

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATI BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

ALİ EŞ-ŞARKÎ VE SİYASİ ŞİİRLERİ

Nizamettin SAĞLAM

ORCID-ID:0009-0007-3789-5935

Danışman:

Prof. Dr. Sedat ŞENSOY

ORCID-ID: 0000-0001-7198-0809

Konya, 2026

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
TEZ JÜRİ ÜYELERİ

Öğrencinin	Adı Soyadı	Nizamettin SAĞLAM
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Arap Dili ve Belagatı
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Sedat ŞENSOY
	Tezin Adı	Ali eş-Şarkî ve Siyasi Şiirleri

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan *Ali eş-Şarkî ve Siyasi Şiirleri* başlıklı bu çalışma 11/ 06 /2026 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler	
	Unvanı	Adı ve Soyadı
1	Prof. Dr.	Sedat ŞENSOY
2	Doç. Dr.	Fatih YAVAŞ
3	Prof. Dr.	Ahmet Kazım ÜRÜN

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Nizamettin Sağlam		
	Numarası	23810601018		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Arap Dili ve Belagatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Ali eş-Şarkî ve Siyasi Şiirleri			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Nizamettin SAĞLAM

ÖNSÖZ

Şiir, tarih boyunca insanoğlunun duygu, düşünce ve tecrübelerini ifade etmek için başvurduğu edebî türlerinden biri olmuştur. Şair kaleme aldığı şiirlerde sevec, hüzn, öfke gibi duyguları, yaşadığı dönemin toplumsal, siyasi, dînî ve ahlakî durumu hakkında bilgi verir. Kısacası şair yaşadığı dönemin olaylarını şiirlerinde ele alarak gelecek nesle aktarma görevi üstlenir. Farklı milletlerden bu görevi üstlenerek eşsiz şiirler kaleme alan nice şairler yetişmiştir. Bu şairlerden biri de Ali eş-Şarkî'dir.

eş-Şarkî, II. Abdülhamid zamanında yaşamış Necefli Arap şairlerden biridir. II. Meşrutiyet başta olmak üzere pek çok olaya tanık olmuş ve bu olayları şiirlerinde işlemiştir. Başta dîvânî olmak üzere birçok eser kaleme almıştır. Vasef, hiciv, medh ve mersiye şiirlerinin güzel örneklerini sunmuştur. Ancak ne yazık ki ülkemizde Ali eş-Şarkî ve şiirleri hakkında hiçbir çalışma yapılmamıştır. Bu sebeple eş-Şarkî'nin hayatının ve siyâsî şiirlerinin incelenmesi önemli görülerek bu çalışma ortaya konmuştur.

Bu çalışmayı yaparken birikim ve tecrübelerinden istifade ettiğim Necmettin Erbakan Üniversitesi Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı hocalarıma şükranlarımı borç bilirim. Bilhassa samimiyetle ilgilenen ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam **Prof. Dr. Sedat ŞENSOY**'a teşekkür ederim. Bu çalışmanın faydalı olmasını temenni eder, saygılarımı sunarım.

Nizamettin SAĞLAM

Haziran 2026

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	ii
TABLolar LİSTESİ.....	iv
KISALTMALAR	v
TRANSKRİPSİYON	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT.....	viii
GİRİŞ	1
1. Konu, Amaç ve Yöntem.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
ALİ EŞ-ŞARKÎ'NİN HAYATI.....	4
1.1. Soyu.....	4
1.2. Öğrenimi	5
1.3. Siyâsî Hayatı	9
1.4. Edebî Kişiliği	11
1.5. Şairliği	13
1.6. Eserleri	20
1.6.1. Matbu Eserleri.....	20
1.6.2. Makale ve Araştırmaları	25
İKİNCİ BÖLÜM.....	27
ALİ EŞ-ŞARKÎ'NİN SİYASÎ ŞİİRLERİ.....	27
2.1. Yergi Temalı Siyâsî Şiirleri	30
2.1.1. Yönetici ve Şahıslara Yönelik Yergileri.....	30
2.1.2. Irak Parlamentosu ve Hükümetine Yönelik Yergileri	40

2.1.3. Irak Halkına Yönelik Yergileri	53
2.2. Tasvirde Bulunduğu Siyâsî Şiirleri	56
2.2.1. Savaşlarla İlgili Tasvirleri	57
2.2.2. Halkın Geri Kalmışlığıyla İlgili Tasvirleri	79
2.2.3. Bağımsız Bir Gelecek Tasviri	81
2.3. Övgüde Bulunduğu Siyâsî Şiirleri	82
2.4. Mersiye Temalı Siyâsî Şiirleri	88
2.5. Sosyal Temalı Siyâsî Şiirleri	91
SONUÇ	101
KAYNAKÇA	104

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1.6.1.1. Dîvânda Yer Alan Nazım Türleri.....	22
Tablo 2.1. Dîvândaki Siyâsî Şiirlerinde Konu Dağılımı	29

KISALTMALAR

bkz.	: bakınız
ev.	: Çeviren
H.z.	: Hazreti
.	: Ölüm tarihi
M..	: Marmara Üniversitesi
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: tahkik eden
ts.	: basım tarihi yok
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerkleri
vs.	: vesaire

TRANSKRİPSİYON

اَ	: a, e	س	: S, s
اِ	: ı, i	ش	: Ş, ş
اُ	: u, ü	ص	: S, s
آ	: â	ض	: D, d
و	: û	ط	: T, t
ي	: î	ظ	: Z, z
ء	: ’	ع	: ’
ب	: B, b	غ	: Ğ, ğ
ت	: T, t	ف	: F, f
ث	: S, s	ق	: K, k
ج	: C, c	ك	: K, k
ح	: H, h	ل	: L, l
خ	: H, h	م	: M, m
د	: D, d	ن	: N, n
ذ	: Z, z	و	: V, v
ر	: R, r	ه	: H, h
ز	: Z, z	ي	: Y, y

Yukarıda yer alan transkripsiyon sistemi şahıs adı, eser adı, künye ve bazı terimlerde kullanılmıştır. “Ali”, “Ahmet” gibi Türkçe’de çokça kullanılan adların yazımında transkripsiyon kullanılmamıştır. eş-Şarkî, es-Sa’dûn, el-Endelüsî kelimelerinde olduğu gibi harf-i tarif (ال) takısı almış olan kelimelerde şemsî ve kamerî harflerin okunuşları baz alınmıştır. eş-Şarkî kelimesinde olduğu gibi harf-i tarifler cümle başında olsa dahi küçük yazılmıştır.

ÖZET

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Arap Dili ve Belâgatı Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

ALİ EŞ-ŞARKÎ VE SİYASÎ ŞİİRLERİ

Nizamettin SAĞLAM

Bu çalışmanın amacı XX. yüzyılda yaşamış Necefli şairlerden Ali eş-Şarkî'nin hayatını ve siyâsî şiirlerini ele almaktır. Kadı ve siyaset adamı olmakla birlikte şairliğiyle ön plana çıkan eş-Şarkî yazdığı şiirlerle halka yön vermeye ve vatan sevgisi, kardeşlik, yurtseverlik gibi duyguları aşılamaaya çalışmıştır. Vatanını ve Arap milletini seven eş-Şarkî şiirlerinde genç-yaşlı, şehirli-köylü halkın her kesimine hitap etmiş Irak insanının acılarına ve emellerine çokça yer vermiştir.

Sosyal hayat, siyaset, edebîyat ve tarih konuları başta olmak üzere çeşitli konuları ihtiva eden pek çok eser kaleme almıştır. Bu çalışma yapılırken eş-Şarkî'nin hayatı ve yaşadığı dönem hakkında bilgi veren başta kendi eserleri olmak üzere ilgili kaynaklardan veri toplanmıştır. Elde edilen veriler ışığında eş-Şarkî'nin hayatı ve siyâsî şiirleri ele alınmıştır.

İki bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde eş-Şarkî'nin hayatı, şairliği ve eserleri incelenmiştir. İkinci bölümünde ise '*Avâtıf* ve '*Avâsıf* adlı dîvânında geçen siyâsî şiirleri muhtevasına göre ele alınmıştır. Bu kapsamda siyâsî şiirler tahlîl edilerek yergi, tasvir, övgü, mersiye ve sosyal içerikli şiirler örneklendirilerek ortaya konmuştur. Şiirler tercüme edilip yorumlanmıştır. Şairin bu şiirlerde kullandığı beyân ve bedî ' sanatlarına değinilerek çalışma tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ali eş-Şarkî, Siyâsî Şiir, Kaside, Muvaşşah.

ABSTRACT

Necmettin Erbakan University, Graduate School of Social Sciences

Department of Basic Islamic Sciences

Department of Arabic Language and Rhetoric

Master Thesis

ALİ AL-SHARQY AND HIS POLITICAL POEMS

Nizamettin SAĞLAM

The aim of this study is to examine the life and political poetry of Ali al-Sharqi, a poet from Najaf who lived in the 20th century. A judge and politician, al-Sharqi was also a prominent poet who sought to guide the people and instill feelings of patriotism, brotherhood, and love for the homeland through his poetry. Loving his homeland and the Arab nation, al-Sharqi addressed all segments of society, young and old, urban and rural, in his poetry, giving ample space to the sufferings and aspirations of the Iraqi people.

He wrote many works covering various topics, primarily social life, politics, literature, and history. In conducting this study, data was collected from relevant sources, primarily his own works, providing information about al-Sharqi's life and the period in which he lived. In light of the data obtained, al-Sharqi's life and political poetry were examined.

The first section of this two-part study examines al-Sharqi's life, poetry, and works. The second section analyzes the political poems in his *dîwân*, *Awâtîf* ve '*Awâsîf*, according to their content. In this context, the political poems are analyzed, and examples of satire, description, praise, elegy, and socially-themed poems are presented. The poems are translated and interpreted. The study concludes by discussing the poet's use of rhetoric and figurative language in these poems.

Keywords: Ali al-Sharqi, Political Poetry, Qasida, Muwashshah.

GİRİŞ

1. Konu, Amaç ve Yöntem

Araştırmanın konusu Ali eş-Şarkî'nin hayatı ve dîvânında yer alan siyâsî şiirlerinin muhtevasının incelenmesidir. Ali eş-Şarkî 1892'de Necef'te dünyaya gelmiştir. Ömrünü ilim ile geçirmiş gayretli bir şair ve âlimdir. Fakirlik ve sıkıntılarla ömrü geçen eş-Şarkî kadılık, Câferi Mezhebi Şer'i Temyiz Kurulu üyeliği ve başkanlığı yapmıştır. Siyasetle yakından ilgilenmiş Irak'ın İngilizlere karşı mücadelesinde etkin rol oynamıştır. Hem sahada mücadele etmiş hem de şiirleriyle halkı bilinçlendirmeye çalışmıştır. Çalışmanın mevzusu bu şairin hayatı ve siyâsî şiirlerinin muhtevasının tetkik edilmesidir.

Yapılan araştırmalar sonucunda ülkemizde Ali eş-Şarkî ile ilgili yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Dolayısıyla eş-Şarkî ve siyâsî şiirleri ile ilgili olan bu çalışma Türkiye'de ilk olması hasebiyle özgün ve değerli bir çalışmadır.

Bu araştırmada şiirde yenilik yapmaya çalışan, halkı bilinçlendirmeye gayret gösteren ve insana değer veren bir şairin siyâsî şiirlerinde kullandığı temaları ve beyân ile bedî' sanatlarını ortaya koymak hedeflenmiştir.

Bu çalışmada nitel araştırmanın "doküman analizi yöntemi" kullanılmıştır. Çalışma yapılırken öncelikli olarak birincil kaynaklara başvurulmuştur. Ali eş-Şarkî'nin başta kendi eserleri olmak üzere hayatı ve eserleri hakkında malumat veren kitap, tez ve makaleler incelenmiştir. eş-Şarkî'nin yaşadığı dönemi, Irak ve Necef'i konu edinen kitaplar, XX. yüzyıl Irak şair ve şiirleri hakkında bilgi veren ve analiz eden eserler incelenerek veri toplanmıştır. Ardından toplanan veriler analiz edilerek bu çalışma ortaya konmuştur.

eş-Şarkî'nin '*Avâtîf ve 'Avâşîf*' adını verdiği dîvânının matbu, yazma ve tahkik edilen olmak üzere üç nüshasının olduğu tespit edilmiştir. Matbu nüsha eş-Şarkî tarafından 1953 yılında yayımlanmıştır. Abdulkerim ed-Düceyli (1906-1974) ile Muhammed Cemal el-Hâşimî (1913-1977) eş-Şarkî'nin şiirlerini yazma olarak birer dîvânda toplamışlardır. Ancak eş-Şarkî dîvânını yayımlarken yazma dîvânlarda geçen şiirlerin tamamını dîvâna dâhil etmemiştir. Tahkik edilen nüsha ise Musa el-Kerabâsî (1931-2000) ile İbrahim el-Vâilî (1914-1988) tarafından tahkik edilmiştir. Bu nüshanın 1986 tarihli ikinci baskısına ulaşılmıştır. Muhakkikler dergi ve gazeteleri inceleyerek yazara ait olup dîvâna dâhil etmediği kaside ve şiirleri dîvâna eklemişlerdir. Bununla beraber bu nüshanın hatalar barındırdığı tespit edilmiştir. Bu sebeplerden dolayı bu çalışmanın ikinci bölümünde matbu nüshaya bağlı kalınmaya gayret gösterilmiştir.

Bu çalışma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde eş-Şarkî'nin hayatı; soyu, öğrenimi, siyâsî hayatı, edebî kişiliği, şairliği ve eserleri olmak üzere altbaşlıklar altında ele alınmıştır. İkinci bölümünde Ali eş-Şarkî'nin matbu dîvânı esas alınarak siyâsî şiirleri incelenmiştir. eş-Şarkî dîvânında yer alan siyâsî şiirlerini müstakil bir başlık altında toplamamıştır. Ancak hangi sebep ve olaylar neticesinde kaleme aldığını zikretmiştir. Buna binaen bu çalışmada şairin dîvânındaki siyâsî şiirleri tespit edilmiş ve muhtevaya göre kategorize edilerek yergi-hiciv, tasvir-vasf, övgü-medih, mersiye ve sosyal temalı siyâsî şiirler başlıkları altında incelenmiştir. Şiirler incelenirken şiirin yazılmasına sebep olan tarihi olay ve kişilere kısaca değinilmiştir. Ardından şiirler şairin 1953 yılında yayımladığı ve '*Avâtîf ve 'Avâşîf*' adını verdiği dîvândan dijital ortama aktarılmış, harekelenmiş ve tercüme edilmiştir. Şiirlerin tercümesinde metne sadık kalınmış, nadiren parantez içi açıklamaya başvurulmuştur. Tercümenin ardından şiirler yorumlanmış ve tahlîl edilmiştir. Şiirler tahlîl edilirken eş-Şarkî'nin şiirlerde kullanmış olduğu beyân ve bedî' sanatlarına değinilmiştir.

2. Kaynaklar

Tezin başlıca kaynağı eş-Şarkî'nin '*Avâtîf ve 'Avâşîf*' adını verdiği dîvânıdır. Bunun yanında dîvânın tahkik edilen nüshasına da çokça başvurulmuştur.

Ali eş-Şarkî'nin hayatı veya şiirleri hakkında ülkemizde hiçbir çalışma yapılmamıştır. Yurtdışında ise hayatı ve şiirleri hakkında pek çok makale kaleme alınmıştır. Bunun yanında 2013 yılında St Clements Üniversitesi Arap Edebîyatı Bölümü'nde Hâşim Ğanîm Şahin tarafından *Dirâsetu'l-Lisâniyyâtî'l-Müsta'mele fî Şi'ri's-Şeyh Ali eş-Şarkî min Manzûri'l-Ķarnî'l-Hâdî ve'l-'İşrîn* adıyla bir doktora tezi yazılmıştır.

eş-Şarkî'nin hayatı ve şiirleri hakkında bilgi elde etmek için Ali el-Hâkânî'nin *Şu'arâu'l-Ġarî evi'n-Necefiyyât*, Ali Abbâs 'Alvan'ın *Tetavvuru's-Şi'ri'l-'Arabiyyi'l-Hadîs fî'l-'Irâq: İtticâhâtu'r-Ru'yâ ve Cemâliyyâtu'n-Nesîc*, Cafer el-Halîlî'nin *Hâkezâ 'Araftuhum*, Rafael Butî'nin *el-Edebu'l-'Aşrî fî'l-'Irâqî'l-'Arabî*, Mîr Başrî'nin *A'lâmu'l-Edeb fî'l-'Irâqî'l-Hadîs* eserlerine başvurulmuştur.

eş-Şarkî'nin yaşadığı dönemde Irak şiiri hakkında bilgi veren İbrahim el-Vâilî'nin eş-Şi'ru's-Siyâsiyyu'l-'Irâqî fî'l-Ķarnî't-Tâsi'i-'Aşera ile Yusuf İzzeddin'in eş-Şi'ru'l-'Irâqîyyu'l-Hadîs ve *Eşeru't-Teyyârâtî's-Siyâsiyye ve'l-İctimâ'iyye fih* eserlerine müracaat edilmiştir.

Arap şiirinin temel konularında ve şiir muhtevalarında Ķudâme b. Ca'fer'in *NaĶdu's-Şi'r* ile İbn RaşîĶ el-Ķayravânî'nin *Kitâbu'l-'Umde* adlı eserlerine müracaat edilmiştir. Belaĝat

kitapları içerisinde el-Ḳazvî'nin *Telḥîsu'l-Miftâh fî'l-Me'ânî ve'l-Beyân ve'l-Bedî'*, Sa'duddîn et-Teftâzânî'nin *Muḥtaşaru'l-Me'ânî* adlı eserlerinden yararlanılmıştır.

Kavram ve terim tanımlamalarında Ḥalîl b. Ahmed'in *Kitâbu'l-'Ayn*, İbn Manzûr'un *Lisânu'l-'Arab* ve el-Fîruzâbâdî'nin *el-Ḳamûsu'l-Muḥîṭ* adlı sözlüklerden istifade edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ALİ EŞ-ŞARKÎ'NİN HAYATI

1.1. Soyu

Asıl adı Ali b. Ca'fer b. Muhammed Hasan b. Ahmed b. Musa b. Hasan b. Raşid b. Ni'me b. Huseyn'dir.¹ Miladi 1892 senesinde, babasının vefat ettiği yıl Irak'ın büyük ilim merkezlerinden ve tarih boyunca siyâsî hareketlilik bakımından yoğun kentlerinden biri olan Necef² şehrinde doğmuştur.³

Doğum tarihi ile ilgili bazı kaynaklarda bir ile iki yıl sapma olsa da genel kanı 1892 senesinde doğduğudur. Hayreddin ez-Zirikli (1893-1976) ise Zî Kâr'a bağlı olan el-Şatra'da doğduğunu ifade eder.⁴

Dedesi Şeyh Musa, Fırat bölgesinden Necef'e göç eder. Necef halkı güneyden gelip Necef'e yerleşen kimseye Şurûkî demektedir.⁵ Bundan dolayı kendisine de eş-Şurûkî denmiştir. Ancak Şurûkî lakabı zamanla alay konusu edildiği için kendisi bu lakabı eş-Şarkî olarak değiştirmiştir.⁶ Kahtânîlerin Benî Hakân kolundan olan Ferâğine aşiretindendir. Kahtanilerin büyük çoğunluğu Zî Kâr'da otururken bir kısmı da Ğarra'f nehri kıyısında ve Fırat'ın kıyısında yer alan Hille kentinde yaşamışlardır.⁷ Ali eş-Şarkî'nin aşireti ise el-Şatra'ya bağlı olan Ğarrâfta Hataman köyü yakınlarında oturmakta idi.⁸ Mensup olduğu Ferâğine aşireti günümüze kadar var olagelmıştır.

Doğduğu sene babası Ca'fer eş-Şarkî (1844-1964) vefat edince annesi onu alıp kardeşi Abdülhuseyn el-Cevâhiri'nin (1862-1916) evine taşınmak zorunda kaldı.⁹ Böylece kuzeni

¹ Ali eş-Şarkî, *Dîvân*, thk. İbrahim el-Vâilî - Musa el-Kerabâsî (Bağdat: Dâru's-Şu'uni's-Şekâfiyyeti'l-Âmme, 1986), 14.

² Necef şehrinin; tarihî, siyâsî, edebî ve sanat bakımından durumu ve gelişimi hakkında detaylı bilgi için bkz. Cafer Bâkır Âl-i Maḥbûbe, *Mâdi'n-Necef ve Hâdiruha* (Beyrut: Daru'l-Adva', 1989), I/14-16; Ali Ahmet el-Behâdîlî, *el-Havzetu'l-İlmiyye fi'n-Necef* (Beyrut, 1992), 76.

³ eş-Şarkî, *Dîvân*, 14; Ali el-Hâkânî, *Şu'arâu'l-Ġarî evi'n-Necefiyyât* (Kum: Âyetullahi'l-'Uzma'l-Mer'aşî en-Necefi, 1984), VII/3.

⁴ Hayreddin ez-Zirikli, *el-A'lam: Kâmûsu't-Terâcim li-Eşheri'r-Ricâl ve'n-Nisâ mine'l-'Arab ve'l-Muste'ribîn ve'l-Müsteşrikin* (Beyrut: Dâru'l-İlim li'l-Melâyîn, 2002), IV/269.

⁵ Muhammed el-Başîr, *Nahdatu'l-'Irâkî'l-Edebiyye fi'l-Karni't-Tâsi'i-'Aşera* (Bağdat: Maṭba'atu'l-Ma'ârif, 1946), 276-277.

⁶ Cafer el-Halîlî, *Hâkezâ 'Araftuhum* (Bağdat: Dâru't-Te'âruf, 1968), II/57.

⁷ el-Hâkânî, *Şu'arâu'l-Ġarî evi'n-Necefiyyât*, VII/56.

⁸ eş-Şarkî, *Dîvân*, 14.

⁹ el-Hâkânî, *Şu'arâu'l-Ġarî evi'n-Necefiyyât*, VII/3.

meşhur şair Muhammed Mehdî el-Cevâhirî (1899-1997)¹⁰ ve abisi Abdulaziz el-Cevâhirî (1890-1976) ile aynı evde büyümüştür. Şiire ve edebiyata Abdülaziz el-Cevâhirî'den daha istidatlı olması dayısının gözünden kaçmamıştır. Yetim olup anne şefkatiyle büyüyen Ali eş-Şarkî fakir bir hayat sürmüş ve fakirlikten ötürü çektiği sıkıntılar kendisini çabuk olgunlaştırmıştır.¹¹ Annesi gösterdiği şefkatle babasının yokluğunu hissettirmemeye çalışmıştır.¹²

Ali eş-Şarkî, Cevâd eş-Şebîbî (1864-1944) ve oğulları Muhammed Bâkır (1889-1960) ile Muhammed Rıza'nın (1889-1965) desteğini görmüştür. Cevâd eş-Şebîbî, kendisine maddî-manevî destek verip kendi oğulları gibi görerek babasının yokluğunu hissettirmemeye çalışmıştır. eş-Şebîbî sayesinde Hayyûn el-'Ubeyd (1897-1970) ile tanışmış ve arkadaş olmuşlardır. Yetişmesinde büyük rol oynayan etmenlerden biri de Cevâd eş-Şebîbî sayesinde yakalamış olduğu ilim ve edebiyat ortamıdır.¹³

1921 senesinde evlenen eş-Şarkî'nin düğün gecesi evleneceği hanımefendi yandığını hissettiğini söyleyerek aniden vefat etmiştir. Evlilik için hazırlanan mumlar gelinin cenazesi için kullanılmıştır.¹⁴ eş-Şarkî daha sonra bir evlilik daha gerçekleştirmiş ve bu evlilikten Fâtıma ve Emel adında iki kızı ile dîvânını ithaf ettiği İhsan¹⁵ adında oğlu dünyaya gelmiştir.¹⁶

1.2. Öğrenimi

Okul çağına erişince annesi eş-Şarkî'yi Âl-i Fahhâm denen bir aileye mensup olan kadın komşusuna eğitim alması için vermiştir. Adı “millet” olan ve yatılı olarak eğitim verilen bu yerde eş-Şarkî Arap alfabesini ve Kur'an okumayı öğrenmiştir.¹⁷ “Hâtme” adı verilen törenle millet eğitimini bitirdikten sonra küttâba başlayan eş-Şarkî, Cenâb Âli isimli bir küttâpta yazı yazmayı öğrenmiş ve sarf ile nahiv dersleri almıştır. Ayrıca İbn Mâlik'in¹⁸

¹⁰ Şair hakkında daha geniş bilgi için bkz. Muhammed Mehdî el-Cevâhirî, *Zikrayâtî* (Dimaşk: Dâru'r-Râfidîn li't-Tibâ'a ve'n-Neşr ve't-Tevzi', 1988); Abdülkerim ed-Ducaylî, *el-Cevâhirî Şa'iru'l-'Arabîyye* (Necf: Matbaatu'l-Âdâb, 1972); Yakup Çalışkan, *Muhammed Mehdi el-Cevâhirî ve Siyasi Şiirleri* (Şanlı Urfa: Harran Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

¹¹ el-Hâkânî, *Şu'arâu'l-Garî evi'n-Necefiyyât*, VII/3-5.

¹² Ali eş-Şarkî, *el-Ahlâm* (Bağdat: Şeriketu't-Tab'i ve'n-Neşri'l-Ehliyye, 1963), 49.

¹³ el-Hâkânî, *Şu'arâu'l-Garî evi'n-Necefiyyât*, VII/3-5.

¹⁴ Ali eş-Şarkî, *'Avârif ve 'Avâşif* (Bağdat: Matba'atu'l-Ma'ârif, 1953), 194.

¹⁵ eş-Şarkî, *Dîvân*, 5.

¹⁶ el-Halîlî, *Hâkezâ 'Araftuhum*, II/77; Abdulilah eş-Şâig, “eş-Şa'ir ve'z-Za'im eş-Şeyh Ali eş-Şarkî el-Hâkânî”, *Kültür-Edebiyat, akhbaar.org* (Erişim 01 Ocak 2024).

¹⁷ eş-Şarkî, *el-Ahlâm*, 49.

¹⁸ İbn Malik hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülbaki Turan, “İbn Mâlik et-Tâî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999).

(1202-1274) *Elfiye*’sini de hıfz etme imkânı bulmuştur.¹⁹ Küttâptaki gelenek gereği yazı yazmaya başlayan talebenin başına müderrislerden biri sarık sarmaktadır. Başında eğri durmasın diye müderrisin sıkarak taktığı sarık eş-Şarkî’nin başında hayatı boyunca eğri durmuştur.²⁰

Necef’te çocuk ilk olarak “millet” denilen yaşlı kadınların yanında harfleri okumayı öğrenirdi. Ardından da Kur’an-ı Kerim’i okumayı öğrenirdi. “Hatme” adı verilen törenle millet eğitimini bitiren öğrenci “küttâb” a başlardı. Bu küttâplar ya bir vakıf binasında ya da çoğunlukla camide verilen derslerden oluşurdu. Her öğrencinin bir rahlesi, kalemi, mürekkebi, yazı temrini için de meşk tahtası olurdu.²¹ Yazı yazmayı öğrenen öğrencilere hesap ilmi ve sarf ilmi öğretilirdi. Öğrencileri tedib etmek için sopa ve falaka kullanılmaktaydı. eş-Şarkî de çok defa falaka cezası aldığını dile getirmiştir. Öğrencinin küttâb içinde veya dışında oyun oynaması kesin bir şekilde yasaktı. Bugüne nazaran o günlerde verilen eğitim çok zaman ve emek isterken aynı anda birden fazla ilim öğretilmezdi. Sırayla tâlim edilir bir ilim bitirilince ötekine intikal edilirdi. Küttâpların en meşhuru Cenâb Âli küttâbıydı. Bu küttâb halkın eşrâfına hizmet vermekte olup belli bir zümreye hitâb etmekteydi. eş-Şarkî de bu küttâbda iki sene eğitim almıştır. Arapça eğitim veren küttâblar yanında Farsça ders veren küttâblar da mevcuttu. Meşhur yatılı Arapça küttâblar arasında Cenâb Âli, Âl-i Fahhâm, eş-Şeyh Ca’fer el-Muallim, eş-Şeyh Bâkır Kaftan, eş-Şeyh Mahmud küttâbları yer almaktadır.²²

eş-Şarkî, küttâpdan sonra yirmi yaşına varmadan önce; din ve ilim ehli üzerinde etkisi olan, Osmanlı ile İran’da meşrutiyeti destekleyen, Şîi fıkıh usulüne önemli yenilikler getirdiği için müceddid olarak kabul edilen ve Şîa’nın temel kaynaklarından kabul edilen *Kifâyetu’l-Usûl* adlı eserin sahibi Necefli Molla Muhamed Kâzım el-Ĥorâsânî’den (1839-1911)²³ etkilenmiştir. Bu sebeple de onun ilim halkasına katılmıştır.²⁴ el-Ĥorâsânî’nin *Kifâyetu’l-Usûl* adlı eseri zorluğundan ötürü fehmedip anlatması zor bir eser olarak kabul edilmiştir.

¹⁹ eş-Şarkî, *el-Ahlâm*, 46.

²⁰ Mîr Başrî, *A’lâmu’l-Edeb fi’l-İrâki’l-Ĥadîs* (Dârü’l-Hikme, 1994), 114.

²¹ eş-Şarkî, *el-Ahlâm*, 46.

²² eş-Şarkî, *el-Ahlâm*, 47.

²³ Molla Muhammed Kazım el-Horasani hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. es-Seyyid Muhsin el-Emin, *Sîretu A’yân ve A’lâmi’s-Şî’â* (Beyrut: Dâru’t-Te’âruf li’l-Maḥbû’ât, 1986), IX/5; Muhammed Hâdî el-Eminî, *Mu’cem Ricâli’l-Fikri ve’l-Edebi fi’n-Necef Hilâl Elf ‘Âm* (Necef: Maḥba’atu’l-Edeb, 1964), 19; Hamid Algar, “Âḥund Molla”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989).

²⁴ eş-Şarkî, *el-Ahlâm*, 109.

Ancak eş-Şarkî bu eseri tadrîs edebilen kimselerden olmayı başarmıştır.²⁵ Bu durum kendisinin fehmini ve zekâsını ortaya koymaktadır.

Ali el-Hâkânî'ye göre de Necef'in kadîm tâlim usulü olan el-muḳaddimât, es-suṭûḥ ve el-hâric merhalelerini bitirmiştir.²⁶ Böylece eğitim hayatına Necef-i Eşref'te başlamış; Fıkıh, İslâm Hukûku, Mantık, İslâm Felsefesi, Arap Edebiyatı; Nahiv, Sarf, Beyân ve aruz okumuş, üniversite tahsilini de Necef'te bitirmiştir.²⁷

Necef'te eğitim üç merhaleden oluşmaktadır. Bu merhaleler; el-muḳaddimât merhalesi, es-suṭûḥ merhalesi ve el-hâric merhalesidir.²⁸ Talebe, bu üç merhaleden dilediği merhaleyi, dilediği müderris ve dersi seçerek okur.²⁹ Derslerin işlendiği muayyen bir yer ve zaman yoktur. Fakat genellikle camiler ve dini mekânlar kullanılmıştır. Dersin işlenme zamanını ise müderris ile talebe anlaşılarak belirlemektedir. Eğitim dili ise talebenin diline göre olmaktadır. Arap talebeye Arapça, İranlıya Farsça, Hindistanlıya Hint diliyle eğitim verilmiştir. Ancak es-suṭûḥ merhalesinde Arapça ve Farsça dillerinde eğitim verilirken el-hâric merhalesinde sadece Arapça dilinde eğitim verilmiştir.³⁰ Şii olan eş-Şarkî, bu geleneksel şii medrese eğitimini almıştır.

Fakirlik, dert ve sıkıntılar içinde yetişen eş-Şarkî zeki olması ile birlikte içinde bulunduğu ilim çevresinin de etkisiyle daha yirmi yaşına varmadan kendine has bir üslûp geliştirebilmiştir.³¹ Dedesi Muhammed Hasan eş-Şurûkî meşhur *Cevâhiru'l-Kelâm fi Şerhi Şerâi'i'l-İslâm* adlı eserin yazarı Muhammed b. Hasan en-Necefî'nin³² (1788-1850) kızıyla evlenince babası Ca'fer eş-Şarkî dünyaya gelir.³³

Ali eş-Şarkî'nin babası da dedesi Muhammed Hasan eş-Şurûkî gibi bir ilim adamı olduğu için evleri ilim meclislerinden biriydi. Özellikle dayısı Abdülhuseyn el-Cevâhirî'nin

²⁵ el-Hâkânî, *Şu'arâu'l-Ġarî evi'n-Necefiyyât*, VII/14.

²⁶ el-Hâkânî, *Şu'arâu'l-Ġarî evi'n-Necefiyyât*, VII/14.

²⁷ eş-Şarkî, *Dîvân*, 14; Başrî, *A'lâmu'l-Edeb fi'l-'Irâkî'l-Hadîs*, 115; Cafer el-Muhâcir, “er-Râhil eş-Şeyḥ Ali eş-Şarkî: Şâ'irul-Mu'ânât ve'l Ḥub ve'n-Nuhûd”, *Edebiyat ve Sanat, el-Hivâru'l-Mütemeddin*, ts. (Erişim 03 Ocak 2024).

²⁸ Âl-i Maḥbûbe, *Mâdi'n-Necef ve Hâdiruha*, I/379; es-Seyyid Muhammed el-Ġarvî, *el-Havzetu'l-İlmiyye fi'n-Necefi'l-Eşref* (Beyrut: Dâru'l-Advâ', 1993), 229.

²⁹ eş-Şarkî, *el-Ahlâm*, 63; Âl-i Maḥbûbe, *Mâdi'n-Necef ve Hâdiruha*, I/379; el-Ġarvî, *el-Havzetu'l-İlmiyye fi'n-Necefi'l-Eşref*, 229.

³⁰ el-Ġarvî, *el-Havzetu'l-İlmiyye fi'n-Necefi'l-Eşref*, 232-234.

³¹ el-Hâkânî, *Şu'arâu'l-Ġarî evi'n-Necefiyyât*, VII/3.

³² Muhammed b.Hasan en-Necefi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ağa-i Bozorg et-Tahrânî, *ez-Zerî'a ilâ Teşânîfi's-Şi'â* (Beyrut: Dâru'l-Advâ', 1986), X/310; el-Emîn, *Siretu A'yân ve A'lâmi's-Şi'â*, IX/149.

³³ el-Başrî, *Nahdatu'l-'Irâkî'l-Edebiyye fi'l-Ġarnî't-Tâsi'i-'Aşera*, 276-278.

evinde tertîb edilen edebî ve İslâmî ilimler ile ilgili toplantılar ve sohbetlerden istifade etmiştir.³⁴ Bu ilmî çevre eş-Şarkî'nin yetişmesinde etkin rol oynamıştır.

Gençliğinde fakirlik sebebiyle çaresizliğe düşen eş-Şarkî'nin bir gün kapısı çalar. Kapıyı açtığında bir adam Arap atının altmış lira ettiğini, dilerse otuz lira vererek ata sahip olabileceğini dilerse de otuz lira alarak at üzerindeki payından feragat edebileceğini söyler. Hiçbir şey anlamayan eş-Şarkî otuz lira alarak attan vazgeçer. Daha sonra karşılaştığı bir arkadaşı otuz lirayı teslim alıp almadığını sorar. Bunun üzerine eş-Şarkî parayı aldığını ve atın hikâyesini öğrenmek istediğini söyler. Arkadaşı, ölüm döşeginde olan bir adamın sahip olduğu atın fiyatının yarısını tasadduk etmek istediğini ve bu parayı nereye tasadduk edebileceğini sorunca eş-Şarkî adında bir arkadaşına verilmesini tavsiye ettiğini anlatır.³⁵ Tarihte yaşamış birçok yazar ve şairin maruz kaldığı fakirlik ve cefadan eş-Şarkî de payını almıştır.

Dayısının, 1907-1910 yılları arasında birkaç defa İran'a bağlı Kirmanşâh'a başında bulunduğu vakıf işleri için gönderdiği eş-Şarkî, burada Farsça öğrenmiş; Ömer Hayyâm (1048-1131), Sa'dî-i Şîrâzî (1210-1292) gibi şahsiyetlerin eserlerini okuyarak kendilerinden etkilenmiştir. Dolayısıyla Farsça, eş-Şarkî'nin dili ve üslûbunun gelişmesinde etkili olmuştur.³⁶ İran'da kolera salgını yayılınca Necef'e dönmüş daha sonra Hicaz, Suriye ve Lübnan gibi ülkeleri gezmiş, buralarda edebiyatın ve şiirin nabzını tutmuştur. Bu gayreti ufkunun genişlemesinde ve yeni ıstılahlar kullanmasında kendisini olumlu yönde etkilemiştir.³⁷

eş-Şarkî birkaç arkadaşıyla anlaşarak kitap ve şiir dîvânlarını bir araya getirip şerh ve tab' etmeye çalışmıştır.³⁸ Bunlar arasında Mihyâr ed-Deylemî'nin, Muhammed Sa'îd el-Habbûbî'nin (1850-1915), Seyyid Haydar'ın ve İbrahim et-Tabâtabâî'nin (1832-1901) dîvânı da bulunmaktadır. Bu dîvânları cem edip yayımlarken maddî açıdan sıkıntı çekmişlerdir. Hatta eş-Şarkî tarihi hicrî dördüncü asra tekabül eden yazma eserler satın almış, fakat ucuz olmalarına rağmen parasını ödeme konusunda zorlanmıştır. Ayrıca Muhammed Rıza eş-Şebîbî ile birlikte Kerbelâ'dan birkaç kitap almaya gitmek için yol ücretini zor tedarik ettiklerini aktarmıştır.³⁹

³⁴ el-Emîn, *Sîretu A'yân ve A'lâmi's-Sî'a*, IX/16; el-Hâkânî, *Şu'arâu'l-Garî evi'n-Necefiyyât*, VII/3; eş-Şarkî, *Dîvân*, 15; el-Muhâcir, "er-Râhil eş-Şeyh Ali eş-Şarkî: Şâ'irul-Mu'ânât ve'l Hub ve'n-Nuhûd".

³⁵ Başrî, *A'lâmu'l-Edeb fi'l-'Irâki'l-Hadîs*, 123.

³⁶ el-Hâkânî, *Şu'arâu'l-Garî evi'n-Necefiyyât*, VII/4.

³⁷ eş-Şarkî, *Dîvân*, 15; Başrî, *A'lâmu'l-Edeb fi'l-'Irâki'l-Hadîs*, 115.

³⁸ Başrî, *A'lâmu'l-Edeb fi'l-'Irâki'l-Hadîs*, 125.

³⁹ el-Halîlî, *Hâkezâ 'Araftuhum*, II/53-54.

eş-Şarkî; Muhammed Cevâd eş-Şebîbî, Muhammed Kâzım el-Horasânî, Seyyid Muhammed Ali Hibetuddin eş-Şehristânî (1884-1967) gibi hocalardan ders almıştır.⁴⁰ Muhammed Rıza eş-Şebîbî, Muhammed Bâkır eş-Şebîbî, Muhammed Ali el-Ya'kûbî (1895-1965), Abdulmuhsin es-Sa'dûn (1889-1929)⁴¹, Rafael Buî (1901-1956), Mîr Basrî (1911-2006), Abdulaziz el-Cevâhirî ve Anastas Marî el-Kermelî (1866-1947) yaşadığı dönemde etkilendiği şahsiyetlerden bazılarıdır.⁴²

eş-Şarkî Nazım Hikmet'ten de etkilenmiştir. Nitekim Nazım Hikmet'in eserleri Arapçaya çevrildikten sonra Arap dünyasında yankı uyandırmıştır. Onun şiirlerinde işlediği yoksulluk, özgürlük mücadelesi, sömürü düzenine karşı koymak gibi temalar sosyal adaleti savunan Arap şairlere ilham vermiştir. Böylece eş-Şarkî'nin Türk şairlerden etkilendiği görülmektedir.⁴³

eş-Şarkî ilim mahfillerinde ve edebiyat meclislerinde birçok âlim ve şairi dinlemek suretiyle kendine has bir üslûp geliştirmiştir.

1.3. Siyâsî Hayatı

eş-Şarkî'nin siyâsî hayatına bakıldığı zaman hareketli bir siyaset hayatı olduğu görülür. Şahit olduğu olayların başında II. Meşrutiyet gelmektedir. Ancak bu büyük hâdise karşısında kararsız bir tutum sergilemiştir. Çünkü bu hâdise vukû bulduğu zaman yirmi yaşında bile olmayan eş-Şarkî hâdisenin Irak'ın durumunda olumlu yönde bir değişikliğe sebep olmadığını görmüştür.⁴⁴

1914 senesinde İngilizler Basra'ya girdiği zaman eş-Şarkî; birkaç arkadaşıyla birlikte Seyyid Muhammed Sa'îd el-Habbûbî'nin isteği üzerine akrabalarının da bulunduğu Şatra'ya geçip oradaki insanları İngilizlere karşı bilinçlendirmek ve örgütlemek için çaba sarf etmiştir. eş-Şarkî, o an ki duygularını *el-Ahlâm* adlı kitabında “fikrimiz vatan, davamız Araplık davasıdır”, sözleriyle dile getiriyordu. Nitekim Osmanlı Devleti'nin Arapları kat'i bir şekilde kaybettiğini ama aynı zamanda İngilizlerin hükmü altına girmemeleri gerektiğini

⁴⁰ el-Muhâcir, “er-Râhil eş-Şeyh Ali eş-Şarkî: Şâ'irul-Mu'ânât ve'l Hub ve'n-Nuhûd”.

⁴¹ Eş-Şarkî, 1922-1923 senelerinde Irak başbakanlığı yapmış olan Abdulmuhsin es-Sa'dûn'un hayatını *Zikra es-Sadun* adlı eserinde kaleme almıştır.

⁴² eş-Sâig, “eş-Şa'ir ve'z-Za'im eş-Şeyh Ali eş-Şarkî el-Hâkânî”.

⁴³ Ayşe Hümeysra Süzen - Salih Tur, “Nazım Hikmet'in Sosyalist Arap Şairler Üzerindeki Etkisi”, *Uluslararası Dil Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 8/3 (Eylül 2025), 1582.

⁴⁴ Yusuf İzzeddin, *eş-Şi'ru'l-'Irâkiyyu'l-Hadîş ve Eşeru't-Teyyârâtî's-Siyâsiyye ve'l-İctimâ'îyye fih* (Bağdat: Maṭba'atu Es'ad, 1960), 46.

düşünüyordu. Bu sebeple ona göre kendilerine ait bir devlet kurulmalıydı ve bu uğurda her şey göze alınmalıydı.⁴⁵

I. Dünya Savaşından sonra İngilizler Irak'ı işgal etmiştir. İngiliz işgal rejimi hâkimiyeti sağlamak için okuma-yazma bilen, kültürlü ve bilgili kişilerin bir araya gelmelerine engel olmaya çalışmış ve savaflara katılmış komutan ve askerleri esir etmiştir. Bilgisiz, okuma-yazması olmayan kimselere ise kandırması kolay olduğu düşüncesiyle bir araya gelmelerine karışmayarak kendi emelleri için kullanmaya çalışmıştır. eş-Şarkî işgalden sonra 1917 yılında Necef'ten Bağdat'a bağlı el-Kâzîmiye'ye gitmiştir. Kaldığı pansiyonda Osmanlı Devleti'nin seferberlik ilan edip çocuklarını askere alması ve mallarına el koyması sebebiyle Osmanlı Devleti hakkında kötü konuşan bir grup insana müdahale etmiş, durumun Osmanlı Devleti'ne has olmayıp tüm devletlerin savaş zamanlarında benzer uygulamaya başvurduğunu söylemiştir.⁴⁶ Mîr Basrî ise Osmanlıya kâfir dediklerini, eş-Şarkî'nin ise Osmanlı'nın kâfir olmayıp Müslüman olduğunu ancak Irak'ın cahil ve fakir kalmasına sebep olduğunu dile getirdiğini ifade eder.⁴⁷ Aralarında geçen konuşmayı duyan bir İngiliz casusu polis merkezine haber verir ve ertesi gün eş-Şarkî yakalanarak karakola götürülür. eş-Şarkî'yi sorguya çeken komiser siyâsî, sosyal, askerî vs. açılardan karışık olan bir ortamda bu kadar açık sözlü olmaması gerektiğini söyleyerek uyarır. Ardından; “sabredin size özgürlüğünüzü vererek Abdülhamid'in soyundan birini kralınız yapacağız”, demesi üzerine eş-Şarkî; “İblisin kendisine sevinmedik, evladına nasıl sevinelim!”⁴⁸ sözü ile karşılık vermiştir. Bir taraftan küffâra karşı Osmanlı Devleti'ni savunurken öte taraftan Irak'ın (Bağdat Vilayeti) geri kalmasının müsebbibi olarak Osmanlı Devleti'ni görmektedir.

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde bir geri kalmışlık hâkim olmuştur. Bu geri kalmışlıktan Irak da payını almıştır. Irak halkı sosyal bakımdan fakir kalmış, hırsızlıklar sebebiyle güvenlik ve düzenini yitirmiştir. Iraklı şairler Osmanlı Devleti'ndeki bu geri kalmışlık ve fesâda karşı bir duruş sergilemişlerdir. Bununla beraber II. Meşrutiyet ilan edilip ardından I. Dünya savaşı patlak verene kadar Arap şairler halkın halifeye olan bağlılığını, onun İslâm'ın temsilcisi olduğunu ve gayrimüslim ülkelere karşı onun yanında olduklarını dile getirmişlerdir. Sultan II. Abdülhamid'e övgü dolu şiirler yazmışlardır. Ancak dünyaya yayılan özgürlük söylemlerinin de etkisiyle özgürlük yanlısı bir tutum sergilemeye yönelmişlerdir.

⁴⁵ eş-Şarkî, *el-Ahlâm*, 130.

⁴⁶ eş-Şarkî, *el-Ahlâm*, 134.

⁴⁷ Başrî, *A'lâmu'l-Edeb fi'l-'Irâki'l-Hadîs*, 126.

⁴⁸ eş-Şarkî, *el-Ahlâm*, 135.

XX. yüzyılın başlarına gelindiğindeyse müstakil devlet kurma düşüncesi yaygınlık kazanmıştır.⁴⁹

eş-Şarkî, 1915 yılında başlayarak 30 Haziran 1920 yılına kadar tüm Irak coğrafyasını kapsayan İngiliz işgaline karşı verilen mücâdeleye katılarak destek vermiştir.⁵⁰ 1915'te Necef'ten Basra'ya doğru İngilizlere karşı gerçekleştirilen cihad yürüyüşüne katılmıştır. Bu yürüyüşte mücahid ve şair Seyyid Muhammed Sa'îd el-Habbûbî de bulunmaktadır. İngilizlere karşı verilen mücadelede Habbûbî'nin Ğarrâf'a gönderip oradaki aşiretleri örgütleme ve teşvik etme konusunda en güvendiği kişilerden biri de eş-Şarkî olmuştur.⁵¹

Seyyid Abdulmuhsin es-Sa'dûn ile tanışmış aralarında güven oluşmuş ve es-Sa'dûn 1927'de onu Zî Kâr sancağı temsilciler (millet) meclisine aday göstermiştir.⁵² Ancak rakibi olan Bâkır eş-Şebîbî karşısında başarısız olunca es-Sa'dûn kendisine kadılık vermiştir. Fakat eş-Şarkî'nin kadı olması çok tepki çekmiştir. Çünkü kendisi örf-adetleri ve din adamlarını şiirlerinde sıkça tenkit etmiştir.⁵³ Daha sonra Bağdat'ta Caferi Mezhebi Şer'i Temyiz Kurulu Üyesi olarak atanmıştır. 1933 yılında 6 ay boyunca Basra'da kadılık görevini üstlendikten sonra Caferi Mezhebi Şer'i Temyiz Kurulu Üyeliği görevine geri dönmüştür. 1934'te Temyiz Kurulunun başkanı olmuş, 1947'de Âyan Meclisine üye seçilmiştir. 1953'ten sonra birkaç defa bakanlığa aday gösterilmiştir. 1958 yılında çalışma hayatını bırakan eş-Şarkî, 11 Ağustos 1964 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir.⁵⁴

1.4. Edebî Kişiliği

eş-Şarkî, kibirden uzak tevazu sahibi bir şairdir. İnsanlara değer veren bir yapısı olup karşısındaki insana “yâ seyyidî (efendim)” lafzıyla hitap eder. Bu üslubu kullanırken tevazu kaygısı gütmeyen, muhatapına değer verdiğini hissettirir. Kalemi kadar hitâbeti de güçlü olan eş-Şarkî, sohbeti sırasında şiirler, atasözleri ve meseller kullanan, muhabbet ettiği kişiyi sıkmayan, hoşsohbet bir kişidir. Konuşurken, yazarken ve eleştirirken daima edebe riayet eden, ahlâklı bir yazar ve şairdir.⁵⁵

⁴⁹ İzzeddin, eş-Şi'ru'l-'Irâkiyyu'l-Hadîş ve Eşeru't-Teyyârâtî's-Siyâsiyye ve'l-İctimâ'iyye fih, 14-22.

⁵⁰ Ömer Kürkçüoğlu, *Osmanlı Devletine Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi 1908-1918* (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982), 9-10.

⁵¹ eş-Şarkî, *Dîvân*, 15; el-Hâkânî, *Şu'arâu'l-Ğarî evi'n-Necefiyyât*, VII/5.

⁵² el-Hâkânî, *Şu'arâu'l-Ğarî evi'n-Necefiyyât*, VII/14.

⁵³ el-Halîlî, *Hâkezâ 'Araftuhum*, II/64.

⁵⁴ eş-Şarkî, *Dîvân*, 15.

⁵⁵ el-Halîlî, *Hâkezâ 'Araftuhum*, II/65.

eş-Şarkî zeki, araştırmayı seven ve çevresine karşı duyarlı biri olmuştur. İlim ve edebiyat sohbetleri yapılan bir çevrede yetişmiş, yirmi yaşına varmadan kendine has bir üslûp geliştirebilmiş ve dönemin yazarlarına geleceğin yazarı ve şairi olacağını ispat etmiştir.⁵⁶ Edebiyatta cüretkâr olan ve kendine güvenen eş-Şarkî, Necef'te hâkim olan kadîm geleneğe göre ilim tahsil etmekle beraber Farsça öğrenerek kalemini kuvvetlendirmiştir. Ömer Hayyam'ın rubâîlerinden etkilenecek akranlarından kimsenin rubâî yazmaya cüret edemediği bir zamanda okuyucuları hayran bırakacak derecede güzel rubâîler kaleme almıştır.⁵⁷

eş-Şarkî sadece Irak'ta değil aynı zamanda dünyada vukû bulan olayları yakından takip eden, bu olaylara karşı duygu ve düşüncelerini şiirleriyle ifade eden, duyarlı ve araştırmacı bir kişiliğe sahiptir. II. Meşrutiyet, Irak'ın İngilizlere karşı gerçekleştirdiği Şevratu'l-İşrîn (Yirmi Devrimi)⁵⁸, Trablusgarp Savaşı, Birinci Dünya Savaşı vb. cereyân eden olaylara şiirler yazdığı gibi 1912'de Atlas Okyanusu'nda buz dağına çarparak batan Titanic⁵⁹ gemisine mersiye yazan ilk şairlerden olmuştur.⁶⁰

Kadı ve siyaset adamı olmakla birlikte daha çok şairliği ön plana çıkmıştır. Yazdığı şiirlerle halka yön vermeye ve vatan sevgisi, kardeşlik gibi duyguları aşılama çalışmıştır. Şiirlerinde genç-yaşlı, şehirli-köylü halkın her kesimine hitap etmiş, Irak insanının acılarına ve emellerine çokça yer vermiştir.⁶¹ Vatanını ve Arap milletini seven eş-Şarkî Irak'ın ve diğer Arap ülkelerinin geri kalmışlığına üzülmüş, gelişip ilerlemelerini temenni etmiştir.⁶²

Ali eş-Şarkî yetim büyümüş, fakirlik sebebiyle sıkıntılar çekmiştir. Kendisi bu fakirliği hiç şikâyet etmemiş, hep teslimiyet içerisinde olmuştur. Daima tevazu sahibi olan yazar, acı ve kederin yazarıdır da aynı zamanda. Nitekim yetim olup babası konusunda yüzü gülmemişken evlilik konusunda da talihsizlik yaşamıştır. Evlendiği gece gelin vefat edip kendisini hüzne boğmuştur. Düğün merasimi için hazırlanan mumlar ise cenaze merasimi için kullanılmıştır. Yaşadığı bu elim hâdiseye karşı hislerini “Düğün Mumu”⁶³ şiiriyle dile getirmiştir.

⁵⁶ el-Ḥalîlî, *Hâkezâ 'Araftuhum*, II/51.

⁵⁷ el-Ḥâkânî, *Şu 'arâu'l-Ġarî evi'n-Necefiyyât*, VII/21.

⁵⁸ Sevretü'l-İşrîn hakkında detaylı bilgi için bkz. Muzhir el-Fir'avn, *el-Ḥakâiku'n-Nâşi'a fi's-Sevratu'l-'Irâkiyye Liseneti 1920 ve Netâicuhâ* (Bağdat, 1952).

⁵⁹ Batmaz gemi denilen White Star Line şirketine ait olan RMS Titanic gemisi 15 Nisan 1912 senesinde Sounthampton'dan New York'a gerçekleştirdiği ilk seferinde Kuzey Atlantik'te buz dağına çarparak okyanusun derinliklerine gömüldü. Tarihe geçen bu deniz faciasında 1500'den fazla kişi yaşamını yitirmiştir. Ayrıntı için bkz. Anita Yasuda, *Sinking of the Titanic* (Minneapolis: Core Library, 2014), 8-31.

⁶⁰ el-Ḥalîlî, *Hâkezâ 'Araftuhum*, II/52; eş-Şarkî, *Dîvân*, 97.

⁶¹ Başrî, *A'lâmu'l-Edeb fi'l-'Irâki'l-Ḥadiş*, 116.

⁶² eş-Şarkî, *Dîvân*, 10.

⁶³ eş-Şarkî, *'Avâtîf ve 'Avâşîf*, 194.

Daha sonra bir evlilik daha geçiren eş-Şarkî kendisine lûtfedilen çocuklara sahip çıkmış, vaktinin çoğunu kendilerine ayırmıştır. Şiir yazmaya ara vermiş, çocukları için fedakârlıklarda bulunmuştur. Uzun bir süre sakalını kesmemiş, uzayan sakalı ağırlığınca altın tasadduk etmiştir.⁶⁴ “Sevgili Ebeveynler” adlı şiirinde çocuklarına karşı hissettiği duyguları dile getirmiş, sevgi ve merhametini izhâr etmiştir.⁶⁵

1.5. Şairliği

Yirmili yaşlarına varmadan şiir yazmaya başlayan, hem nazım hem nesir olmak üzere pek çok eser yazan eş-Şarkî’nin kendine has bir üslûbu olduğunu söylemek mümkündür. Bu üslûbu yakalamasındaki en önemli faktörlerden biri kadîm edebiyat mirasına müttalî olmasıyla birlikte yaşadığı dönemin edebiyat çevrelerini bilhassa Irak, Lübnan, Suriye ve Mısır’daki gazeteleri yakından takip etmesidir.⁶⁶ Fıkıh, İslâm hukûku, mantık, İslâm felsefesi, Arap edebiyatı, nahiv, sarf, beyân ve aruz ilimleri yanında Farsça bilmesi yine üslûbu üzerinde etki eden önemli faktörlerdendir.⁶⁷

eş-Şarkî’nin şiirlerinde Kur’an-ı Kerîm’in izlerini görmek mümkündür. Bazen şiirlerinde ayetin bir kısmını vermek suretiyle iktibas⁶⁸ sanatına başvurmaktadır. Bazen de Kur’an ayetlerine göndermeler yapmaktadır.⁶⁹

Abbâsî dönemi şairlerinden filozof Ebu’l-Alâ el-Maarrî’den⁷⁰ (973-1057) etkilenmiştir. Arap Edebiyatında yeri büyük olan el-Maarrî, toplumu ve din adamlarını sert bir dille eleştirmekten geri durmamıştır. eş-Şarkî de Irak toplumunu ve din adamlarını el-Maarrî gibi eleştirmekten çekinmemiştir.⁷¹ Nitekim el-Maarrî toplumun dinî konulardaki zâfiyetini şu dizelerle ifade etmiştir.⁷²

1 رُؤَيْدَكَ قَدْ غُرِّتَ وَأَنْتَ حُرٌّ بِصَاحِبِ حِيلَةٍ يَعْطُ النِّسَاءَ

⁶⁴ el-Ḥalîlî, *Hâkezâ ‘Araftuhum*, II/78.

⁶⁵ eş-Şarkî, *Dîvân*, 262.

⁶⁶ eş-Şarkî, *Dîvân*, 10.

⁶⁷ eş-Şarkî, *Dîvân*, 14; Başrî, *A’lâmu’l-Edeb fi’l-‘Irâki’l-Ḥadîs*, 115.

⁶⁸ el-Ḥaṭîb Celâluddîn Ebû Abdullâh Muhammed b. Sa’duddîn b. Ömer el-Ḳazvînî, *Telhîsu’l-Miftâh fi’l-Me’ânî ve’l-Beyân ve’l-Bedî*, thk. Yasin el-Eyyûbî (Beyrut: el-Mektebetu’l-‘Aşriyye, ts.), 217.

⁶⁹ Ali Mut’ib Câsim, “Luġatu’ş-Şi’r fi Dîvân Ali eş-Şarkî”, *Mecelletu Diyâlâ* 64 (2014), 367-369.

⁷⁰ Hanna el-Fâhûrî, *Târîhu’l-Edebi’l-‘Arabî* (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1993), 224.

⁷¹ Ḥamîs Ahmed Hammâdî eş-Şemrî, “Eşeru Şi’ri’l-Maarrî fi Rubâ’iyyât Ali eş-Şarkî”, *Mecelletu Dirâsât İslâmiyye Mu’âşira* 6 (2012), 13.

⁷² Ebu’l-‘Alâ el-Maarrî, *el-Lüzûmiyyât*, thk. Emîn Abdü’l-Azîz el-Ḥâncî (Kahire: Mektebetu’l-Ḥâncî, ts.), I/50.

2 يُحَرِّمُ فِيكُمْ الصُّهْبَاءَ صُبْحًا وَيَشْرِيهَا عَلَى عَمَدٍ مَسَاءً

1. *Yavaş ol! Hür olduğun halde aldatıldın, kadınlara öğüt veren bir hilekâr tarafından.*
2. *Gündüz şarabı size haram kılarken, geceleyin kendisi içer kasten.*

eş-Şarkî de benzer şekilde “Sûretler ve Temâyüller”⁷³ adlı rubâîsinde 181 numaralı dörtlükte şöyle der,⁷⁴

1	يَا	أُمَّةَ	فُصْحَاؤُهَا	سَكَتَتْ	وَقَدْ	كَثُرَ	اللَّعْظُ
2	أَلْفَارُ	قَرَضَ	تَوْبَهَا	الْبَالِي	وَتَتَّهَمُ		الْقِطْطُ
3	تَهْذِي	بِإِصْلَاحِ	الْبِلَادِ	وَفِعْلُنَا	عَظَّ		وَمَطَّ
4	أَنْظُرُ	لِوَضْعِ	بِلَادِنَا	غَلَطَّ	يُصَحِّحُ	فِي	غَلَطَ

1. *Öyle ümmet ki fasihleri susmuş, yaygara artıvermiş.*
2. *Fareler eski elbiselerini kemirmiş, kedileri töhmet altında.*
3. *Vatanı ıslah etmek için sayıklıyoruz, amelimiz ise gel git,*
4. *Vatanımızın haline bak, bir hata başka bir hatayla düzeltilmekte.*

İki şair de toplumdaki söz ile amelin birbiriyle uyuşmamasını ve toplumda mevcut olan hataların bir başka hata ile düzeltilmesini eleştirmiştir.⁷⁵

Abdul İlah es-Sâîğ, eş-Şarkî’nin “Bâiyyesi”ni anlamak için el-Ma‘arrî’nin felsefesini, Ömer Hayyâm’ın *Rubâîler*’ini ve Sa’dî-i Şîrâzî’nin *Gülistân*’ını bilmek gerektiğini ifade eder.⁷⁶

eş-Şarkî’nin üç merhalede şiir yazdığını söylemek mümkündür: Birinci merhale çocukluk merhalesidir ki küçüklüğünde kaleme aldığı şiirleri kapsar. Bu şiirlerinde duygu, vicdan, arkadaşlık, özlem gibi temalar göze çarpmaktadır. İkinci merhale Irak Devleti’nin kurulduğu zamana tekabül eder ki bu evrede siyaset ve ictimai konular ağır basmaktadır. Üçüncü merhale ise daha çok rubâîlerini nazmettiği evreyi oluşturur. Rubâîlerinde hayaller,

⁷³ eş-Şarkî, ‘Avâtîf ve ‘Avâşîf, 52-90.

⁷⁴ eş-Şarkî, ‘Avâtîf ve ‘Avâşîf, 73.

⁷⁵ eş-Şemrî, “Eşerü Şi‘ri’l-Maarrî fi Rubâ‘iyyât Ali eş-Şarkî”, 34.

⁷⁶ eş-Sâîğ, “eş-Şa‘ir ve’z-Za‘îm eş-Şeyh Ali eş-Şarkî el-Hâkânî”.

tasvirler, toplum ile fert, yöneten ile yönetilen gibi temaları işlemiştir.⁷⁷ Şiirdeki yönelimi dikkate alındığında ise onun şiirini iki evreye ayırmak mümkündür. Taklit evresi ile yenilik/tecdid evresi. Taklit evresi şiirlerini hayatının başında yazdığı şiirler kapsamaktadır ve bu şiirler klasik şiirin ruhunu yansıtmaktadır. Bu şiirlerde fikir ve şekil bakımından önceki asırların şiirlerine bağlı kalmıştır.⁷⁸ Yenilik evresinde ise şiirdeki bakış açısının Cemîl Sıdkî ez-Zehâvî (1863-1936) ve Ma'rûf er-Rusâfî'de (1877-1945) olduğu gibi değiştiği gözlenmektedir. Şiirlerinde şekil ve içerik olarak yeniliğe gitmektedir. Bunu çok önceden hayatının başında yapmak istemiştir, fakat kendisini kuşatan çevresinin geleneğe bağlılığı sebebiyle buna hazır değildir. Ancak uygun ortamı yakaladığında hedefine ulaşmak için elinden geleni yapmıştır.⁷⁹ Nitekim "Hapiste Bir Şair"⁸⁰ adını verdiği kasidenin ilk dizelerinde Necefî bir hapishane, kendisini ise kafesteki bir bülbül gibi tasvir ederek bu duruma göndermede bulunmuştur. eş-Şarkî'nin yenilik evresinde doğa ile tabiata olan bakış açısı değişmiştir. Doğanın salt tasvirini yapmak yerine onu, duygularını ve düşüncelerini halka aktarmak için bir araç olarak kullanmıştır.⁸¹

Bununla birlikte şiirde yenilikler yapan ve yeni kullanımlara başvuran eş-Şarkî'nin kadîm gelenekten tamamen kopmadığı görülmektedir.⁸² Nitekim kadîm Arap şiirinde kullanımına alışık olunan *يَا خَلِيلِي، يَا رَعَى اللَّهَ، أَيُّهَا الرِّكْبُ، يَا رَاكِبًا، جُمُدَتْ مَجَارِي الدَّمْعِ* (Ey dostum, Allah korusun, ey maiyet, ey binek üzerindeki şahıs, gözyaşı yolları dondu) gibi kullanımlara başvurduğu görülmektedir.⁸³

eş-Şarkî, hocaları ve akranlarının şiirlerini donuk bir fotoğrafa benzeterek asrın zevkine uymayan bir vezne sahip olduğunu ve şiirlerinin ne amaca hizmet ettiğinin belli olmadığını ifade eder. Bu sebeple şiirdeki eski yönelimden, okuyucuyu sıkıcı uzun kasidelerden uzak durarak daha veciz ve anlamlı, konu bütünlüğü ve gayesi belli olan kasidelere, "şarkıyyât" adını verdiği rubâilere ve muvaşşahlara yöneldiğini dile getirir. Şiirlerini nazmederken de Fasih Arapçaya bağlı kalmak için özen gösterdiğini dile getirmiştir.⁸⁴ eş-Şarkî *عَنْجَبُوسُ، بَعْبُوعُ* gibi Câhiliye devrinde kullanılan kelimelerin artık

⁷⁷ el-Ĥâkânî, *Şu'arâu'l-Ġarî evi'n-Necefiyyât*, VII/6-13.

⁷⁸ Faruk Ahmed el-Mîhî, "Ali eş-Şarkî Beyne't-Taklîd ve't-Tecdîd", *Mecelletu Külliyyeti'l-Luġati'l-'Arabiyyeti bi'l-Manşûra* 8 (1987), 103.

⁷⁹ el-Mîhî, "Ali eş-Şarkî Beyne't-Taklîd ve't-Tecdîd", 104-105.

⁸⁰ eş-Şarkî, *Dîvân*, 47.

⁸¹ el-Mîhî, "Ali eş-Şarkî Beyne't-Taklîd ve't-Tecdîd", 105-106.

⁸² Ali Abbâs 'Alvan, *Tejavvuru's-Şi'ri'l-'Arabiyyi'l-Ĥadîs fi'l-'Irâk: İtticâhâtü'r-Ru'yâ ve Cemâliyyâtü'n-Nesîc* (Irak: Silsiletu'l-Kutubi'l-Ĥadîse, 1975), 431.

⁸³ Câsim, "Luġatu's-Şi'r fi Dîvân Ali eş-Şarkî", 371.

⁸⁴ eş-Şarkî, *Dîvân*, 24.

bugünün insanına hitap etmediğini, onun zihin dünyasını harekete geçirmediğini, dolayısıyla bir yazarın artık bu gibi kelimelere başvurmak yerine devrin insanına hitap eden kelimeleri tercih etmesi gerektiğini düşünmektedir.⁸⁵ Bu yönüyle eş-Şarkî Irak şiirinde yenilikçi/nahta şairlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ali Abbâs 'Alvân'a göre ise eş-Şarkî Irak'ta kadîm şiiri bırakıp yenilik yapmaya çalışanların ilkidir.⁸⁶ Irak'ın edebî tarihine bakıldığı zaman edebî gelişim ve yenilik bakımından Mısır, Lübnan ve Suriye'nin gerisinde kalmıştır. Nitekim Irak'ta edebî nahda/gelişim bunlardan yaklaşık elli sene sonra başlamıştır. Bu da yaklaşık XX. yüzyılın ilk çeyreğine tekabül etmektedir. Cemîl Sıdkî ez-Zehâvî ve Ma'rûf er-Rusâfî gibi şairlerin başını çektiği bu yenilik hareketine II. Meşrutiyet'ten sonra Alî eş-Şarkî ile Muhammed Rızâ eş-Şebîbî, Muhammed Bâkır eş-Şebîbî, Hayrî el-Hindâvî, Kâzım ed-Duceylî ve Mahmûd el-Mellâh (1891-1969) gibi şairler de katkı sağlamışlardır.⁸⁷

eş-Şarkî Irak'ın yerel dilinde (ammice) sıkça kullanılan atasözleri vb. cümleleri kullanmaktan çekinmez. Bilakis kasıtlı olarak bu kullanımlara başvurur. Nitekim kendisi için eski yönelimden kaçarken başvuracağı başka bir yol kalmamıştır. Onun başvurduğu bu yöntem tarihsel bir öneme sahiptir. Çünkü bu durum Iraklı şairin dilsel taklitten sıyrılmaya çalışarak yeni dilsel bağlantılar kurmaya çalıştığının göstergesidir.⁸⁸ eş-Şarkî bu yeni hareketin/nahta ilk nüvelerini veren şairlerden biri olarak kabul edilmektedir. Yerel dilde kullanılan bir sözü "Sûretler ve Temâyüller" adını verdiği rubâin'in 197 numaralı dördlüğünde şu şekilde kullanmıştır:⁸⁹

1 أَنتَ يَا عَمُّ وَالْهَيَاكِلُ شَتَّى قَائِمٌ بِالْكُنَى وَبِالْأَلْقَابِ
2 فَشَكَ اللَّهُ مِنْ جُرَابٍ نَفَخْنَاهُ فَلَمْ نَسْتَفِدْ بِنَفْخِ الْجُرَابِ

1. *Ey amca senle heykeller farklısınız, sen künye ve lakaplarla ayaktasın.*
2. *Şişirdiğimiz çorabı Allah patlatsın, çorap şişirmekten hiçbir fayda görmedik.*

Bu dizede geçen نَفَخْنَاهُ مِنْ جُرَابٍ فَشَكَ اللَّهُ kullanımı halkın çokça kullandığı bir tabirdir. Kendisini olmadığı gibi gösteren ama sonunda foyası meydana çıkan kişilerden kinaye olarak

⁸⁵ Ali eş-Şarkî, "Âdâbu'l-Kitâbe", *Mecelletu'l-'İrfân*, (1913) akt. Faruk Ahmed el-Mihî, "Ali eş-Şarkî Beyne't Taklid ve't Tecdid", *Mecelletu Külliyyeti'l Luğati'l Arabiyyeti Bil Mansura* 8 (1987), 97.

⁸⁶ 'Alvan, *Te'javvuru's-Şi'ri'l-'Arabiyyi'l-Hadîs fi'l 'Îrâk*, 421.

⁸⁷ İbrahim Şaban, *XIX. Yüzyıl Osmanlı Irak'ında Edebi Ve Kültürel Çevre* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2011), 66.

⁸⁸ 'Alvan, *Te'javvuru's-Şi'ri'l-'Arabiyyi'l-Hadîs fi'l 'Îrâk*, 470.

⁸⁹ eş-Şarkî, *'Avâtif ve 'Avâşif*, 79.

kullanılır. eş-Şarkî de burada künye ve lakapların arkasına saklanan, kendini olmadığı gibi göstermeye çalışan kişileri eleştirmektedir.⁹⁰

eş-Şarkî divânında sadece kasideler kaleme almamış, muvaşşah ve rubaîler de yazmıştır. IX. yüzyılda Endülüs'te ortaya çıktığı kabul edilen muvaşşah türü; kâfl, gûşn, sımt, devir denilen dizelerden meydana gelmektedir. Halk şiiri olarak ortaya çıkan muvaşşah çalgılar eşliğinde şarkı olarak söylenmiştir.⁹¹ Muvaşşah genel olarak beş parçadan oluşur ve bu parçaların her birine beyit adı verilir. Ancak bu beyitler kasidede olduğu gibi sadece iki satırdan değil, iki ve daha fazla satırdan oluşur. Bu beş parçadan her biri iki kısma ayrılır. Birinci kısım dizelerden meydana gelir ki bu dizeler kendi içinde kafiyeli olur, ancak kendisinden sonra gelen parça/kıta ile kafiyeli olmaz. Muvaşşahın ikinci kısmı ise iki veya daha fazla satırdan oluşur ve hepsi aynı kafiyeli olur. Sonuç olarak beyitten beyte kafiyenin değiştiği birinci kısma gûşn, muvaşşahın tamamında kafiyenin ortak/aynı olduğu ikinci kısma kâfl denir. Muvaşşah yazan şair genel olarak kafiyede özgürdür ancak kâfl konusunda kurallara uymak ve ortak kafiye kullanmak zorundadır.⁹²

Nazik el-Melâike'ye göre muvaşşah türüne çağdaş bir üslup getiren ilk kişi Ali Mahmud Taha'dır (1901-1949). Ancak tarihi seyre bakıldığında Ali eş-Şarkî, Ali Mahmud Taha'dan önce dünyaya gelmiş ve muvaşşaha modern üslup kazandırmaya çalışmıştır. İnsan, vatan, var olma gibi temaları kadim muvaşşah türüne uyarlamaya çalışmıştır.⁹³ 1925 Yılında "Mum" adlı ilk muvaşşahını yazan eş-Şarkî, divânında 12 muvaşşaha yer vermiştir.⁹⁴ eş-Şarkî'nin kaleme aldığı muvaşşahlar üç kısımda ele alınabilir. Birinci kısım muvaşşahları bazen ikili bazen de dördü kıtaldan oluşmuş ve tüm kıtalar aynı kafiyeyle sahip olmuştur. İki dizeden oluşan kıtalarda bir kıtanın kendi içinde kafiyeli olmasını sağlamıştır. Buna "Hayaller"⁹⁵ ile "Yanılsamalar"⁹⁶ adlı muvaşşahları örnek teşkil eder.⁹⁷ Dördü kıtaldan oluşan muvaşşahta dörtlükleri birbirine bağlayan ortak bir lafız kullanmış ve bunda başarılı olmuştur. "Mum" adını verdiği muvaşşahta الأشمعة/mum kelimesine başvurarak her dörtlükte ortak lafız olarak kullanmıştır. İkinci kısım muvaşşahında ise eş-Şarkî ilzâma bağlı kalmış ve konu bütünlüğünü daha iyi sağlamıştır. Bu kısımda şair kâfle şeklini alan her parçadan sonra

⁹⁰ Velid Hamdi Abd - Şeyma Talib Ğanî, "Luġatu's-Suĥriye fî Rubâ'îyyât Ali eş-Şarkî" (Arap Dili Üzerine 3.Uluslararası Konferansı, Bağdat: Câmî'atu't-Teknolocya, 2014), 11.

⁹¹ Mustafa Aydın, "Müveşşah", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), XXXII/229-231.

⁹² Ahmet Heykel, *el-Edebu'l-Endelûsî mine'l-Fethî ilâ Sukûti'l-Ĥilâfe* (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1985), 139.

⁹³ 'Alvan, *Teġavvuru'ş-Şi'ri'l-'Arabiyyi'l-Ĥadîs fî'l-'Îrâk*, 505-506.

⁹⁴ eş-Şarkî, *'Avâtîf ve 'Avâşîf*, 96.

⁹⁵ eş-Şarkî, *'Avâtîf ve 'Avâşîf*, 99.

⁹⁶ eş-Şarkî, *'Avâtîf ve 'Avâşîf*, 105.

⁹⁷ 'Alvan, *Teġavvuru'ş-Şi'ri'l-'Arabiyyi'l-Ĥadîs fî'l-'Îrâk*, 506.

muvaşşahın konusuna delalet eden bir beyti tekrar eder.⁹⁸ “Sarsıntı”⁹⁹ adını verdiği muvaşşah bu kısım için örnektir. Üçüncü kısım muvaşşahta ise eş-Şarkî, kıtaları birbirini tamamlayıcı olarak kullanır. Bu kısımda şair, muvaşşahını her bir kıtanın bir öncekini tamamladığı, açıkladığı fikir silsilesine böler. Böylece en son kıtada fikir bütünlüğü sağlanmış olur. Bu kısma “Avrupa”¹⁰⁰ ile “Kayıp Sandal”¹⁰¹ muvaşşahları örnek oluşturur. Kadîm muvaşşahı geliştirmeye çalışması; siyaset, insan hakları ve içtimaî sorunlar gibi temaları ele almak için kullanması şiirin harekete geçtiğine ve geliştiğine delalet etmektedir. eş-Şarkî’nin başvurduğu bu yöntemler modern Irak şiirinin gelişimi bağlamında önem arz etmektedir.¹⁰²

Ali eş-Şarkî rubâîlerinde remz-sembol kullanımına çokça başvurur. Kinaye çeşitlerinden biri olan remz¹⁰³, işaret ettiği anlama delaleti gizli olan kinaye anlamına gelmektedir. Dudak veya kaş işaretleri yapmak bu kabildendir.¹⁰⁴ Remz kelimesinin eş anlamlısı olan sembol kelimesi ise şu şekilde tarif edilebilir: “Sembol, kendisinden başka bir realiteye dikkat çeken, bir şeyin yerine geçen veya onu tasvir eden bir nesne, bir fiil veya insanlar tarafından yapılmış herhangi bir işarettir.”¹⁰⁵ Bu iki kelimedenden türeyen er-ramziyye/sembolizm-symbolism ise şu şekilde tarif edilebilir: “sembolizm; sembollerle anlatma işlemi veya anlatım aracı olarak semboller kullanma; vakıaları yorumlamaya ve inançları dile getirmeye yarayan semboller sistemidir.”¹⁰⁶ XIX. yüzyılın ikinci yarısında Fransa’da ortaya çıkan sembolizm edebiyat akımı¹⁰⁷ gerçekliğin ötesine, bir fikirler dünyasına geçmek suretiyle şairin duygularını ifade etme biçimidir denebilir.¹⁰⁸ Cahiliye döneminden beri şiirde kullanılan remz, modern dönemde de kullanılmaya devam etmiştir. Modern dönem Arap şairleri Batı ile olan siyâsî, toplumsal ve ekonomik ilişkiler sebebiyle sembolizm akımının da etkisi ile birlikte batının remz/sembol kullanımına muttali olmuşlardır.¹⁰⁹

eş-Şarkî’nin rubâîlerinde “bûlbûl” merkezî bir remz olarak ortaya çıkmaktadır. eş-Şarkî düşünme kabiliyeti olmayan bûlbûlü remz olarak seçmiş ve bu bûlbûle insanın sahip olduğu düşünme, idrak etme, konuşma, hissetme ve heyecanlanma gibi özellikler

⁹⁸ ‘Alvan, *Teʿavvuru’ş-Şi’ri’l-‘Arabiyyi’l-Ḥadîs fi’l-‘Îrâk*, 508.

⁹⁹ eş-Şarkî, *‘Avâtîf ve ‘Avâşîf*, 117.

¹⁰⁰ eş-Şarkî, *‘Avâtîf ve ‘Avâşîf*, 114.

¹⁰¹ eş-Şarkî, *‘Avâtîf ve ‘Avâşîf*, 121.

¹⁰² ‘Alvan, *Teʿavvuru’ş-Şi’ri’l-‘Arabiyyi’l-Ḥadîs fi’l-‘Îrâk*, 508-509.

¹⁰³ Ali Bulut, *Belâgat Meânî Beyân Bedî’* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2019), 280.

¹⁰⁴ Sa’duddîn et-Teftâzânî, *Muhtaşaru’l-Me’ânî* (Kum: Dâru’l-Fikr, 1990), 261.

¹⁰⁵ Benjamin Franklin Kimpel, *The Symbols of Religious Faith* (New York, 1954), 132 akt. Galip Atasagun, “Sembol ve Sembolizm”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/7 (1997), 369.

¹⁰⁶ Belkıs Temren, *Tasawuf Düşüncesinde Demokrasi* (Ankara, 1995), 88.

¹⁰⁷ Sera el-’Atîbî, “er-Ramziyye ve Tecelliyâtühe fi’ş-Şi’ri’l-‘Arabiyyi’l-Ḥadîs”, *IUG Journal of humanities Research* 25/2 (2016), 216-233.

¹⁰⁸ Charles Chadwick, *Symbolism* (Londra: Routledge, 1971), 7.

¹⁰⁹ el-’Atîbî, “er-Ramziyye ve Tecelliyâtühe fi’ş-Şi’ri’l-‘Arabiyyi’l-Ḥadîs”, 227-228.

yüklemiştir. Yazarın bülbülle bir insanın dostuyla konuştuğu gibi konuşup dertleştiği görülmektedir.¹¹⁰ “Hür Bülbül İle”¹¹¹ ve “Tutuklu Bülbül İle”¹¹² adını verdiği rubâîlerinde dostlarına anlatamadığı acı, keder ve emellerini dost olarak seçtiği bülbülün dünyasına girerek anlatmaktadır.¹¹³ eş-Şarkî bülbüle seslenip kendisiyle diyalog hâlindeyken çektiği acıları ve hissettiği duyguları doğrudan değil dolaylı bir anlatımla ifade yoluna gitmektedir.¹¹⁴ “Tutuklu Bülbül İle” adlı rubâînin 3 numaralı dördlüğünde şöyle der:

- 1 أَيُّهَا الْبُلْبُلُ الْمُعْلَقُ فِي السَّجْنِ سَلَامٌ كَمْ يُوسُفُ فِي السُّجُونِ
- 2 بُلْبُلِي هَلْ رَغِبْتَ فِي الرَّبْطَةِ السَّوْدَاءِ أَمْ تِلْكَ شَارَةُ الْمَحْزُونِ
- 3 إِنِّي قَدْ عَدَوْتُ أُنْعِمُ فِي الشَّكِّ لِأَنِّي مُنْعَصٌ بِالْبَقِيْنِ
- 4 لَمْ أَجِدْ فِي الْعِرَاقِ لَيْلَى وَلَكِنْ كُلَّ أَنْ أَمُرُّ فِي مَجْنُونِ

1. Ey hapishânede takılı bülbül! Selam sana, kaç Yusuf var hapishanelerde?
2. Bülbülüm! Sen kara kuşağı mı arzuladın? Yoksa o, mahzûnun simgesi mi?
3. Kendimi şüpheye gark eder oldum, çünkü ben yakîn ile kederlenmişim.
4. Irak'ta Leylâ'yı bulamadım fakat her an bir Mecnun'a uğrarım.¹¹⁵

Bu rubâînin başında şair bülbüle seslenerek soru sormakta ve Yusuf peygambere gönderme yaparak Rahmânî yardıma ihtiyacı olduğunu ifade etmektedir. Ardından bülbülle olan diyaloguna devam ederek kara kuşağı arzuladığından yakınmaktadır. Hüznün simgesi olan siyah kuşakla hüznün dolu hislerine tercüman olmaktadır. Rubâînin sonunda ise her kalbin arayıp bulmaya çalıştığı Leylâ'ya remz olarak başvurmuştur. Böylece kendisini yalnızlığa karşı koruyacak bir Leylâ'ya ihtiyacı olduğunu dile getirmektedir.¹¹⁶ Sonuç olarak bu rubâîde eş-Şarkî bülbül remzi ile birlikte dinî remz (Yusuf peygamber), renk remzi (hüznün simgesi olan kara kuşak) ve tarih remzine (Leylâ el-‘Âmiriyye¹¹⁷) başvurarak hislerini aktarmıştır.¹¹⁸

¹¹⁰ Vesnî Huseyn Leylo es-Se‘îdî, “Ma‘âlim Ramziyye fî Rubâ‘iyyât Ali eş-Şarkî”, *Mecelletu Âdâb Zî Kâr* 31 (2019), 49.

¹¹¹ eş-Şarkî, *Dîvân*, 391.

¹¹² eş-Şarkî, *Dîvân*, 401.

¹¹³ es-Se‘îdî, “Ma‘âlim Ramziyye fî Rubâ‘iyyât Ali eş-Şarkî”, 50.

¹¹⁴ es-Se‘îdî, “Ma‘âlim Ramziyye fî Rubâ‘iyyât Ali eş-Şarkî”, 49.

¹¹⁵ eş-Şarkî, ‘*Avâtîf* ve ‘*Avâşîf*, 9.

¹¹⁶ es-Se‘îdî, “Ma‘âlim Ramziyye fî Rubâ‘iyyât Ali eş-Şarkî”, 51.

¹¹⁷ Leyla el-‘Âmiriyye hakkında bilgi edinmek için bkz. Ebû Saîd Abdülmelik b. Kureyb el-Asmaî, *Fuḥûletü ‘ş-Şu‘arâ’*, thk. C.C. Torrey (Beyrut, 1970), 17-19; Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe, *eş-Şi‘r ve ‘ş-Şu‘arâ’*, thk. Ahmet M. Şâkir (Kahire: Dâru’l-Ma‘ârif, ts.), I/448-451; Mustafa Kılıçlı, “Leylâ el-Ahyeliyye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), XXVII/156-157.

1.6. Eserleri

eş-Şarkî yaşadığı süre zarfında azımsanmayacak sayıda eser kaleme almıştır. Henüz yirmili yaşlarda şiir yazmaya başlayan yazar XX. yüzyıl Irak'ında en önemli şairler arasında yerini almıştır. Sosyal hayat, siyaset, edebiyat ve tarih konuları başta olmak üzere çeşitli konuları ihtiva eden eserler yazmıştır. eş-Şarkî hem Irak'ta hem de dünyada olup biten olaylara seyirci kalmamış, bu olaylara dair fikir ve düşüncelerini şiir, makale ve kitaplarında dile getirmekten geri durmamıştır. Başta *el-İrfân*, *Luġatu'l-'Arab* ve *el-İ'tidâl* dergileri ile *el-Bilâd*, *en-Nahda* ve *en-Necef* gazetelerinde makale ve yazılarını yayımlayarak fikirlerini halka ulaştırmayı başarmıştır.¹¹⁹

1.6.1. Matbu Eserleri

1. el-Elvâhu't-Târîhiyye: Yazar bu eserin ilk sayfalarında eseri yazma amacından bahseder ve mukaddimesine şöyle başlar: "Derler ki ilerlemeyen kimse geriler, ben diyorum ki bizler bir kum fırtınasıyla çevriliyiz, ilerlemeyen kuma gömülür."¹²⁰ Dörtülerden ulvî duygulara ulaşmak için tarihten yararlanmak gerektiğini ifade eder. Tüm kültürlerde asıl amacın insanın çeşitli açılardan gelişip yükselmesi olduğunu dile getirir. Irak insanının duygusal olarak geride kaldığını, dörtüleriyle hareket ettiğini, duygusal olarak gelişmek için de kendi tarihinin ışığına ihtiyaç duyduğunu, geçmişin usul ve tecrübeleriyle beslenerek ilerleyebileceğini ve milliyetçilik duygularına sahip olabileceğini ifade eder. eş Şarkî, 1921-1961 yılları arasında çeşitli araştırma ve yazılarından derlediği bu kitabı ilerlemek ve yükselmek isteyenlere yardımcı olması için telif etmiştir.¹²¹ Ayrıca kitabın bir kısmını yazar kendi el yazısıyla yazmıştır.¹²² Yazar bu eserinde Ebu Zer el-Gıfârî, Müsennâ b. Hâris gibi şahsiyetlerin karakterlerinden, ilimlerinden ve mücadelelerinden; zühd, cömertlik, onur vb. faziletlerden ve Araplarda cömertlik, kavmiyetçilik, miras vb. birbirinden bağımsız konuları toplam otuz dokuz levhada anlaşılır bir dille ele almıştır.

2. el-Ahlâm: eş-Şarkî'nin kendi hayatını ele aldığı otobiyografi eseridir. Şair nesir olarak kaleme aldığı bu eserine "Ahlâm /rüyalar" kelimesinin tarifini yapmakla başlar. Rüyaları ikiye ayırır; birincisini uyuyanların rüyası, ikincisini de uyanıkların rüyası olarak

¹¹⁸ es-Se'îdî, "Ma'âlim Ramziyye fî Rubâ'ıyyât Ali eş-Şarkî", 52.

¹¹⁹ eş-Şarkî, *Dîvân*, 17-19.

¹²⁰ Ali eş-Şarkî, *el-Elvâhu't-Târîhiyye*, thk. Musa el-Kerabâsî (Bağdat, 1988), 3.

¹²¹ eş-Şarkî, *el-Elvâhu't-Târîhiyye*, 3.

¹²² eş-Şarkî, *Dîvân*, 3.

tanımlar. İkincisini, “devrimcilerin ruhlarının, filozofların akıllarının ve ediplerin fikirlerinin konuştuğu rüyalar”¹²³ olarak tarif eder. Yazar daha kitabın başında okuyucuyu acısıyla tatlısıyla bir yığın hayalle buluşmaya, kendi hayat hikâyesini okumaya davet eder. Bu eseri yazma amacını şöyle dile getirir:

“Bu Rüyalarım isimli kitabımı yazmadaki hedefim tarihe benzeyen ama tarih olmayan, şiire benzeyen ama şiir olmayan, bilakis hayâl ile hakikati birleştiren bir tablo. Öyle bir âlem resmettim ki o âlemin gökkuşağı insanî bir havada yayılır; içinde istek ve korku, rıza ve gazap barındırır. Öyle bir resim ki yaşadıklarımın otürü hissettiklerimi veya hayal ettiklerimi açık bir şekilde ortaya döker. Bu eserin yazılmasındaki temel amaç dağılmış ve hayattan kopmuş birini tekrar hayata bağlamaktır.”¹²⁴

Dini bir şehir olan Necef’te büyüyen şair, en güzel rüyaları burada yaşadığını ve bu eseri yazmaya ilk olarak Necef’te başladığını ifade eder. Bu eserden yazdığı ilk bölüm de “En Güzel Rüyarlar” bölümüdür. Bu bölümde Yahudi, Hristiyan ve İslâm ümmetlerinin peygamberleriyle birlikte mahşerde huzura çağrılmalarını ve yüzleşmelerini konu edinir. Kitabın geri kalanını ise Bağdat’ta tamamlar.¹²⁵ Yazar bu eserde kısmen kendi mazisinden, Necef’ten, Necef’in bazı örf ve adetlerinden, Necef-Irak’taki eğitimden bahsetmiş; İngilizlerle mücadele, siyâsî olaylar vb. konuları akıcı bir üslûpla kaleme almıştır.

3. ‘Avâtîf ve ‘Avâşîf: Ali eş-Şarkî otuz yılda yazdığı¹²⁶, ‘Avâtîf ve ‘Avâşîf (*Duygular ve Fırtınalar*) ismini verdiği dîvânını oğlu İhsan’a ithaf etmiştir.¹²⁷ Abdülkerim ed-Düceylî (1906-1974) ile Muhammed Cemâl el-Hâşimî (1913-1977) eş-Şarkî’nin şiirlerini ayrı ayrı derleyerek el yazması birer dîvân oluşturmuşlardır. Ancak yazar dîvânını 1953 senesinde ilk defa yayımladığında ed-Düceylî ile el-Hâşimî’nin not ettikleri birtakım şiirleri uygun görmediği için dîvânına eklememiştir.¹²⁸ eş-Şarkî, dîvânının mukaddimesinde hocalarının ve akranlarının önde gelen şairlerinin şiirlerini, donuk fotoğrafa benzeterek asrın zevkine uymayan bir vezne sahip olduğunu ve şiirlerinin ne amaca hizmet ettiğinin belli olmadığını dile getirir. Bu sebeple şiirdeki eski yönelimden, okuyucuyu sıkıran uzun kasidelerden uzak durarak daha veciz ve anlamlı, konu bütünlüğü ve gayesi belli olan kaside ve muvaşşahlara yöneldiğini ve bunu yaparken Fasih Arapça’ya bağlı kaldığını ifade eder.¹²⁹ Şiirlerinde

¹²³ eş-Şarkî, *el-Ahlâm*, 1.

¹²⁴ eş-Şarkî, *el-Ahlâm*, 2.

¹²⁵ eş-Şarkî, *el-Ahlâm*, 2.

¹²⁶ eş-Şarkî, ‘Avâtîf ve ‘Avâşîf, 5.

¹²⁷ eş-Şarkî, *Dîvân*, 11.

¹²⁸ eş-Şarkî, *Dîvân*, 11; el-Hâkânî, *Şu ‘arâu ’l-Ġarî evi ’n-Necefiyyât*, VII/15.

¹²⁹ eş-Şarkî, *Dîvân*, 23.

kullandığı simge ve sembolleri ise kendini tam anlamıyla ifade edemeyen, fikir özgürlüğü olmayan bir toplumun iç dünyasını yansıtan kafiyeleli fotoğraflar olarak tanımlar. Şair, yaşadığı dönemin fotoğrafını bu dîvân ile gelecek nesle aktarmayı amaçlar.¹³⁰ Dîvânın ilk baskısı eş-Şarkî tarafından 1953 senesinde 2. baskısı ise İbrahim el-Vâilî ile Musa el-Kerabâsî tarafından 1986 senesinde yapılmıştır. eş-Şarkî dîvânını konularına göre değil kafiye düzenine göre düzenlemiş¹³¹ ve üç kısma ayırmıştır. Birinci kısımda eş-“Şarkîyyât” başlığı altında rubaîlerine yer verir. İkinci kısımda “el-Muvaşşahât” başlığı altında muvaşşaf türünde yazdığı şiirleri yer almaktadır. Üçüncü kısımda ise “el-Ğasâid” başlığı altında kasidelere yer vermiştir. Dîvânı tahkik eden İbrahim el-Vâilî ile Musa el-Kerabâsî sadece yazarın dîvânına bağlı kalmayarak Necef ve Necef dışındaki şehirlerde yayım yapan tüm haftalık ve aylık dergi ve gazeteleri inceleyerek yazara ait kaside ve şiirleri toplayıp dîvâna eklemişlerdir. Muhakkikler yazarın kasidelerinden çok nadir bir kısmına ulaşamadıklarını dile getirirken, şairin Molla Ħorasânî için yazdığı mersiye'nin tamamına ulaşamadıklarını ifade etmişlerdir.¹³² Bu tahkikli nüshada şairin mirasına saygı gösterilerek yazmış olduğu beyitler ilk şekliyle muhafaza edilerek aktarılmıştır. Değişiklik yapılmışsa da dipnotlarda belirtilmiştir.¹³³ Bu nüshanın ilk sayfalarında yazara ait bir fotoğraf, yazarın el yazısı örneği ve yazarın kısaca hayatı eklenerek eserlerinden bahsedilmiştir. Bazı şiirlerinin yazılış sebeplerinin zikredilmesi okuyucu için ayrıca bir kolaylık ve fayda sağlamaktadır.

Ali eş-Şarkî'nin 'Avâtîf ve 'Avâşîf adını verdiği bu dîvânda yer alan şiirler iki tabloda kategorize edilmiştir. İlk tabloda dîvânda yer alan şiirler nazım türü, şiir sayısı ve beyit sayılarına göre kategorize edilerek zikredilmiştir. İkinci tabloda ise dîvânda yer alan siyâsî şiirlerin konu dağılımı nazım türüne göre ayrılarak zikredilmiştir.

Tablo 1.1.6.1.1. Dîvânda Yer Alan Nazım Türleri

Nazım Türü	Şiir Sayısı	Toplam Beyit Sayısı
Rubâî	3	912
Muvaşşah	12	436
Kaside	54	1388

¹³⁰ eş-Şarkî, *Dîvân*, 15.

¹³¹ 'Alvan, *Te'tavvuru'ş-Şi'ri'l-'Arabîyyi'l-Ħadîs fi'l-'İrâk*, 505.

¹³² Kasideye ulaşmak için bkz. Talib Ali eş-Şarkî, “eş-Şeyh Ali eş-Şarkî ve Kasidetuhu'l-Mefkûde fi Risâi Âyetullahi'l-'Uzmâ eş-Şeyhu'l-Âĥond Muhammed Kâzım el-Ħorasânî”, *The islamic college university journal* 3 (2008), 303-310.

¹³³ eş-Şarkî, *Dîvân*, 13.

4. el-‘Arab ve'l-‘Irâk: Yazar bu eserin önsözünde Mısır edebiyatına ait şu sözü zikreder: "Allah Teâlâ Nil'i yarattı, Nil de Mısır'ı". Ardından Irak edebiyatına ait benzer bir sözü not düşer; "Allah iki nehri¹³⁴ yarattı, iki nehir de Irak'ı." Yazar, kadîm Irak'ın da yeni Irak'ın da oluşmasını bu iki nehrin varlığına bağlar.¹³⁵ eş-Şarkî bu eserinde Arapların yerleşim yerlerinden biri olan Irak bölgesini dolayısıyla Basra, Kûfe, Hire, Vâsıt, Semâvâ ve Yukarı Fırat bölgesini araştırma konusu edinir.¹³⁶ Ayrıca Şattu'l-‘Arab, Kuveyt, Bahreyn, Katar, Basra ve Kûfe'den bahseder. Bunu yaparken bu yerleşim yerlerinin kuruluşlarından, kadîm ve yeni durumlarından, isimlerini nereden aldıklarından, ekonomilerinden, ictimai durumlarından, Vahhâbîliğin ortaya çıkışından¹³⁷ ve kısmen de eğitim durumlarından anlaşılır ve akıcı bir üslûpla bahseder. Yeri geldikçe bu yerler için söylenen bazı şiirler zikreder. Sözü geçen yerlerde yaşayan kabilelerden, yerleştikleri coğrafyalardan, hangi kabilenin nereye yerleştiğinden, geçim kaynaklarından bahseder.¹³⁸ Arap ülkeleri için iki büyük inkılap olduğundan söz eder. Bunlardan ilkinin İslâm, ikincisinin petrol olduğunu dile getirir.¹³⁹

5. en-Nevâdi'l-‘Irâkiyye: Bu eser, eş-Şarkî'nin Irak'ın siyâsî ve ictimai durumunu hikâyeye üslubuyla kaleme aldığı 32 makaleden oluşmaktadır. Bu makaleler 1927-1928 yılları arasında *en-Nahda* gazetesinde yayımlanmıştır.¹⁴⁰ Bu eseri Musa el-Kerabâsî tahkik ederek 1989 yılında *Mevsû'atu's-Şeyh Ali eş-Şarkî en-Nesriyye* adlı eserin içerisinde neşretmiştir. eş-Şarkî bu eserin bölümleri için "cemiyetgâh, birlikte oturma yeri, meclis anlamlarına gelen en-nâdi"¹⁴¹ kelimesini kullanır ve üç ana konuda; siyaset, ekonomi ve fikir konularında ele alır.¹⁴² Irak'ta kurulan ilk nâdi'nin (parti) İttihat ve Terakki olduğunu ifade eder.¹⁴³ Ona göre her toplumda doğal olarak iki grup vardır; liberal/ özgürlükçü grup ve muhafazakâr/ gelenekselci grup. Bir toplumun gelişmişliği liberal grubun varlığıyla doğru orantılıdır. Irak'ta

¹³⁴ الفراتان: İki nehir Fırat ve Dicle'dir. Bkz Cemâlüddîn Muhammed İbn Manzur, *Lisânu'l-‘Arab*, thk. Abdullah Ali el-Kebir vd. (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.), V/3368.

¹³⁵ Ali eş-Şarkî, *el-‘Arab ve'l-‘Irâk* (Bağdat: Şeriketu't-Tab'i ve'n-Neşri'l-Ehliyye, 1963), 3.

¹³⁶ eş-Şarkî, *el-‘Arab ve'l-‘Irâk*, 4.

¹³⁷ eş-Şarkî, *el-‘Arab ve'l-‘Irâk*, 33.

¹³⁸ eş-Şarkî, *el-‘Arab ve'l-‘Irâk*, 8.

¹³⁹ eş-Şarkî, *el-‘Arab ve'l-‘Irâk*, 9.

¹⁴⁰ eş-Şarkî, *Dîvân*, 18.

¹⁴¹ İbn Manzur, *Lisânu'l-‘Arab*, ts., V/4388.

¹⁴² Ali eş-Şarkî, *en-Nevâdi'l-‘Irâkiyye*, thk. Musa el-Kerabâsî (Bağdat, 1989), 3.

¹⁴³ Ali eş-Şarkî, *Beytu'l-Umme ve Tabakâtuhâ*, thk. Musa el-Kerabâsî (Bağdat, 1989), 31.

da muhafazakâr grup ağırlıktadır. Dolayısıyla Irak'ın pek de geliştiği söylenemez.¹⁴⁴ Yazar, eserin ilk bölümlerinde Irak'ın siyâsî tarihinden, II. Meşrutiyet ile Birinci Dünya Savaşı arasındaki zaman diliminde İstanbul'da Arap kavmiyetçiliği için kurulan cemiyetlerden bahseder. eş-Şarkî, kendi döneminin Irak'ından bahsederken Irak'ın siyâsî açıdan bir merkez olduğunu, eskiden Basra ve Kûfe'nin fikir merkezleri olduklarını, ancak bu özelliğin yitirildiğini Irak'ın iktisadi merkezliliğinin ise hiç olmadığını ifade eder.¹⁴⁵ Toplam 85 sayfa olan bu eserin son sayfalarında ferdî ve içtimaî terbiyeden bahseden eş-Şarkî genel anlamda anlaşılır bir dil kullanmıştır.

6. Beytu'l-Ummе ve Tabakâtuhâ: Bu eseri Musa el-Kerabâsî tahkik ederek 1989 yılında *Mevsû'atu's-Şeyh Ali eş-Şarkî en-Nesriyye* adını verdiği eserin içerisinde neşretmiştir.¹⁴⁶ Eser *Cerîdetu'l-'Irâk* gazetesinde ilki 30 Ekim 1926 senesinde, sonuncusu ise 13 Kasım 1926'da toplam 12 bölümde yayımlanan makalelerden oluşmaktadır.¹⁴⁷ Bu eser iki bölümden oluşmakta olup birinci bölüm Beytu'l-Ummе olarak geçer. Yazarın beytu'l-ummeden kastı, ülke yönetiminin gerçekleştirildiği meclis değil bizatihi en müreffeh evden barakaya kadar Irak evleridir.¹⁴⁸ Ümmetin gelişmişliğini evin ve evin içindeki yaşamın gelişmişliğine bağlayan eş-Şarkî, Türk ve Hint evlerine¹⁴⁹ kısaca değinerek Irak evlerini; Necef evleri, Bağdat evleri ve çoğunluğun oturduğu çiftçi-işçi evleri¹⁵⁰ olarak ele alır ve Irak örf-adetlerinden ve geçim kaynaklarından bahseder.¹⁵¹ Bunlara ilave olarak Irak kadınından da kısaca bahsetmektedir.¹⁵² İkinci bölüm olan Tabakâtu'l-Ummе ise *Cerîdetu'l-'Irâk* gazetesinde ilki 15 Aralık 1926 sonuncusu 29 Aralık 1936 senesinde toplam on bir bölümde yayımlanan makalelerden oluşmaktadır.¹⁵³ Yazar bu bölümde Irak toplumunu ele alırken siyaset, edebiyat ve fikirde bir kargaşanın varlığından söz eder.¹⁵⁴ Irak toplumunu din adamları (sarıklılar), efendiler, kâtipler ve şairler, çiftçiler ve işçiler olmak üzere tabakalara ayırır ve her tabakanın gelişmişliği ile zamanla geçirdiği değişimi okuyucuya sunar.

¹⁴⁴ eş-Şarkî, *en-Nevâdi'l-'Irâkiyye*, 4.

¹⁴⁵ eş-Şarkî, *en-Nevâdi'l-'Irâkiyye*, 65.

¹⁴⁶ eş-Şarkî, *Beytu'l-Ummе ve Tabakâtuhâ*, 1.

¹⁴⁷ eş-Şarkî, *Dîvân*, 17.

¹⁴⁸ eş-Şarkî, *Beytu'l-Ummе ve Tabakâtuhâ*, 3.

¹⁴⁹ eş-Şarkî, *Beytu'l-Ummе ve Tabakâtuhâ*, 5.

¹⁵⁰ eş-Şarkî, *Beytu'l-Ummе ve Tabakâtuhâ*, 6-18.

¹⁵¹ eş-Şarkî, *Beytu'l-Ummе ve Tabakâtuhâ*, 6.

¹⁵² eş-Şarkî, *Beytu'l-Ummе ve Tabakâtuhâ*, 22-25.

¹⁵³ eş-Şarkî, *Beytu'l-Ummе ve Tabakâtuhâ*, 26.

¹⁵⁴ eş-Şarkî, *Beytu'l-Ummе ve Tabakâtuhâ*, 29.

7. Zikra's-Sa'dûn: eş-Şarkî, ithaf ve kısa bir mukaddimeden sonra kitabın üçte birinde Muntefek ve Basra'da yaşayan Âl-i Sa'dûn'un tarihinden¹⁵⁵ bahsettikten sonra Abdulmuhsin es-Sa'dûn'un (1879-1929) hayatını ele almaktadır.¹⁵⁶ es-Sa'dûn'un Irak için verdiği mücadeleyle ve yaptığı fedakârlığı anlatan eş-Şarkî, onun parti kurmasından¹⁵⁷, meclis başkanı oluşundan¹⁵⁸ ve başbakanlık yaptığından uzunca bahsetmektedir.¹⁵⁹ es-Sa'dûn'un nasıl intihar edip öldüğünü¹⁶⁰ anlatan yazar, cenaze töreninden ve törende Muhammed Mehdî el-Cevâhirî'nin, er-Rusâfî'nin ve Mahmud el-Mellâh'ın es-Sa'dûn için yazdıkları şiirlere ve Rafael Buṭî'nin "Rasasa" adını verdiği yazıya yer vererek kitabı bitirir.¹⁶¹

Ayrıca eş-Şarkî'nin unutulmuş Irak kalıntılarından bahsettiği tarihî bir kitap olan *el-Ğarraf ve'l-Betâih*; edebiyat, ahlâk ve toplumu konu edindiği birkaç makaleden oluşan *Nuḳatu'l-Kalem* ve lügat ile ilgili *Ḳaydu's-Şevârid* isimli eserleri de bulunmaktadır.¹⁶²

1.6.2. Makale ve Araştırmaları

el-Kitâbu's-Şağîr: 1912 senesinde *el-İrfân* dergisinde yayımlanan makaleler koleksiyonudur.

el-Yezîdiyyûn ve'l-Bâyezîdiyye: 1926'da *el-İrfân* dergisinde yayımladığı tarih temalı makalelerdir.

el-Hâle'l-İlmiyye ve'l-Hareke'l-Fikriyye fi'n-Necef: 1926'da *Luḡatu'l-'Arab* dergisi ile *Necef* gazetesinde yayımladığı bir makaledir.

el-Betâihu'l-Hâliyye ve Eşheru Muduni'l-Betâih: 1927-1928 yılları arasında en-Nahda gazetesinde Betâih ve şehirler tarihi konulu 4 sayıda yayımladığı makaleleridir.

el-Ğarraf; Târîḥuhu ve Ahvâluhu'l-İctima'iyye: 1930'da Bilâd gazetesinde birkaç sayıda yayımladığı tarih temalı makaleleridir.

el-Vâsıt: 1933'te *el-İtidâl* dergisinde yayımladığı Vâsıt'ın tarihini konu alan makaleleridir.

¹⁵⁵ el-Hâkânî, *Şu'arâu'l-Ğarî evi'n-Necefiyyât*, VII/14.

¹⁵⁶ Ali eş-Şarkî, *Zikra's-Sa'dun* (Bağdat: Maṭba'atu's-Şa'b, 1929), 52-140.

¹⁵⁷ eş-Şarkî, *Zikra's-Sa'dun*, 72; eş-Şarkî, *Beytu'l-Ummeh ve Ṭabakâtuhâ*, 35.

¹⁵⁸ eş-Şarkî, *Zikra's-Sa'dun*, 55.

¹⁵⁹ eş-Şarkî, *Zikra's-Sa'dun*, 59.

¹⁶⁰ eş-Şarkî, *Zikra's-Sa'dun*, 80; eş-Şarkî, *Dîvân*, 208.

¹⁶¹ eş-Şarkî, *Zikra's-Sa'dun*, 115-142.

¹⁶² Rafael Buṭî, *el-Edebu'l-'Aşrî fi'l-'Irâki'l-'Arabî* (Muessesetu Hindavî, ts.), 196.

el-Basra: 1934'te *el-İ'tidâl* dergisinin beş sayısında yayımladığı Basra tarihini konu alan makaleleridir.

el-İmâm Nâînî: 1935'te *el-Bilâd* gazetesinde İmam Nâînî hatırasına yazdığı makaledir.

'Urûbetu'l-Mütenebbî: 1936'da *el-İ'tidâl* dergisinin dört sayısında yayımladığı edebî makalelerdir.

el-Câhız: 1937'de *el-İ'tidâl* dergisinin iki sayısında yayımladığı edebî makalelerdir.

'Abdulhuseyn el-Ezrî fî Zikrâhu: 1956'da *el-İrfan* dergisinde yayımladığı edebî makaledir.¹⁶³

¹⁶³ eş-Şarkî, *Dîvân*, 17-19.

İKİNCİ BÖLÜM

ALİ EŞ-ŞARKÎ'NİN SİYASİ ŞİİRLERİ

Bu çalışmanın birinci bölümünde Ali eş-Şarkî'nin hayatı ve eserleri ele alındı. Bu bölümde ise eş-Şarkî'nin siyâsî şiirlerindeki muhteva özellikleri yergi, vâsf, medih, mersiye ve sosyal temalar üzerinden incelenecektir. Muhteva özellikleri ele alınırken şiirlerde kullandığı üslup ve belagat özelliklerine değinilecektir.

Siyaset kelimesi (سَاس-سَيَاسَة) yönetmek, halkın işlerini yönetmek anlamına gelmektedir.¹⁶⁴ Genel anlamda ümerânın toplulukları yönetmesi, komutanların askerleri yönetmesi, devletin halkı yönetmesi ve devletlerarası ilişkiler siyaset kelimesinin kapsamına girmektedir.¹⁶⁵ Siyaseti konu edinen şiire ise siyâsî şiir denir. Devletin iç işlerini veya öbür devletlerle ilişkilerini konu edinir. Siyâsî şiirde şair devleti, devlet adamını veya yöneticiyi eleştirebilir ya da övebilir. Siyâsî şiirde şair, kendi görüşünü dile getirebileceği gibi toplumun belli bir kesiminin kabul ettiği siyâsî görüşü de dile getirebilir. Siyâsî şiirde şair bazı olayları işlerken teferruata girmek zorunda değildir; kısaca değinebilir, telmîhte bulunabilir ve ayrıntıları tarih alanına bırakabilir.¹⁶⁶ eş-Şâyib'e göre; “şair şiirde bir siyâsî görüşü ve taraftarlarını methedebilir, bulundukları konumda onların tarafını tutabilir ve karşıt görüşler ile o görüşleri savunan kimseleri hicvedebilir. Böylece medih ve hicâ bu siyâsî akîdeye göre olmuş olur. Şiir sanatları; hamâset, vâsf, mersiye, medih ve hiciv bu siyâsî görüşe göre olur ve bu durumda bu şiir yine siyâsî şiir adını alır.”¹⁶⁷

Tarihsel süreç içerisinde şairler sadece siyâsî görüşlerini dile getirmek için şiir yazmamışlardır. Tamahkârlık sebebiyle mal elde etmek, bir mevkiye sahip olmak ya da yönetim korkusu sebebiyle şiirler yazmışlardır.¹⁶⁸

Arap edebiyatında siyâsî şiirin tarihine bakıldığında köklerinin Câhiliye dönemine kadar vardığını mülâhaza etmek mümkündür.¹⁶⁹ Bir yöneticisinin olması ve diğer kabilelerle münasebeti bakımından kabile küçük bir devletçiğe benzetilmiştir. Şairin kabile reisini methetmesi ya da kabileyi koruyamadığı zamanlar hicvetmesi veya kabilesini savunmak

¹⁶⁴ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, III/2149.

¹⁶⁵ Ahmed eş-Şâyib, *Târîhu's-Şi'ri's-Siyâsî ilâ Muntaşafi'l-Ḳarni's-Şânî* (Kahire: Mektebetu'n-Nahḍa'l-Misriyye, 1945), 3-4.

¹⁶⁶ İbrahim el-Vâilî, *eş-Şi'ru's-Siyâsiyyu'l-'Irâkî fi'l-Ḳarni't-Tâsi'i 'Aşera* (Bağdat: Maṭba'atu'l-Ânî, 1961), 116-117.

¹⁶⁷ eş-Şâyib, *Târîhu's-Şi'ri's-Siyâsî ilâ Muntaşafi'l-Ḳarni's-Şânî*, 8.

¹⁶⁸ el-Vâilî, *eş-Şi'ru's-Siyâsiyyu'l-'Irâkî fi'l-Ḳarni't-Tâsi'i 'Aşera*, 117.

¹⁶⁹ eş-Şâyib, *Târîhu's-Şi'ri's-Siyâsî ilâ Muntaşafi'l-Ḳarni's-Şânî*, 3-4.

için öbür kabileleri yermesi durumunda eserlerinin siyâsî şiirin izlerini taşıdığını söylemek mümkündür.¹⁷⁰

İslâm dininin ortaya çıkmasıyla yönetim ve düzen gelişmiş, buna paralel olarak siyâsî şiir de farklı bir boyut kazanmıştır. Şairler yeni dini savunmak, devletin yöneticisi konumundaki Peygamberi desteklemek ve düşmanı alt etmek için şiirler nazmetmişlerdir. Daha önce kabileler arası çekişmeler temelinde yazılan siyâsî şiir, yerini İslâm devletinin fetihler yapması temelinde İslâm ordusunu destekleyen, düşman ordusunu yeren şiirlere bırakmıştır. Putlar için söylenen şiir medih, hicâ ve hamâset şekilleri ile dinî ve siyâsî birlik için söylenmiştir. Hz. Osman zamanına gelindiğindeyse belirli bir grubu savunan siyâsî şiir dikkat çeker. Hz. Osman ile ona karşı çıkanlar, Hz. Ali ile Hz. Muâviye, Hz. Muâviye ile ona karşı çıkanlar buna örneklik teşkil eder. Bu şiirin temelinde siyâsî asabiyet yatmıştır. Buna ilave olarak valiler gölgesinde bölgesel siyaset ekseninde nazmedilen şiirler dikkat çeker. Netice olarak bu dönemde siyâsî şiirin din, siyaset, yöneticiler ve yöneticilerin siyaset yöntemi temelinde cedel ve tartışma tarzında nazmedildiği söylenebilir.¹⁷¹

Emevîler dönemine gelindiğinde siyâsî şiirde asabiyet ve kabileciliğin hâkim olduğu görülür. Şair kendisinin ve kabilesinin menfaatine göre hareket etmiştir. Şairler maddi menfaat elde ettikleri yöneticileri överken, menfaatleri bittikten sonra yermekten geri durmamışlardır. Söz gelimi Ferazdak (641-732) Âli Mühelleb'i, Ahtal (641-710) Emevîleri hem methetmiş hem de hicvetmiştir. Aynı şekilde Cerîr (650-728), Emevîlerin maaş bağlaması sebebiyle onları methetmiştir. Sözü geçen bu şairler yöneticilere yakınlaşarak şiir sayesinde geçimlerini sağlamışlardır. Bu dönemde siyâsî şiir Emevîlerin hükmünü destekleyen ve buna karşı çıkan Ali taraftarları, Zübeyrîler ve Haricîler etrafında toplanmıştır. Bu sebeple övgü ve yergi şiirlerinin ön planda olduğu görülür.¹⁷²

Abbâsîler döneminde, Emevîler döneminde olduğu gibi şairler yöneticileri ödül ve hediye gibi maddi menfaat elde etmek için övmüştür. Geçim kaynağı şiir olan şairler halife ve valileri överken abartıya kaçmışlardır.¹⁷³ Yine pek çok siyâsî grubun ve isyanın olduğu bu dönemde siyâsî gruplar etrafında şekillenen bir siyâsî şiir tarzı göze çarpmaktadır. Söz gelimi Bermekîler ile aynı düşüncede olan ya da onlardan maddi menfaati olan şairler onları övüp

¹⁷⁰ el-Vâilî, *eş-Şi'ru's-Siyâsiyyu'l-İrâkî fi'l-Karni't-Tâsi'i 'Aşera*, 117-118.

¹⁷¹ eş-Şâyib, *Târîhu's-Şi'ri's-Siyâsi ilâ Muntaşafi'l-Karni's-Şânî*, 134-135.

¹⁷² eş-Şâyib, *Târîhu's-Şi'r es-Siyâsi*, 269-271.

¹⁷³ Tahir Haccâr, *eş-Şi'ru's-Siyâsi fi'l-'Aşri'l-Abbâsi* (Küveyt: Müessesetü Câizati Abdülaziz Su'udu'l-Bâbiñ li'l-İbdâ'i's-Şi'rî, 2014), 358.

düşmanlarına karşı savunurken menfaatleri bitince onları yermiştir.¹⁷⁴ Bu dönemde siyâsî şiirde medih ve hicvin ön planda olduğunu söylemek mümkündür. Abbâsîlerin son devrinden XIX. yüzyıla kadar siyâsî şiir ağırlıklı olarak siyâsîleri methetme şeklinde devam etmiştir.¹⁷⁵

XIX. yüzyıl Irak siyâsî şiirinin yukarıda zikredilen dönemlerle tema bakımından benzer yanları vardır. Nitekim bu dönemde de ister genel sebepler isterse de özel sebeplerden kaynaklı olarak yöneticileri ve siyâsîleri metheden ve hicveden şiirler yazılmıştır. İşgal ve sömürgeciliği yeren şair, halka çağrıda bulunarak bunlara karşı durmalarını ister. Özgürlüğü, zaferi ve vatanseverliği överek bağımsız bir geleceğin tasvirini yapar. Vatansever kahramanlara ise mersiye yazar.¹⁷⁶ Bu dönemde siyâsî şiir medih ve hicvin yanı sıra hamâset, fahr, nefsinin veya milletini yüceltme şekilleriyle de kendini gösterir. Buna ilave olarak yönetimin zayıf olmasından ve ekonomik sıkıntılardan kaynaklanan şikâyetler de siyâsî şiire yansımıştır. Ayrıca Şiiliğin yönelimi hakkında ve siyâsî yönetime karşı nasıl bir tavır takındığına dair bilgi vermekle beraber ehli beyte mersiye örnekleri sunmaktadır. Bu dönem siyâsî şiirinin bir diğer özelliği ise Vahhâbilik olaylarından bahsetmesi ve bununla savaşımasıdır.¹⁷⁷

Dönemin şairleri gibi eş-Şarkî de eski Arap şiirinin mersiye, medih, vasf ve hiciv türlerine başvurmuştur. Şiirlerinde mecâz-ı mürsel, istiâre ve teşbîhlere bolca yer vermiş, tıbak, reddü'l-'acûz 'ale's-şadr gibi sanatlara çokça başvurmuştur. Kullandığı dil ve üslûp ile muasırlarından ayrılan eş-Şarkî doğrudan bir anlatım yerine dolaylı bir anlatımla ön plana çıkmıştır.¹⁷⁸

Ali eş-Şarkî'nin siyâsî şiirlerine bakıldığında aşağıdaki konularda şiirler nazmettiği tespit edilmiştir.

Tablo 2.1. Dîvândaki Siyâsî Şiirlerinde Konu Dağılımı

Konu	Kaside	Muvaşşah	Toplam
Yergi	5	3	8
Tasvir	6	4	10
Övgü	2	-	2

¹⁷⁴ Haccâr, *eş-Şi'ru's-Siyâsî fi'l-'Aşri'l-Abbâsî*, 151.

¹⁷⁵ el-Vâilî, *eş-Şi'ru's-Siyâsiyyu'l-'Irâkî fi'l-'Karni't-Tâsi'i 'Aşera*, 119.

¹⁷⁶ Mesut Cevher - Hale Ünlü, "Modern Arap Edebiyatında Şiir Ve Siyaset İlişkisi Ahmet Matar Örneği", *Doğu Araştırmaları* 1/25 (2022), 80.

¹⁷⁷ el-Vâilî, *eş-Şi'ru's-Siyâsiyyu'l-'Irâkî fi'l-'Karni't-Tâsi'i 'Aşera*, 119-120.

¹⁷⁸ eş-Şarkî, *Dîvân*, 11.

Mersiye	1	-	1
Toplam	14	7	21

2.1. Yergi Temalı Siyâsî Şiirleri

Yergi (hiciv/hicâ) şiirleri هَجَا-يَهْجُو fiilinin mastarı olan هَجَاء kelimesinden adını almaktadır. Sözlükte “karalama”, “şiirle hakâret etme”¹⁷⁹, “şiirde sataşma”¹⁸⁰ gibi anlamlara gelmektedir.

Ali eş-Şarkî siyâsî şiirlerinde yöneticileri, şahısları, Irak parlamentosunu, milletvekillerini, hükümeti ve halkı eleştirmiştir. Bazen hicvettiği kişinin adını açıkça zikrederken bazen de üstü kapalı bir şekilde yermiştir.

2.1.1. Yönetici ve Şahıslara Yönelik Yergileri

Irak ve Mısırlı pek çok şair eşitlik, fikir özgürlüğü ve adalet gibi amaç ve sâiklerle II. Meşrutiyeti desteklemiştir. Bu sebeple şiirlerinde özgürlük ve eşitlik gibi kavramlara vurgu yaparken istibdat ve baskıya karşı durmuşlardır. er-Rusafî, ez-Zehâvî, Abdulmuhsin el-Kâzımî ve Muhammed Rıza eş-Şebîbî gibi dönemin önde gelen şairleri şiirlerinde II. Meşrutiyeti ve Sultan II. Abdülhamid’in (1842-1918) tahttan indirilmesini destekleyerek memnuniyetlerini dile getirmişlerdir.¹⁸¹ Ancak kısa bir süre sonra 27 Nisan 1909’da Sultan II. Abdülhamid’in tahttan indirilmesinin bir fayda getirmediğini görmüşlerdir.¹⁸² Ali eş-Şarkî de Sultan II. Abdülhamid’in tahttan indirilmesinden sonra “Durumun Hakikati” adını verdiği kasideyi nazmetmiştir.¹⁸³ Bu kasidede Sultan II. Abdülhamid’i yererek eleştirmiş ve tahttan indirilmesine karşı memnuniyetini dile getirmiştir. Böylece onun da dönemin birçok fikir adamı ve şairi gibi İngilizler ile İttihad ve Terakki Cemiyeti propagandasının tesirinde kaldığı görülmektedir. [Vâfir]

1 تَجَلَّتْ لَا الظَّلَامُ وَلَا الْعُبَاظُ لِأَعْيُنِكُمْ وَهَلْ يَخْفَى النَّهَارُ

¹⁷⁹ Mecdüddîn Muhammed b. Ya’kûb el-Firuzâbâdî, *el-Şamûsu’l-Muḥîṭ*, thk. Halil Me’mûn Şihâ (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 2008), 1339.

¹⁸⁰ Ebû Abdurrahmân el-Halîl b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbu’l-‘Ayn*, thk. Abdülhamid Hindâvî (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 2003), IV/296.

¹⁸¹ İzzeddîn, *eş-Şi’ru’l-‘Irâkiyyu’l-Ḥadîş ve Eşeru’t-Teyyârâtî’s-Siyâsiyye ve’l-İctimâ’iyye fih*, 33-40.

¹⁸² İzzeddîn, *eş-Şi’ru’l-‘Irâkiyyu’l-Ḥadîş ve Eşeru’t-Teyyârâtî’s-Siyâsiyye ve’l-İctimâ’iyye fih*, 45.

¹⁸³ eş-Şarkî, *Dîvân*, 33-34.

2	وَهَلْ تَخْفَى الْحَقِيقَةُ وَهِيَ بَدُرٌ وَلَكِنْ قَدْ يُفَاجِئُهَا السَّرَّارُ
3	لَقَدْ غَابَتْ فَعَابَ لَهَا شُعَاعٌ فَقَدْ حَصَرَتْ فَسَبَّ لَهَا شِعَارُ
4	وَإِنْ تَفَرَّتْ فَرُبَّ فَتَاةٍ سَرِبَ إِذَا دُعِرَتْ يُخَالِطُهَا نِقَارُ
5	لَقَدْ دَفَعُوا اللَّجَيْنَ لِيَدْفَعُوهَا فَمَا دَفَعَ اللَّجَيْنُ وَلَا النُّصَارُ
6	فَلَا يَخْرُوكَ لَيْلُ الْعِيِّ مِنْهُمْ فَإِنَّ اللَّيْلَ غَايَتُهُ النَّهَارُ
7	وَلَا يَغُزُّكَ إِنْ قَدْ حَوَا شَرَارًا فَقَدْ حَمَدُوا كَمَا حَمَدَ الشَّرَارُ
8	لَيْسَ كَانُوا وَكَنَّ لَهُمْ جُدُودُ فَقُلْ لِي إِيْنِ صِرْنِ وَ إِيْنِ صَارُوا
9	أَمْرُخِيَّةَ السَّتَارِ نَعِمْتَ بَالًا هَلَمْ لَنَا فَقَدْ رُفِعَ السَّتَارُ
10	إِفَانْكَ حَيْثُ كُنْتَ قَرَزْتَ عَيْنًا وَدُونِكَ لَا يُعْرُ لَنَا قَرَارُ
11	أَرَى قَوْمًا سَرَتْ بِهِمُ الْأَمَانِي إِلَيْكَ وَعِنْدَمَا وَجَدُوكِ سَارُوا
12	وَكَانُوا يُنْدِبُوكَ وَهُمْ أَسَارَى فَأَيْنَ هُمْ وَقَدْ حَلَّ الْأَسَارُ
13	فَهَلْ عَادَتْ حَقِيقَتُهُمْ مَجَارًا لَهُ لَفْظُ الْحَقِيقَةِ يُسْتَعَارُ
14	أَجَلَّهُمْ وَلَكِنْ صَدَّ عَنْهُمْ مَنَائِيهِنَّ لِلْعَبْرِ إِعْتِبَارُ
15	فَأَيْنَ كَمَالُ ظَلَعَتِهَا حُضُورًا وَكَيْفَ وَقَدْ دَهَاهُ الْإِخْتِصَارُ
16	وَأَيْنَ سُمُؤُ مِدْحَتِهَا فَهَلَّا بَدَا وَسُمُؤُ مِدْحَتِهَا الشَّعَارُ
17	أَصَادِقُ فَجَرِهَا لَا طَالَ لَيْلُ النَّوَى مِنْكُمْ وَلَا فَاتِ الدِّيَارُ
18	رَبِيبُكُمْ بِكُمْ هَتَفَتْ فَهَبُوا لَهَا أَوْ لَا فَمَاذَا الْإِعْتِبَارُ
19	أَفِيكُمْ إِنْ دَعَا الدَّاعِي أَنَاةَ لِيَخُوفِ الْمَوْتِ وَالْمَوْتُ إِصْطِرَارُ
20	بِدَارًا يَا بُدُورَ الشَّرْقِ نَسَى لَهَا وَلِكُلِّ مُقْبِلَةٍ بِدَارُ
21	بَكْلٌ مُتَقَفٍ الْأَقْلَامِ يُغْرِي إِذَا مَا هَزَّ عِطْفِيهِ الْفَخَارُ
22	مَقْدِيٌّ يَدْعِي الشَّرْقَ الْمُقْدَى وَأَوْتَقُ شَاهِدِيهِ الْإِحْتِبَارُ
23	لَقَدْ رَجَعَ (الرَّشَادُ) وَقَدْ رَجَعْنَا بِرَجْعَتِهِ وَرَدَّ الْمُسْتَعَارُ

1. Gözlerinize (hakikat tecelli etti) ne karanlık ne de toz tecelli etti, gündüz saklanabilir mi?
2. Hakikat dolunay olduğu halde gizlenebilir mi? Ancak (ay bitimine doğru) ayın gizlenmesi onu gafil avlayabilir.
3. Onun batması ile ışınları da battı, geri gelmesiyle onun simgesi birden geri geldi.
4. Şayet ayağa kalkarsa nice yola çıkan kalabalıklar, korkuya kapılacak olursa zafer için ayağa kalkanlar ona eşlik eder.
5. Onu defetmek için gümüş ödediler, fakat (hakikatte) ne gümüş ne de altın ödediler.
6. İçlerinden günahkâr ve suçlu olanın gecesi seni üzmesin, zira gecenin hedefi gündüzdür.
7. Kötü insanları içermesi seni aldatmasın, nitekim kötü olanların yok olması gibi onlar da yok olup gitti.
8. Şayet o topluluklar kendileri için gayretli idiyse, söyle bana; onlar nereye vardı kendileri nereye?
9. Ey gevşek örtü ile örtülmüş olan için rahat olsun, haydi gelin! Örtü kaldırıldı.
10. Sen nerede olursan ol isabetli karar verirsin, senden başkası bizim adımıza karar veremez.
11. Bir kavim görüyorum ki arzuları kendilerini sana getirmiş, seni bulduklarında yürüyüp gittiler.
12. Onlar esir iken temsilci olarak seni gönderiyorlardı, peki şimdi esaret geldiğinde onlar nerede?
13. Onların hakikati mecâza mı dönüştü, nitekim hakikat kelimesi mecâz için ödünç alınır.
14. Onları erteledi bilakis ölümlerini kendilerinden uzaklaştırdı, kendilerinden ibret alınsın diye.
15. Gelme bakımından ölümler nerede tam olarak gelir, ölüm onun başına nasıl gelmiştir.
16. Mithat hazretleri nerede? Ortaya çıksa ya! Yücelik simgesiyle beraber (ortaya çıksa ya!)
17. Ey fecrine sadık olanlar! Hedefin gecesi uzun olmasın ve bölgeyi de geçmesin.
18. Bakıcınız size seslendi, harekete geçin veya geçmeyin özrümüz nedir?
19. Davet eden sizi davet ederse, sizde ölüm korkusuna sabır var mı? Zira ölüm kaçınılmazdır.

20. *Ey Doğu'nun dolunayları biz onun için gayretle çabalyoruz ve her gelenin bir acelesi vardır.*
21. *Kalem aydınlarının her biri ile yönlendirir, övünme iki tarafını sarstığı zaman.*
22. *Sâdik olan kişi kendisi için feda olunan Doğu'yu ister ve onun en sağlam iki şahidi imtihandır.*
23. *Reşat döndü biz de onun dönmesiyle döndük ve ödünç alınan geri verildi.*
24. *Tren Ümmü Amr'ı götürdü, ne Ümmü Amr dönsün ne de tren.*

Kaside matla‘, mukaddime, tehalluş ve hâtime üzerine binâ edilir. Matla‘ kasidenin ilk beytinden oluşur. Mukaddime asıl konuya giriş mahiyetinde olurken, tehalluş konular arasında geçişi sağlar. Hâtime ise kasidenin özeti mahiyetinde olan son bölümü oluşturur.¹⁸⁴ Matla‘da eş-Şarkî hakikat tecelli etti, demektedir. Ancak müsnedün ileyh olan hakikat hazf edilmiştir. Bununla birlikte ilk şatır haber cümlesinden oluşurken ikinci şatır inşâ cümlesinden oluşmaktadır. Haber cümlesinin mazi sığasıyla gelmesi kesinlik anlamı katmıştır. Kullanılan istifham ise okuyucunun dikkatini celbetmekte ve “tecelli eden bu hakikat nedir?”, şeklinde düşünmeye sevk etmektedir. Hakikatin tecelli etmesini ise gündüzün gizlenememesine benzetmiştir. Şair, kasidenin konusuyla uyumlu olan bu matla‘da ilk ve ikinci beyitte tasrî‘ de yapmıştır. eş-Şarkî’nin kasideye etkileyici bir giriş yaparak başladığı görülmektedir.

Nahda şairlerinden kabul edilen eş-Şarkî bu kasidede klasik tarzda mukaddimeye başvurmamıştır. Nitekim konuya direkt giriş yapmıştır. İstibdadın ortadan kalkıp fikir özgürlüğünün gelmesi olarak nitelendirdiği hakikatle kasideye başlamıştır. Oysaki klasik kasidede mukaddime sevgili, atlâl vb.den bahsedildikten sonra ana konuya geçiş yapılır.

Hakikatin hiçbir şekilde örtülemeyeceğini, örtülse bile eninde sonunda ortaya çıkacağını belirtmektedir. 9. beyitte; "ey gevşek örtüyle örtülmüş olan; için rahat olsun, haydi gelin! Örtü kaldırıldı" derken istibdat ve baskının bittiğine, hakikatin geri geldiğine işaret etmektedir. 16. beyitte "Midhat hazretleri nerede, ortaya çıksa ya!" şeklinde serzenişte bulunmaktadır. Nitekim Midhat Paşa o günün Bağdat vilayeti olan günümüz Irak topraklarında 1869-1872 yılları arasında valilik yapmış Osmanlı sadrazamlarındandır.¹⁸⁵ 23. beyitte "Reşad döndü, onun dönmesi ile biz de döndük ve ödünç alınan iade edildi" sözleriyle

¹⁸⁴ Muhammet Tasa, *İbnu's-Semmân ve Şiirleri* (Konya: Adal Ofset, 2007), 130.

¹⁸⁵ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar* (İstanbul: Dergah Yayınları, 1940), I/320-324.

V. Mehmet Reşad'ın (1844-1918) tahta geçerek Sultan II. Abdülhamit'in tahttan indirildiğine gönderme yapmaktadır.¹⁸⁶

Hâtimedede "tren Ümmü Amr'ı götürdü, ne Ümmü Amr dönsün ne de tren," sözleriyle *إِذَا ذَهَبَ الْحِمَارُ بِأَمِّ عَمْرٍو فَلَا رَجَعَتْ وَلَا رَجَعَ الْحِمَارُ* (Eşek Ümmü Amr'ı götürdüğünde ne Ümmü Amr dönsün ne de eşek) beytine gönderme yaparak irsal-i mesel sanatına başvurmaktadır. Sözü geçen beyit, istenmeyen ve sevilmeyen bir kimsenin gitmesi veya ortadan kalkması durumunda kullanılan bir sözdür.¹⁸⁷ Böylece kasideyi özetler nitelikte olan etkileyici bir hâtîme ile kasideyi sonlandırmıştır. Daha önce zikredildiği üzere eş-Şarkî, bazen darb-ı meselleri olduğu gibi kullanarak irsal-i mesel sanatını kullanmakta bazen de değişiklik yaparak telmîh sanatına başvurmaktadır. Burada da eş-Şarkî Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi üzere bu söze başvurmuştur. Sonuç olarak eş-Şarkî Sultan II. Abdülhamid dönemindeki baskıyı hakikatin gizlenmesi olarak niteleyerek Sultan II. Abdülhamid'i yererek eleştirmiş ve padişahın tahttan indirilmesine karşı memnuniyetini dile getirmiştir.

Şahıslara yönelik yergi temalı bir başka siyâsî şiiri ise 1937 yılında nazmettiği ve "Samimiyetin Felaketi" adını verdiği şiiridir. Bu kaside toplamda 31 beyitten oluşmaktadır. Bu şiiri eş-Şarkî, 1936 Irak askerî darbesinin meydana gelmesinde önemli rol oynayan General Bekir Sıdkı'nın Bağdat'a bomba attırması üzerine nazmetmiştir.¹⁸⁸ eş-Şarkî bu şiirinde Bağdat'a bomba atan ve darbe yapan Bekir Sıdkı'yı zalim olarak niteleyerek eleştirmektedir.

Bu darbe Kral Faysal'ın oğlu Kral Gazi zamanında vukû bulmuştur.¹⁸⁹ Bekir Sıdkı Ekim 1936'da Genelkurmay Başkanı Taha el-Hâşimî'ye vekâlet ettiği sırada komutasındaki birlikleri Bağdat'a yürütmüştür. Kraldan dönemin başbakanı olan Yasin el-Hâşimî'yi görevden alması ve yerine Hikmet Süleyman'ın getirilmesi istenmiştir. Başbakanlık binasının yanına havadan birkaç bomba atılması üzerine el-Hâşimî istifa ederek yerine Hikmet Süleyman başbakan olmuştur.¹⁹⁰ Bu darbeden sonra Irak siyasetinde uzun süre devam edecek olan siyâsî istikrarsızlık hâkim olacaktır.

¹⁸⁶ eş-Şarkî, *Dîvân*, 34.

¹⁸⁷ Talal Abdülkerim el-‘Arab, "Min Şaydi'l-Hâtîr: İze Zehebe'l-Himâru bi Ummi 'Amr", *al-Jarida* (28 Temmuz 2023).

¹⁸⁸ eş-Şarkî, *'Avâtîf ve 'Avâşîf*, 205.

¹⁸⁹ Marion Farouk Sluglett - Peter Sluglett, "Irak", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 1999), XIX/95-99.

¹⁹⁰ Onur Akdoğan, "Irak'ın İlk Askerî Darbesi: 1936 Bekir Sıdkı Darbesi", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 8/2 (2021), 139-141.

eş-Şarkî'nin "Samimiyetin Felaketi"¹⁹¹ adını verdiği kasidesi şöyle başlamaktadır: [Kâmil]

- 1 يَا مِخْنَةَ الْإِخْلَاصِ فِي أَهْدَافِنَا مَنْ دَا يُلْطَفُ مِخْنَةَ الْإِخْلَاصِ
- 2 شَرٌّ مِنْ الْأَقْفَاصِ يَا أَحْبَابَنَا إِصْغَاؤُكُمْ لِبَلَابِلِ الْأَقْفَاصِ
- 3 أَشْفَقُ لَهَا حُرِّيَّةَ مَأْسُورَةٍ طَيْرًا يُرْفَرُ فِي يَدَيِ قَنَاصِ
- 4 وَلَقَدْ عَمِلْتُ عَلَى خَلَاصِكَ دَائِمًا يَا مَيِّ حَتَّى تَعْمَلِي لِخَلَاصِي
- 5 أَيْنَ الرَّفَاقُ تُزِينُهُمْ أَخْلَاقُهُمْ لِتَخْلُصَ الدُّنْيَا مِنْ الْإِزْعَاصِ
- 6 أَسْفِي عَلَى الْعَوَاصِ قَدْ بَلَغَ الْحَصَى فِي الْقَدْرِ مَبْلَغَ دُرَّةِ الْعَوَاصِ
- 7 غَلَطَ الْخَوَاصِ وَقَدْ تَكَاثَرَ مُنَبِّئُ أَنَّ الْعَوَامَ تَشَبَّهُوا بِخَوَاصِ
- 8 يَا أَهْلَ أَقْرَاصِ الشَّعِيرِ تَحْمَلُوا عَنَّا يُصَارِعُكُمْ عَلَى الْأَقْرَاصِ
- 9 سَيَجِيءُ دُورُكُمْ عَلَى الْبَاغِي الَّذِي يَرْجُو الْمَنَاصَ وَلَاتِ حِينَ مَنَاصِ
- 10 هَذِي الْفُصُورُ مِنَ الْخَصَاصِ تَشِيدَتْ وَلَعَلَّهَا مَهْدُومَةٌ بِخَصَاصِ
- 11 بَغْدَادُ وَدَعَتِ النِّظَامَ وَأَهْلَهُ فَاسْتَقْبَلَتْ قَوْمِي نِظَامَ رِصَاصِ
- 12 وَتَجَفَّلَتْ سُرُرُ الْبِلَادِ وَرَاعَهَا أَنَّ الْأَقَارِبَ أَبْدَلَتْ بِأَقَاصِ
- 13 صَعِبُ عَلَى الْحُرَاسِ رَغْرَعَةُ الْحِمَى وَالْيَأْسُ مَمْنُوعٌ عَلَى الْجِرَاصِ
- 14 أَيْنَ الرِّجَالُ لَقَدْ حَسَبْتُ حِسَابَهُمْ فَوَجَدْتُ أَرْقَامًا بِلَا أَشْخَاصِ
- 15 كَمْ مِنْ نَوَاصٍ لِلشُّعُوبِ تَزِينُهَا يَا رَبِّ زَيْنَ شَعْبَنَا بِنَوَاصِ

1. Ey hedeflerimizdeki samimiyet felaketi, kim samimiyet felaketini hafifletecek?
2. Ey dostlarımız! Kafeslerdeki bülbüllerin sesine kulak vermeniz, kafeslerin kendisinden daha kötüdür.
3. Esir düşmüş bir hürriyete acı, öyle hürriyet ki avcının ellerinde kanat çırpıp bir kuş gibi.

¹⁹¹ eş-Şarkî, 'Avâtîf ve 'Avâşîf, 205.

4. *Her zaman senin kurtuluşun için çabaladım, ey Meyye ta ki sen de benim kurtuluşum için çalışasın.*
5. *Ahlâkları kendilerini süsleyen arkadaşlar nerede? Ki Dünya dalgalanmalardan, sarsıntılardan kurtulsun.*
6. *Yazık o dalgıca ki, çakıl taşı bile değer bakımından dalgıcın çıkardığı inciyle aynı seviyeye ulaşmış.*
7. *Seçkinlerin yanılgısı şudur ki, artık birçok kişi âvamin havâsa benzediğini söylemektedir.*
8. *Ey arpa ekmeğine talim edenler! Bu ekmeğiniz için sizinle mücadeleye girecek olan bir sıkıntıya tahammül edin,*
9. *Kurtulmayı ümit eden zalime karşı sıranız gelecek, fakat artık kurtuluş zamanı geçmiş olacak,*
10. *Bu saraylar yoksulların (mahrumiyeti) üzerine inşâ edildi ve belki de yoksulların eliyle yıkılacak.*
11. *Bağdat düzene ve ehline veda etti, böylece kavmim kurşun düzenini karşıladı.*
12. *Ülkenin huzur ve sevinci darmadağın oldu; yakınların yerini uzakların (yabancıların) alması onu korkuya sürükledi.*
13. *Korunaklı yerin sarsılması ona bekçilik yapanlara ağır gelir, (fakat) koruyup gözetenlere ümitsizlik yasaktır.*
14. *Nerede adamlar onların değerini hesapladım, fakat rakamlar gördüm şahsiyetler olmadan.*
15. *Ulusları süsleyen nice ileri gelenler vardır, ya Rabbi! Bizim milletimizi de ileri gelenlerle süsle.*

eş-Şarkî matla‘da doğrudan konuya giriş yapmıştır. Tasrî‘ yapmayan şair ilk ve ikinci şatırlarda inşâ cümlesi kullanmıştır. Birinci şatırda nidâya başvururken ikinci şatırda istifham kullanmıştır. Matla‘da felaketten kastettiği 1936 askerî darbesidir. Şair burada bu darbeyi ve darbeden sonra Irak halkını bekleyen endişeli geleceği kimin durduracağını sormaktadır. Bu kasidede eş-Şarkî mukaddimedede doğrudan konuya giriş yaptığı için klasik tarzdaki mukaddimeye uymadığı görülmektedir.

eş-Şarkî dikkatli olunması gerektiğine vurgu yapmakta, esir düşmüş olan hürriyete üzüldüğünü dile getirerek bu hürriyeti avcının elinde çırpınan bir kuşa benzetmektedir. Buradaki avcı Bekir Sıdkı'dır, çırpınan kuş ise darbe ile müdahale edilen yönetim düzenidir. Ardından şair, memleketi için her zaman gayret içerisinde olduğunu belirterek bu sefer kurtuluş için memleketin çaba sarf etmesi gerektiğini dile getirmektedir. Bunu ifade ederken Zürrumme'nin sevgilisi Meyye'ye gönderme yapmaktadır. Zürrumme için Meyye ne ise eş-Şarkî için de vatan odur. Daha sonra ahlâklı insanların sorumluluk alarak bir şeyler yapmaları gerektiğini ifade etmektedir. Dalgıcın denize dalıp çaba sarf etmesine rağmen inciye ulaşamadığını, onun yerine çakıl taşları elde ettiğini ifade etmektedir. Bunun için de şair üzüntü duyduğunu ifade etmektedir. Burada şair parlamentonun yol katetmesine rağmen darbe sebebiyle netice alamamasına işaret ediyor olabilir. Havâsın hatalarının arttığını âvamdan olanların da havâstan olanlara benzediğini ifade ederken havâstan kastettiği yöneticiler ve siyâsîler olabilir. Burada herkesin siyaset ve yönetim kabiliyetinin olmadığını herkesin bu alana müdâhil olmaması gerektiğini ifade etmektedir. Nitekim burada General Bekir Sıdkı'nın siyasete bir müdahalesi söz konusudur. Şair bu beyitteki havâs kelimesi ile âvam kelimesindeki sad ile mim harflerini vezin sebebiyle hazfetmiştir. 8. beyitte fakir olan Irak halkını gelecekte kendilerini bekleyen bir tehlikeye karşı mücadele etmeleri gerektiğine dair uyarıda bulunmaktadır. Burada arpa ekmeği, açlığın ve fakirliğin sembolü olarak kullanılmıştır. Buğday ekmeği ise arpa ekmeğinin aksine belirli bir zenginliğin ve varlığın göstergesidir. Bu beyitte şair halkı darbe sonrası başlarına gelebilecek açlık ve fakirlik felaketine karşı uyarmaktadır. Daha sonra Bekir Sıdkı'yı zalim olarak niteleyerek eleştirmektedir. Çünkü Bekir Sıdkı Bağdat'ın göbeğine bomba attırmaktan çekinmemiştir. Bu zalimin kurtuluş için çabalayacağını ancak bunun için geç kaldığını belirtmektedir. Bunu belirtirken de Sâd sûresinin 3. ayetinden iktibasta bulunmaktadır. Sahip olunan sarayların yoksulların mahrumiyeti üzerinden inşâ edildiğini ve yine yoksullar eliyle yok olduğunu, yok olacağını dile getirmektedir. Bağdat'ın düzene ve düzen ehline veda ettiğini ve kavminin kurşun düzenini kabul ettiğini dile getirerek halka sitem etmektedir. Kurşun düzeninden kastettiği de ordunun darbe yapmasıyla oluşan düzendir. Ülkenin merkezinin dehşete kapıldığını, en yakın olanların en uzak olduğunu; yani siyâsî dengelerin tamamen değiştiğini dile getirmektedir. 14. beyitte eş-Şarkî siyâsîlere eleştiride bulunmaktadır. Onlara değer biçtiğini ancak sadece rakamlar gördüğünü ve o adamların şahsiyetsiz olduğunu dile getirmektedir. Böylece onları karaktersiz ve şahsiyetsiz olmakla suçlamaktadır. Daha sonra kavminde liderler, ferasetli yöneticiler ve ileri gelenler olmamasından dolayı yakınmakta ve memleketinde böyle insanların olması için Allah'a dua etmektedir.

eş-Şarkî'nin şahıslara yönelik yergi temalı kaleme aldığı bir başka siyâsî şiiri “Kedi Şakalaşması” ismini verdiği şiiridir. 1944 yılı sonlarına doğru Almanya'nın II. Dünya Savaşı'nda bozguna uğraması ve Berlin'in muhâsara edilmesi üzerine kaleme almıştır.¹⁹² Hitler'i eleştirdiği bu kaside 31 beyitten oluşmaktadır. [Serî']

1 هَيْتَلَرُ وَالْآنَ يَلْدُ الْمِزَاحُ أَشَاكِرُ رَأْسُكَ هَذَا النَّطَاحُ

1. *Ey Hitler! Şimdi mizah tad verir, kafan bu toslama için müteşekkiri mi?*

eş-Şarkî matla'da doğrudan konuya giriş yapmıştır. Tasrî' yapmakla birlikte ilk ve ikinci şatırlarda inşâ cümlesi kullanmıştır. Birinci şatırda nidâya başvururken ikinci şatırda istifham kullanmıştır. İlk şatırda nidâ edatı hazfedilmiştir. Bu kasidede eş-Şarkî mukaddimede doğrudan konuya giriş yaptığı için klasik tarzdaki mukaddimeye uymadığı görülmektedir. Hitler'in yaptığı taşkınlık sebebiyle kafasını duvara tosladığını, savaşta yenilgiye uğradığını ifade ederek onu yermektedir. Hitler'in kafayı tosladığını söylerken mecâzî¹⁹³ bir kullanıma başvurmuştur. Alâka-i şebah olması hasebiyle mecâz-ı luğavînin istiâre sanatını kullanmıştır. Burada görülen istiâre ise istiâre-i mekniyyeye örnek oluşturmaktadır.

6 صَفَائِحُ الْبُتُرُولِ أَحْلَامُهُ فِي النَّوْمِ وَالْيَقَظَةِ بَيْضُ الصَّفَاحِ
7 عَامَ مَعَ الْحَوْتِ زَمَانًا وَكَمَ حَامَ مَعَ النَّسْرِ غُدُوًّا رَوَاحَ

6. *Uykuda petrol tenekeleri onun rüyalarıdır, uyanırken levhâların beyazı.*

7. *Bir müddet balina ile beraber yüzdü, git gel yaparak kartalla nicedir kanat çırpı.*

Şair, Hitler'in petrol bölgelerini elde etme hayalleriyle yatıp kalktığını ifade etmektedir. Bunu dile getirirken Hitler'in denizden ve havadan saldırılarda bulunduğunu balina ile yüzmek ve kartalla kanat çırpma şeklinde tasvir etmektedir.

10 فُشَّ إِنْتِفَاحُ الْهَرِّ مُسْتَنْقِلًا مِنْ دَنْيَلِهِ يَسْحَبُهُ فِي صَبَاحِ
11 شَحَّ زِنَادُ كَانَ فِي كَفِّهِ سِتَيْنِ شَهْرًا وَارِي الْإِفْتِدَاخِ

¹⁹² eş-Şarkî, 'Avâtif ve 'Avâşif, 222.

¹⁹³ Başta aklî mecaz hakkındaki tartışmalar olmak üzere mecaz, aklî mecaz ve lugavî mecaz hakkında bilgi edinmek için bkz. Sedat Şensoy, “Belâgat Geleneğinde Aklî Mecaz Tartışmaları”, *İslam Araştırmaları Dergisi* 8 (2002), 1-37.

10. Kedinin kabarması söndürüldü, öyle ki kuyruğunu ağır ağır çekerek feryadü figan etmekte.

11. Altmış aydır elinde bulunan çakmak, çakılması sebebiyle tükendi.

“Kedinin kabarması söndürüldü, öyle ki kuyruğunu ağır ağır çekerek feryadü figan etmekte,” sözüyle Hitler’in kabarmış bir kedi gibi havasının söndürüldüğünü, amacına ulaşamadığı için kuyruğunu ağır ağır çektiğini ifade etmektedir. Burada şair sözünü kuvvetlendirmek için istiâre-i taşrîhiye sanatını kullanmıştır.

14 مُقَامِرٌ غَامَرَ فِي شَعْبِهِ وَلَمْ يُقَدِّرْ أَنْ تَخُونَ الْقِدَاحَ

15 شَعْبٌ طَمُوحٌ دُونَ أَهْدَافِهِ تَشَنَّجَتْ أَعْصَابُهُ بِالْجِمَاحِ

14. Halkını tehlikeye atan bir kumarbaz, fal oklarının ihanet edebileceğini tahmin etmemiş.

15. Hedefleri uğrunda tamahkârlık eden bir halk, inadı sebebiyle sinirleri spazm geçirmiş.

eş-Şarkî Hitler’i bir kumarbaz gibi halkının geleceğini ve servetini tehlikeye attığı için, halkını ise tamahkârlık ettiği için eleştirmektedir. Bir kumarbazın kaybedeceğini hesaba katmayarak hataya düştüğü gibi Hitler’in de hataya düştüğünü ve halkının da savaşlardan ötürü sinirlerinin mahvolduğunu dile getirmektedir.

18 غَطْرَسَةٌ يَنْفُخُ فِي جَمْرِهَا صُلْفٌ عَلَى الضَّيِّمِ بَعِزٌّ وَقَاحٌ

18. Bir kibirlenme ki haksızlıkla övünmek onun közüne üfler, zulüm ve azgınlık ederek.

Burada övünme duygusunu insana benzetmiştir. Sadece benzeyen zikredilmiş ve insana mahsus olan üfleme davranışı (karine) övünme duygusuna nakletmiştir. Dolayısıyla istiâre-i mekniyye sanatını kullanmıştır. Övünme duygusunun zulüm ve azgınlık ederek kibirlenme duygusunun közüne üflediğini ifade etmektedir.

20 كَيْفَ أَضَاءَ الْبَدْرُ لَيْلًا أَمَا لِلْبَاطِلِ الْمَجْنُونِ فِيهِ إِفْتِرَاحٌ

20. Dolunay geceyi nasıl aydınlattı? Acaba bu deli kahramanın bu konuda bir teklifi olmadı mı?

Burada eş-Şarkî Hitler'i kibirli olarak nitelemektedir. Bu adam o kadar kibirli ki ayın geceyi aydınlatmasını bile kendi teklifiyle meydana geldiğini sanabilir.

23 وَ مُسْتَبِيحَ الشَّرْقِ وَالْغَرْبِ لَا تَحْزَنُ عَلَى رِيحِكَ إِنَّ يُسْتَبَاحَ

24 يَا أَيُّهَا الْكَبُشُ قَدْ اسْتَأْسَدَ الْمَرْغَى فَهَزُولَ رَاجِعًا لِلْمَرَاخِ

25 كَمْ تَمْنَعُ الْعَالَمَ عَنْ رَادِهِ وَرَادُهُ حُرِّيَّةٌ وَارْتِيَاخُ

23. *Doğuyu ve batıyı kendine mübah gören şahıs, Rih'in mübah görüldüğünde hüznlenme.*

24. *Ey çayırda aslanlık taslayıp sonrasında ağılına kaçan koç!*

25. *Dünyayı azığından ne kadar mahrum bırakıyorsun, onun azığı özgürlük ve rahatlıktır.*

“Doğuyu ve batıyı kendine mübah gören şahıs, Rih'in mübah görüldüğünde hüznlenme”, beytinde kastedilen kişi Hitler'dir. Rih'ten kastı ise Reichstag (Alman parlamento binası) olabilir. Burada Ey Hitler! Sen doğuyu ve batıyı kendine mübah görüyorsun ve elde etmeye çalışıyorsun, başkası da senin ülkenin parlamento binasını ele geçirirse üzülme, demektedir. 24. beyitte Hitler'i koça benzetirken sadece kendisine benzetilen zikredildiği için istiâre-i taşrihiyye üslubu kullanılmıştır. Son olarak dünyanın azığının özgürlük ve rahatlık olduğunu söylemekte ve Hitler'i dünyayı bu azığından mahrum bıraktığı için eleştirmektedir.

2.1.2. Irak Parlamentosu ve Hükümetine Yönelik Yergileri

1922-1924 yılları arasında Kurucu Meclis adıyla Irak'ın ilk parlamentosu kurulmuştur. Ancak seçim âlimler ve Şîa tarafından büyük tepki toplamıştır. Öyle ki âlimler seçimlere katılmanın kesin surette haram olduğuna dair fetvalar vermişlerdir. Fakat nihayetinde seçimler yapılmış ve meclis kurulmuştur. Ancak kurulan bu meclis halkın isteklerine cevap verememiş ve şairlerin eleştirilerine maruz kalmıştır.¹⁹⁴ eş-Şarkî bu meclis ve yapılan seçimler hakkında iki muvaşşah kaleme almıştır. Bunlardan biri “Kuruntular” diğeri ise “Gece Bekçisinin Islığı” adını verdiği muvaşşaktır.

¹⁹⁴ Habîb er-Râvî, *eş-Şi'ru's-Siyâsî fi'l-'Irâqî'l-Ḥadîṣ* (Beyrut: Amerikan Üniversitesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 1954), 19-27.

eş-Şarkî “Kuruntular”¹⁹⁵ adlı muvaşşahı kaleme alarak parlamentoyu eleştirmektedir. Toplam 31 beyitten oluşan bu muvaşşahı eş-Şarkî, ‘Remzî’ imzasıyla Emîn b. Fâris er-Reyhânî’ye (1876-1940) takdim etmiştir. [Hafif]

22	لَيْتَهُ	حُلَّ	سَاعَةً	الْإِنْعِقَادِ	بَزَلَمَانْ	يُصَيِّعُ	النَّاحِيَيْنَا
23	بَاحِثُ	عَنْ	مُكَافَحَاتِ	الْجَرَادِ	وَمَزِيدُ	بَلِيَّةَ	الزَّارِعَيْنَا
24	أَخَذُوا	أَمْسِ	صُورَةَ	الْبَزَلَمَانِ	فَهِيَ	رَمَزُ	لَكِنْ بِالْظَفِ صُورَةُ
25	هُوَ	قَصْرُ	سَامٍ	عَظِيمُ	الشَّانِ	لِعَلَّاهُ	غَطَّى الْعِرَاقَ قُصُورُهُ
26	صَوَّرُوا	مَجْلِسًا	بَهِيًّا	أَنِيقًا	شَيْخُهُ	وَاقِفُ	وَيُلْقِي خِطَابَهُ
27	إِنْ سَأَلْتُمْ	عَنْهُ	سُؤَالًا	دَقِيقًا	سَوْفَ	نُعْطِيكُمْ	الَّتِيَالِي جَوَابَهُ
28	نَدْوَةٌ	تُهْمِلُ	الْأُمُورَ	الْخَطِيرَةَ	فَهِيَ	مِنْ حَوْلِهَا	كَدِجَلَةٍ مَرَّتْ
29	وَإِذَا	جَاءَتِ	الْقَضَايَا	الصَّغِيرَةَ	جَلَبَتْ	صَبْجَةً	وَكَرَّتْ وَفَرَّتْ
30	بَزَلَمَانْ	الْعِرَاقِ	مُدَّ	أَوْجُدُهُ	صَوَّرُوهُ	بَابْدَعِ	التَّصْوِيرِ
31	مَا	لِاجْلِ	التَّصْوِيرِ	قَدْ	عَقْدُوهُ	بَلْ	لِاجْلِ التَّشْرِيعِ وَالتَّنْذِيرِ

22. Seçmenleri mahveden bir parlamento, keşke tesis edildiği saatte feshedilseydi.
23. (Parlamento ki) çekirgelerle mücadele yollarını araştırmakta, çiftçilerin felaketini artırmaktadır.
24. Dün parlamentonun fotoğrafını çektiler, o bir simgedir, fakat bir fotoğraf olarak daha hoştur.
25. O, şânı büyük yüce bir saraydır, yüceliği sebebiyle sarayları Irak'ı örtmüştür.
26. Reisi ayakta duran ve konuşma yapan zarif, şık bir meclis resmettiler.
27. Onun hakkında dakik bir soru sorarsanız, geceler size cevap verecektir.
28. Bir meclis ki önemli işleri ihmal eder, büyük meselelerin yanından dicle nehri gibi akıp gider.

¹⁹⁵ eş-Şarkî, 'Avâtîf ve 'Avâşîf, 105.

29. *Önüne küçük meseleler geldiğinde ise gürültü koparır, ileri geri koşuşturup durur.*
30. *Irak parlamentosunu tesis edildiğinden beri en mükemmel şekilde resmedip durdular.*
31. *Bu meclisi fotoğraf için oluşturmadılar, bilakis yasama ve yönetme için kurdular.*

eş-Şarkî parlamentonun halkın isteklerine cevap veremediğini bu sebeple de boşuna kurulduğunu dile getirerek eleştirmektedir. Parlamentonun devleti ve halkı ilgilendiren önemli konuları ele almak yerine değersiz şeylerle insanları oyaladığını ve onlara hiçbir fayda sağlamadığını benzetme yoluyla eleştirmektedir. Parlamentonun halkın iradesinin sembolü olduğunu ve yüce bir makama sahip olduğunu dile getirmektedir. Ancak hâlihazırdaki parlamentonun işini yapmadığı için sadece bir binadan ibaret olduğunu ifade etmek suretiyle eleştirmektedir. Binasının yüksek, sesinin kısık olduğundan yakınmaktadır. Irak Kurucu Meclis'in meseleleri ele alma biçimine dikkat çekerek onu eleştirmektedir. Bu meclis devlet ve halk için önem arz eden kazıyeleri çözüme kavuşturmaktan kaçmaktadır. Önemsiz meseleler söz konusu olduğunda ise ortalığı ayağa kaldırmaktadır. Meclisin bu tavrını Dicle nehrinin normal aktığı zamanki durumu ile taşkınlık ettiği zamanki haline benzetmektedir. Son iki beyitte bu meclisin sûret için, görüntü ve şekil için kurulmadığını, bilakis halkın iradesini ortaya koymak için kurulduğunu dile getirmektedir. Ancak şekilden öteye gidemediğini düşünen eş-Şarkî bu meclisi eleştirmektedir.

Ali eş-Şarkî, "Gece Bekçisinin Işığı" adlı muvaşşahı ise Kurucu Meclis seçimlerinin engellenmeye çalışılması üzerine kaleme almıştır.¹⁹⁶ 1922 İngiliz-Irak Antlaşmasını imzalamak ve anayasayı belirlemek için kurulmaya çalışılan bu meclis halkın karşı çıkması, âlimlerin olumsuz yönde fetvalar vermesi üzerine Abdurrahman en-Nakîb el-Geylânî (1841-1927) hükümeti istifa etmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine Kral I. Faysal 1922'de Abdulmuhsin es-Sa'dûn'u başbakanlığa getirmiştir. Ancak selefi gibi başarısız olan es-Sa'dûn da bir sene sonra istifa etmiştir. Kral bu sefer Ca'fer el-Askerî'yi (1887-1936) başbakanlığa getirerek hükümet kurmasını istemiştir. Yeni hükümet tüm zorluklara rağmen 25 Şubat 1924'te Kurucu Meclis'in seçimlerini gerçekleştirebilmiştir.¹⁹⁷

¹⁹⁶ eş-Şarkî, 'Avâtîf ve 'Avâşîf, 92.

¹⁹⁷ Kahtan Hamid Kazım el-'Anbekî, *Târîhu'l-'Irâkı's-Siyâsiyyi'l-Mu'âşır 1914-1968* (Bağdat: el-Maţba'atu'l-Merkeziyye, 2016), 82-86.

eş-Şarkî, bu muvaşşahda tasvirlerde bulunup halka ve yöneticilere eleştiriler ve önerilerde bulunmaktadır. “Gece Bekçisinin Islığı”¹⁹⁸ adlı muvaşşaha şöyle başlamaktadır: [Serî’]

- 1 عُدْنَا وَعَادَتْ حَالُنَا الرَّكَدَةُ يَسْأَلُنَا التَّارِيخُ مَا الْفَائِدَةُ؟
2 حَوَادِثُ عَاصِفَةٌ حَاشِدَةٌ تَعَاقَبَتْ وَاحِدَةٌ وَاحِدَةٌ!
3 شَعْبُكَ عَنْ غَفْلَتِهِ مَا ارْعَوَى يَا سَمَكًا فِي كُلِّ يَوْمٍ يُصَادُ
4 لَمْ يَبْقَ مِنْ تَمْرِكَ غَيْرُ النَّوَى وَاکْتَسَبَ الْجَمْرَةُ ثَوْبَ الرَّمَادِ
5 فَكَمْ دِمٍ طَاحَ وَمَالٍ تَوَى وَصِيحَةٌ قَدْ صَعِقَتْ فِي الْبِلَادِ
6 وَكَمْ هَتَفْنَا وَهَزَّنَا اللُّوَا لِيَوْمٍ هَوْلٍ مِثْلِ يَوْمِ التَّنَادِ

1. Döndük, cansız halimiz de döndü, tarih bize soruyor: “Bütün bunların ne faydası oldu?”
2. Birbiri ardınca, nice şiddetli ve büyük hadiseler yaşandı!
3. Halkın, içinde bulunduğu gafletten yüz çevirmedi, ah şu balıklar! Her gün avlanıyorlar.
4. Hurmandan geriye sadece çekirdek kaldı, kor ise kül elbisesine büründü.
5. Nice kan aktı, servet yok oldu ve nice çılgılık ülkede yankılanıp şok etkisi yarattı.
6. Nice tezahüratta bulunduk ve nice bayrak salladık, insanların birbirine sesleneceği o dehşet gününe benzer korkunç bir gün için.

eş-Şarkî kasideye istifhamla başlamakta ve okuyucuyu düşünmeye sevk etmektedir. Daha sonra Irak’ın başına peş peşe büyük olaylar geldiğini ifade etmektedir. Irak halkının içinde bulunduğu gafletten uyanmadığını ve bu sebeple İngiliz mandası altında mahvolduğunu dile getirmektedir. Halkın bu gaflet içerisindeki haline sitem etmektedir. 6. beyitte 1924 Kurucu Meclis seçimleri için çabaladıklarını ifade etmektedir. Yaşanan olayların büyüklüğünü ifade için Mü’min Sûresi 32. ayette geçen يَوْمِ التَّنَادِ (bağırış-çağırış gününe) telmihte bulunmuştur.

¹⁹⁸ eş-Şarkî, ‘Avâtîf ve ‘Avâşîf, 92.

- 11 قُلْنَا اسْبِرُوا قَانُونُكُمْ عَلَيْهِ يُنْشَلُ هَذَا الْمُلْكُ مِنْ سَقَطَتِهِ
 12 وَكُلُّ قُطْرٍ قَوَّضُوا أَهْلَهُ تَلْتَمِسُ الْحِيلَةَ فِي تَهْضِبَتِهِ
 13 قَدْ أَرْسَلَ الْخَطْبُ لَنَا رُسُلَهُ مُدَّ صَرَخَ الْبَلْقَانُ فِي نَيْتِهِ
 14 "مَنْ حُلِقَتْ إِخِيَّتُهُ جَارٍ لَهُ فَلْيَشْكِبِ الْمَاءَ عَلَى إِخِيَّتِهِ"

11. "Sabredin, kanununuz bu mülkü(devleti) düştüğü yerden kaldıracak çözümdür." dedik.
 12. Ehline yetki veren her ülke, kalkınmasının çaresini arar.
 13. Balkanlar niyetini açık ettiğinden itibaren felaket, elçilerini bize gönderdi.
 14. "Komşusunun sakalı kesilen kişi, kendi sakalı üzerine su döksün."

Kanununuz bu mülkü(devleti) düştüğü yerden kaldıracak çözümdür, diyerek halka ve yöneticilere kanuna sahip çıkma önerisinde bulunmaktadır. 14. beyitte şair bir meseli olduğu gibi kullanmaktadır. Nitekim eş-Şarkî'nin bazen meselleri olduğu gibi bazen de değişikliğe uğratarak kullandığı mülhaza edilmiştir. Burada kullanılan mesel, komşunun başına gelen bir musibetin yan komşusuna sirayet etme ihtimaline binaen, kişinin tedbir alması gerektiğini vurgulamak için söylenmektedir. Şair Balkanlar'dan gelen bir tehlikenin olduğunu ve bu tehlikenin kendilerine de dokunacağını haber vermektedir. Bu tehlikenin bertaraf edilmesi için halkının uyanık olması ve tedbir alması gerektiğini vurgulamaktadır. Şair sözüne güç katmak ve görüşünü açıklamak için atasözü kullanarak irsal-i mesel sanatından yararlanmıştır.

- 39 يَكْفِي شُيُوخَ الدَّيْرِ وَالرَّأْوِيَةَ مَا هَدَمُوا مِمَّا وَمَا خَرَّبُوا
 40 يَا قَوْمُ فِي آثَارِنَا الْبَاقِيَةَ قَدْ جَدَّتِ الْحَالُ فَلَا تَلْعَبُوا
 41 أَكُلُّ رَيْفٍ مِنْكَ يَا بَادِيَةَ لَهُ إِمَامٌ وَلَهُ مَذْهَبُ
 42 قَدْ أَمْرَضَتْ قَادُنُنَا الْعَافِيَةَ وَأَجْدَبُونَا مَنْ بِنَا أَخْصَبُوا
 43 يَا قَوْمُ لَا يَكْذِبُكَ الرَّائِدُ صَخْصَاخَةً جَفَّتْ وَمَرَعَى وَبِيلُ
 44 أَلْعَقْلُ قَدْ قَالَ لَنَا كَابِدُوا وَهَيُّوا النُّورَةَ مِنْ بَعْدِ جِيلِ
 45 قَدْ ضَلَّ مَنْ قَالَ لَكُمْ غَانِدُوا وَثَابِرُوا فِي طَلَبِ الْمُسْتَحِيلِ
 46 فَلَيْسَ فِي الرِّكْضِ لَنَا عَائِدُ فَالْخَطْبُ إِنْ يَرْكُضْ نَبْضَ الْعَلِيلِ

- 47 إِطْرِحُوا الْعُدْلَ وَلَا تَرْكَسُوا فِي الْعَثْبِ بَعْدَادُ تَمَلُّ الْعِتَابُ
 48 إِنَّ رُمَاةَ الْحَيِّ لَوْ قَرِطَسُوا مَا انْدَلَقَ السَّيْفُ وَظَلَّ الْقِرَابُ
 49 وَفَقْتُمُ لِلْخَيْرِ لَا تَعْطِسُوا خَوْفًا عَلَى حُرِّيَّةِ الْإِنْتِخَابِ
 50 يَا أَيُّهَا الْبَيْتُ الَّذِي آسَسُوا بُورِكَتْ مِنْ بَيْتٍ لَهُ أَلْفُ بَابٍ!

39. *Kilise ve zaviye büyüklerinin bizden yıkıp mahvettikleri şeyler yeter.*
 40. *Ey halk! Geri kalan kalıntılarımızda durum ciddileşti, oyun oynamayın.*
 41. *Ey çöl! Senin her köyünün kendi imamı ve mezhebi mi var?*
 42. *Liderlerimiz sağlıklı olanlarımızı hasta etti, bize verim verenler bizi kuruttu.*
 43. *Ey kavim! Lider seni aldatmasın, sığ su kurumuş, meranın hali vahim.*
 44. *Akıl bize tahammül etmemizi ve bir nesil sonra devrime hazırlık yapmamızı söyledi.*
 45. *Size imkânsız olanı istemekte direnin ve sebat gösterin diyen kişi dalalettedir.*
 46. *Bizim Acele etmemizin bize bir faydası yok, fakat felaket acele ederse hasta olanın nabzı atar.*
 47. *Kınamayı bırakın, birbirinizi suçlamaya saplanıp kalmayın! Bağdat artık bu sitem ve serzenişlerden bıkmıştır.*
 48. *Mahallenin okçuları hedefi isabet ettirseydi kılıç yerinden çıkmaz, kın yerinde dururdu.*
 49. *Hayra muvaffak olasınız, seçimin hürriyeti için endişe ederek aksırmayın.*
 50. *Ey tesis ettikleri ev! Kutlu ol, bin kapısı olan ev!*

39. beyitte şairin kiliseden kastettiği Hristiyanlar dolayısıyla İngilizlerdir. Zaviyeden kastı da Osmanlı Devleti'dir. Şair Osmanlı Devleti'nden ayrılma fikrini benimsemiş daha sonra da İngilizlere karşı Yirmi Devrimi'ni desteklemiştir. Bu iki devletin Irak'a yaptıklarına karşı halka serzenişte bulunmaktadır. İngiliz işgalinden yeni kurtulduklarını ve Kurucu Meclis'in hayati bir öneme sahip olduğunu dile getirmektedir. Halkın büyük bir kesimi parlamento seçimlerine karşı çıkmaktaydı. Bu sebeple şair onları bu önemli meselede ciddi davranmaları konusunda uyarıda bulunmaktadır. Ardından halkı seçimlerin yapılması konusunda birlik olmaya davet etmektedir. 41. beyitte çöle hitap ederken halkı kastetmiş,

dolayısıyla mecâz-ı mürsel kullanımına başvurmuştur. Daha sonra parti liderlerini ve âlimleri eleştirmektedir. Zira bazı parti liderleri seçimlere katılma konusunda çekimser ve olumsuz bir tavır takınırken¹⁹⁹, âlimler seçimlere katılmanın haram olduğuna dair fetvalar vermiştir. Bu sebeple parti liderlerinin ve âlimlerin yol göstermeleri gerekirken işleri daha da zorlaştırdıklarını dile getirerek onları eleştirmektedir. Bununla beraber halka akıllı davranıp bağımsızlık için gerekli hazırlıkları yapması konusunda tavsiyede bulunmaktadır. Son olarak ev kelimesinden kastı Kurucu Meclis'tir. Bin kapısı olup da görüntüden ibaret olması ve görevini gerektiği gibi yerine getirememesi sebebiyle şair bu meclisi eleştirmektedir.

eş-Şarkî “Mücrimler”²⁰⁰ adlı kasidesini bazı milletvekillerinin milliyetçilik hareketlerine karşı çıkması sebebiyle 1926 senesinde kaleme almıştır. Milliyetçiliği ve Arap birliğini destekleyen eş-Şarkî bu milletvekillerini eleştirmiştir. Buna ilave olarak bu kasidede Şerif Hüseyin İsyanı’na kısaca değinmiştir.²⁰¹ [Müctes]

1	خَمَارُ	أَلْفِ	غُبُوقِ	فِي رَأْسِ قَوْمِي سَارِ
2	هَاكَ	الصَّبُوحُ	وَهَاتِ	فَقَدْ كَسَرْتُ خِمَارِي
3	أَرَى	وُجُوهًا	وَلَكِنْ	بِاضْفِرَارِ
4	أَرَى	عُيُونًا	وَلَكِنْ	تَقَادَحَتْ بِشَرَارِ
5	أَرَى	بِنَاءَ	وَلَكِنْ	بِإِنْهِيَارِ
6	فَكَمْ	يُدَارِي	عِرَاقِي	رِجَالَهُ وَيُجَارِي

1. *Kavmimin başında, bin akşam içkisinin sarhoşluğu dolaşıyor.*
2. *İşte geldi sabah, getir sabah içkisini; çünkü ben artık mahmurluğumu kırdım.*
3. *Yüzler görüyorum, ancak, solgunlukla kaçırılmış.*
4. *Gözler görüyorum, ancak, kıvılcım çıkaran.*
5. *Bina görüyorum, ancak, yıkmakla karşı karşıya kalmış.*
6. *Irak'ım adamlarını ne kadar idare eder ve onların peşinden koşturur?*

¹⁹⁹ el-'Anbekî, *Târîhu 'l- 'Irâki 's-Siyâsiyyi 'l-Mu 'âşır 1914-1968*, 84.

²⁰⁰ eş-Şarkî, *'Avâtif ve 'Avâşif*, 171.

²⁰¹ eş-Şarkî, *Dîvân*, 181.

eş-Şarkî matla‘da konuya doğrudan giriş yapmıştır. Tasrî‘ yapmadan birinci ve ikinci beyitte haber cümlesi kullanmıştır. 3. beyitte konu değişikliği yaparak tehalluş üslûbunu kullanmıştır.

Şairin kasidede konular arasında geçiş yapmasına tehalluş adı verilir.²⁰² eş-Şarkî matla‘da kavminde bir sarhoşluk olduğunu ancak kendisinin sarhoşluğun mahmurluğundan kurtulduğunu ifade etmektedir. Sarhoşluğun ortadan kalkması şuurun yerine gelmesi ve gözlerin açılması anlamına gelmektedir. أَرَى fiiliyle şair yeni konuya güzel bir geçiş yapmaktadır.

Bu beyitlerde eş-Şarkî milletvekillerinin yüzlerinin solduğunu buna karşılık gözlerinden kıvılcım çıktığını ifade etmektedir. Yıkılmakla tehdit edilmiş binadan kastı meclis binasıdır. 6. beyitte Irak’ın adamlarını yani milletvekillerini ne derece idare ettiğini sormaktadır. Yönetemediği için de eleştiride bulunmaktadır. Aşağıdaki beyitlerde eleştirisine devam etmektedir.

11	بَغْدَادُ	كَمْ	فِيكَ	لَسَعُ	بِحَشْمَةٍ	وَوَقَارٍ
12	كَمْ	فِيكَ	جِسْرٌ	مَجَازٍ	لِجَانِبٍ	مُسْتَعَارٍ
13	يَا	تَوْرَةَ	أَعْقَبَتْهَا	نَدَامَةً	التُّوَارِ	
14	وَوَحْدَةً	وَزَعَتْهَا	الْأَظْمَاعُ	بِالْأَعْشَارِ		
15	كَانَتْ	قِلَادَةً	مَجْدٍ	فَفُوجِئْتُ	بِالْإِتِّتَارِ	

11. *Ey Bağdat! Sende ne kadar iğneleyici söz ve davranış vardır, tevazu ve alçakgönüllülükle.*
12. *Sende ödünç alınmış yakaya geçit olan ne çok köprü vardır.*
13. *Ey akabinde devrimcilerin pişmanlık duyduğu devrim!*
14. *Ve ey ihtirasların on parçaya dağıttığı birlik!*
15. *(Birlik) şeref gerdanlığıydı, ansızın saçılıverdi.*

eş-Şarkî Bağdat’a nidâda bulunarak onu nasıl ısırdıklarını sormaktadır. Burada milletvekillerine eleştiri söz konusudur. Arapların Şerif Hüseyin öncülüğünde gerçekleştirdikleri ayaklanmadan sonra pişmanlık duyulduğunu ifade etmektedir. Daha sonra

²⁰² İbn Sinan el-Hafâcî, *Sırru'l-Feşâha* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1982), 268.

Arap birliğinden²⁰³ bahsederek maddi menfaat için birliğin sağlanamadığını ifade etmekte ve tamahkârlık edenleri eleştirmektedir. Arap birliğini şeref gerdanlığına benzetmekte ve bu gerdanlığın ansızın kopuverdiğini ifade etmektedir.

17 تَذَارَكَ اللَّهُ شَعْبًا يَهُمُّ بِالْإِنْتِحَارِ

17. *İntihar etmeye niyetlenen bir halkı Allah düzeltsin.*

Şair Irak halkını intihar etmeye yeltenen biri olarak nitelemektedir. Bu düşünceden dolayı halkı eleştirmekle beraber Allah'ın bu halkı düzeltmesi için dua etmektedir.

26 إِذَا بَنَّا نَتَمَطَّى بِوَحْشَةٍ وَارِزَارِ

27 هَذَا يَقُولُ الشَّوَاطِي وَذَا يَقُولُ الْبَرَارِي

28 أَلْدَّارُ أَصْبَقُ يَا مَنْ شَاؤُوا إِقْسَامَ الدَّارِ

26. *Derken biz, yabancılaşıma ve yüz çevirme ile çalım atar olduk.*

27. *Bu, kıyılar (bizimdir) der öteki sahralar (bizimdir) der.*

28. *Ev daha dar ey evi bölüşmek isteyenler!*

Hâtimeyi oluşturan bu son beyitlerde bazı kimselerin şahsî emeller peşinde olduklarını ve ülkeyi bölüşme düşüncesinde olduklarını dile getirerek onları eleştirmektedir. eş-Şarkî'nin bu kasidenin nazmedilme sebebi olarak milletvekillerini zikretmesi hasebiyle bu kimselerin de milletvekillerinden olması muhtemeldir. Kimi deniz kıyılarını isterken kimi de karayı elde etmek istemektedir. Fakat şair ülkenin ev gibi dar olduğunu ve bölüşülemeyeceğini veciz bir şekilde ifade ederek kasideyi bitirmektedir.

Ali eş-Şarkî'nin yergi temalı kaleme aldığı bir diğer şiiri “Azarlamının Dağlanması” adlı kasidesidir. eş-Şarkî bu kasideyi Arap yarımadasındaki siyâsî hareketlilik ve Necdli Vehhâbî İhvân'ın Irak'a saldırılar düzenlemesi üzerine kaleme almıştır. 1929 senesinde kaleme aldığı bu şiirinde yapılan saldırıları ve İhvân'ı eleştirmektedir.²⁰⁴

²⁰³ eş-Şarkî, *Dîvân*, 181.

²⁰⁴ eş-Şarkî, *'Avâtîf ve 'Avâşîf*, 149.

Necdli Vehhâbî İhvân kabileleri Irak kabilelerine ilk saldırıyı 1922 senesinde gerçekleştirmiştir. Bu saldırı gazetelerde yankı bulmuş ve halkı meşgul etmiştir. Kurucu Meclis seçimlerinin yapılamamasının sebeplerinden biri de bu Vehhâbî saldırıları olmuştur.²⁰⁵

1924 senesinde Necdli İhvân kabileleri Irak kabilelerine tekrar saldırı düzenlemiştir. Bu saldırılara karşı hükümet kınamaktan başka bir tasarrufta bulunmamıştır. Aynı yıl Necd-Irak sınırında güvenli bölgedeki kabilelere saldırı düzenlenmiştir. Bu saldırılarda insanları öldürüp hayvanlarını kaçırmışlardır.²⁰⁶ “Azarlananın Dağlanması”²⁰⁷ adlı kaside şöyledir: [Recez]

- 1 مَا أَجْدَرَ الْإِخْوَةَ مِنْ أُمِّ وَأَبٍ أَنْ تُبْعِدَ الشَّكَّ وَتَنْفُضَ الرَّيْبَ
- 2 إِيَّيْ مُؤْتُورٍ وَإِيَّيْ وَاتِرٍ فَشَغِي النَّارُ وَشَغِي الْحَطَبُ
- 3 أَنْظُرْ لَهَا مُضْحَكَةً مُبْكِيَةً رَوَايَةً كُلُّ نَوَاحِيهَا عَجَبُ
- 4 أَتْرِيكَ شَعْبًا بَيْنَ يَأْسٍ وَرَجَا مُدْبِدًا فَلَا رِضَى وَلَا غَضَبُ
- 5 تَجَعَّدَتْ قُلُوبُ قَوْمِي بِالْجَفَا فَلَنَحْمِ بِالْبَثِّ لَهَا مَكْوَى الْعَتَبُ
- 6 تَخَافِي يَا سَعَفَاتِ هَجَرٍ لِمَعْشَرٍ لَا حَشْفَ وَلَا رُطْبُ
- 7 مَا لِلرِّيَاضِ بِالْدَّمَاءِ تَسْتَقِي أَعْشُبُهَا النَّهْبُ وَزَرْعُهَا السَّلْبُ
- 8 يَا عُصْبَةً مَا بَيْنَنَا وَبَيْنَهَا أَلْرَحْمُ الْأَذَى وَمَحْبُوكُ النَّسَبُ
- 9 سَامَحَكِ اللَّهُ أَنْظِرِي مَنْ نَحْنُ أَوْ مَنْ أَنْتُمْ آهِ لِسُوءِ الْمُتَقَلَّبُ
- 10 أَنْتَجِيتِي أَثْلَةً تَهْدَلْتِ عُصُونُهَا عَلَيْكِ حُبًّا وَحَدَبُ
- 11 وَارْحَمَتَاهُ لِيَدٍ مَجْنُونَةٍ تَحْرُ فِي عُرُوقِهَا وَفِي الْعَصَبُ
- 12 كَمْ يَفْتِكُ الْإِخْوَانُ فِي إِخْوَانِهِمْ مِنْ أَجْلِ قَمَرٍ وَصُخُورٍ وَكُثْبُ
- 13 قُلْ لِلْإِمَامِ جَاءَ دَوْرُ أُمَّةٍ إِمَامُهَا الْعِلْمُ وَمَوْلَاهَا الْأَدَبُ
- 14 مَتَى عَلَى الْوَادِي أَرَى جَامِعَةً تَسُنْدُهَا مَدَارِسُ تَحْتَ الطُّنْبُ

²⁰⁵ Abdürrezzâk el-Huseynî, *Târîhu 'l-Vizârâti 'l-'Irâkiyye* (Şaydâ: Maṭba‘atu'l-‘İrfân, 1953), I/55.

²⁰⁶ el-Huseynî, *Târîhu 'l-Vizârâti 'l-'Irâkiyye*, I/191.

²⁰⁷ eş-Şarkî, *'Avâtîf ve 'Avâşîf*, 149.

- 15 هَذَا أَوَانُ الطَّلَعِ يَا نَحِيلَنَا إِلَى مَ تَبْقَى سَعَفَاتٍ وَكَرْبٍ
- 16 لَمْ تَدْرِ صِنْعَاءَ وَنَجْدُ أَنَّنَا نَحْتَاجُ تَارِيخًا جَدِيدًا لِلْعَرْبِ
- 17 أَرَى فُصُورًا مِنْ حَدِيدٍ نَهَضَتْ حَوْلِي وَقُوفِي فِي بُيُوتٍ مِنْ قَصَبٍ
- 18 كَمْ خَطَفْتُ أَبْصَارَنَا سَيَّارَةً فِي أَرْضِ شَعْبٍ رَاحِفٍ عَلَى الرُّكْبِ
- 19 مَنْ يَسْأَلِ الْقَرْيَةَ عَنْ آلَمِهَا فَكَمْ جُرُوحٍ فِي الْقُرَى وَكَمْ نُذْبٍ
- 20 فِي غَبَرَةِ الْفَقْرِ وَيَجْرِي حَوْلَهَا وَادِي الْفُرَاتِ الْعَذْبِ بَلْ وَادِي الذَّهَبِ
- 21 لَا مَذْهَبُ الْعَدْلِ يَرُدُّ ظُلْمَنَا عَنْ كُوخِهَا الْبَالِي وَلَا دِينَ الْأَدَبِ
- 22 مَا يَصْنَعُ الْفَلَّاحُ فِي عُرُوشِكُمْ إِنْ رَاحَتِ السَّلَّةُ مِنْهُ وَالْعِنَبُ
- 23 قَدْ طَوِيَ الْفُسْطَاطُ يَا مِصْرُ وَقَدْ نَامَتْ بَنُو حَمْدَانَ عَنْكَ يَا حَلَبُ
- 24 وَكَوْفُهُ الْجُنْدِ إِضْمَحَلَّ جُنْدُهَا وَأَوْحَشَ الْمُرِيدُ مِنْ تِلْكَ الْحُطْبِ
- 25 لَا رِيشَةً لِلصَّخْرِ فِي أُنْدَلُسٍ وَالشَّامُ لَمْ يَبْقَ بِهَا غَيْرُ الرَّغَبِ
- 26 فَقُلْ لِصِنْعَاءَ وَنَجْدٍ إِذْ أَتَى دُورُهُمَا هَلْ تُرْجِعَانِ مَا ذَهَبَ
- 27 هَيْهَاتَ مَا عَادَ الْفُرَاتُ يَابِسًا وَأَرْضُ قُطْرِي لَمْ تُهَدِّدْ بِالْجَدَبِ
- 28 بُورِكَتَ يَا نَهْرُ فَقَدْ أَخْصَبَتْهَا بِحَاصِلٍ مِنْ أَدَبٍ وَمِنْ نَشَبٍ
- 29 فَنِي النُّفُوسِ وَالْعُقُولِ قَدْ بَدَتْ سَاطِعَةً تَلْمَعُ آثَارُ الْخَصَبِ
- 30 كَمْ شُغْلَةٍ قُدْسِيَّةٍ قَدْ طَلَعَتْ تُجَلِّلُ الْوَادِي سَنَاءً وَلَهَبَ

1. Aynı anne ve babadan olan kardeşlere en çok yakışan şey, şüpheyi uzaklaştırmaları ve kuşkuyu silkip atmalarıdır.
2. Hem musibete uğradım hem de musibete uğrattım, halkım hem ateştir hem odun.
3. Bak ona, güldüren-ağlatan bir hikâye ki her yanı acayip.
4. (Bu hikâye) sana ümitsizlikle ümit arasında bir halkı gösterir, tereddütlü; ne razı ne de öfkeli.

5. *Kabalıktan kavmimin kalpleri buruştu, haydi, sitemin dağılayıcı demiriyle onları ısıtıp (düzleyelim).*
6. *Ey Hecer'in hurma dalları, sallanın! Ne kuru hurması ne de yaş hurması bulunan bir topluluk için.*
7. *Ne oluyor bu bahçeler kanla sulanıyorlar, (o bahçelerin) otu yağma, ekimi ise talan mıdır?*
8. *Ey topluluk! Bizimle onların arasında en yakın akrabalık ve sıkı bağlarla örülmüş bir nesep vardır.*
9. *Allah seni affetsin, bak biz kimiz veya siz kimsiniz? Ah ne kötü son!*
10. *Sevgi ve şefkatle dalları üzerine sarkmış olan bir ağacı mı yontuyorsun?*
11. *Yazıklar olsun o çılgın ele ki, kendi damarlarını ve sinirlerini kesiyor!*
12. *İhvân, kardeşlerini ne kadar da kırıp geçiriyor, çorak, kayalık ve birbiri üzerine yığılı arazi için.*
13. *İmama söyle; imamı ilim, efendisi edep olan bir ümmetin sırası geldi.*
14. *Ne zaman vadinin üzerinde üniversite göreceğim, giriş altında kendisini destekleyen medreselerle.*
15. *Ey hurmalarımız! Tomurcuk verme (meyveye durma) vakti geldi; daha ne zamana kadar yalnızca yapraklar ve kuru dal dipleri olarak kalacaksınız?*
16. *San'a ve Necd idrak etmedi, bizim Araplar için yeni bir tarihe ihtiyacımız olduğunu.*
17. *Demirden sarayların etrafında yükseldiğini görüyorum, kavmim ise kamıştan evlerde.*
18. *Bir araba gözümüzü ne kadar da aldı, dizleri üzerinde sürünen bir halkın toprağında.*
19. *Kim köye acıları hakkında sorar, köyde ne kadar yara ve ne kadar yara izi var!*
20. *Köylü yoksulluğun tozları içerisinde, hâlbuki etrafında tatlı Fırat ovası akmakta, bilakis altın ovası.*

21. *Ne adalet mezhebi ne de edep dini köylünün eskimiş kulübesi üzerindeki zulmümüzü geri döndürüyor.*
22. *Çiftçi sizin çardağınızda neylesin, sepetle üzüm elinden gitmişse.*
23. *Fustat düürüldü ey Mısır! Beni Hemdan senin farkında değil ey Halep!*
24. *Ordunun Kufe'si işte onun ordusu yok oldu, gönül ehli de artık o eski konuşmaların yokluğuyla üzgün.*
25. *Endülüs'te şahinin hiçbir tüyü yoktur, Şam'da ise tüyden başka hiçbir şey kalmadı.*
26. *San'a'ya ve Necd'e söyle, nitekim sıra onlara geldi, gideni geri getirebilir misiniz?*
27. *Heyhat! Fırat hiç kurumuş değildi; benim ülkemin toprağı da kuraklıkla tehdit edilmiyordu.*
28. *Bereketli ol ey nehir! Çünkü sen onu, hem edebiyat hem de servet mahsulleriyle bereketlendirdin.*
29. *Nitekim gönüllerde ve akıllarda, bereketin parlayan izleri açıkça görünmektedir.*
30. *Nice kutsal meşale yükselip vadiyi ısıltı ve alevle kaplamaktadır.*

Şair mukaddimede konuya doğrudan giriş yapmıştır. Irak halkının musibet içerisinde olduğunu ifade etmiştir. Bunu ifade etmek için de teşbîh yoluna gitmiştir. Irak halkının hem ateş hem de ateşi besleyen odun olduğunu dile getirmektedir. Halkın bu durumunun komik, üzücü ve ilginç olduğunu ifade etmektedir. Şair güldüren-ağlatan kelimelerini zikrederek tıbak²⁰⁸ sanatını kullanmıştır. Halkın ümit ile ümitsizlik arasında bocaladığını, tereddüt içerisinde olduğunu ifade etmektedir. Hurma yapraklarına nidâ ederek harekete geçmelerini söylemektedir. 8. beyitte şair iltifat sanatına başvurmaktadır. Önce topluluğa (sen) nidâda bulunmakta ondan sonra kendilerine (biz) yönelerek söze devam etmektedir. Irak'ın güneyindeki kabilelere saldıran İhvân kabilelerine seslenerek kendileri arasındaki kavmiyet bağını sorgulamaktadır. Saldırı düzenleyen İhvân'ı kavmiyet saikiyle, aynı soydan olmalarına rağmen düşman dururken kendilerine saldırmaları sebebiyle eleştirmektedir. 10. beyitte topluluğa yani saldırı düzenleyen İhvân'ı eleştirmeye devam etmektedir. Teşbîh yaparak

²⁰⁸ Tıbak sanatı tezdâ, mutâbaka, tatbîk, tekâfu' ve mukâseme isimleriyle de bilinmektedir. Sedat Şensoy, *Osmanlı Dönemi Arap Şâirlerinden Hasan el-Bûrînî ve Dinî Şiirleri* (Konya: Palet Yayınları, 2019), 78.

kendilerini sevgiyle, şefkatle dallarını sarkıtmış bir ağaca benzetmektedir. Buna rağmen kendilerine nasıl olur da saldırdıklarını istifham yoluyla dile getirmektedir. Daha sonra yardım çağrısında bulunarak yapılan saldırıların şiddetli olduğunu göstermektedir. 12. beyitte İhvân'ın önemsiz bir toprak parçası için kardeşine saldırıp helak etmesini eleştirmektedir. Burada şair tevriye sanatını kullanmıştır. Zira ilk zikrettiği ihvan kelimesini genel olarak kardeşler anlamında değil uzak anlam olan bir topluluğa isim olmuş bir kelime olarak kullanmıştır. Şair Arap birliğinin sağlanarak yeni bir tarih yazılması gerektiği kanısındadır. Irak'a saldırılar düzenleyen ülkelere hitapta bulunması bu düşünceyi desteklemektedir. Araplar için yeni bir tarih yazılması gerektiğini ifade etmekte, ancak bu ülkelerin bu meselenin idrakinde olmadıklarını dile getirmektedir. Devleti eleştirmekten çekinmeyerek devletin saraylar yaparken, halkın fakir durumda ve İhvân saldırıları altında kaldığını ifade etmiştir. Ne var ki Irak hükümeti yapılan saldırıları kınamaktan başka bir tasarrufta bulunmamıştır. eş-Şarkî öbür medeniyetlerin gelişip de kendi halkının fakirlik içerisinde kalmasından dolayı üzüntüsünü dile getirmektedir. 19. beyitte mecâz-ı mürsel yaparak köyün acılarından haberdar olup olunmadığını sormaktadır. Yalnız burada kastettiği köyün bizatihi kendisi değil köyde yaşayan köylülerdir. Devleti köylüyü yeteri kadar gözetmemesi sebebiyle eleştirmektedir. Etrafında verimli Fırat ovası dururken köylünün sefalet içerisinde olmasına hayret etmektedir. 25. beyitte cünd/ordu kelimesini aynı beyitte iki defa zikrederek reddü'l-'acûz 'ale's-şadr sanatını kullanmıştır. Burada tekrar eden kelime mısranın başında bulunmaktadır. Mısır için Fustat'ın, Halep için Beni Hamdan'ın, Kûfe için ordunun yok olduğunu delil getirerek sonunda sıranın San'a'ya ve Necd'e geleceğini haber vermektedir. Dolayısıyla mezheb-i kelâmî sanatına başvurmakta ve sözü güzelleştirmektedir. Ayrıca bu ikisine meydan okuyarak yok olup gideni geri getirme güçlerinin olup olmadığını sormaktadır.

2.1.3. Irak Halkına Yönelik Yergileri

eş-Şarkî'nin yergi temasıyla kaleme aldığı bir diğer şiiri de “Çiviler” adını taşımaktadır. eş-Şarkî matbu dîvânında bu şiirin başlığını attıktan sonra şu notu düşer: “1922 senesinde iktidarın bazı Irak özgürlükçülerini İran'ın Hengam Adasına sürgün etmesi ve Irak'ın bu olay karşısında sessiz kalarak hiçbir tepki göstermemesi üzerine nazmedilmiştir.”²⁰⁹ Böylece şair bu şiirin yazılma sebebini aktarmaktadır.

²⁰⁹ eş-Şarkî, 'Avâtîf ve 'Avâşîf, 193.

Irak halkı başta din adamları olmak üzere 1922 İngiliz-Irak Antlaşması'na karşı çıkmış ve bunun için sokaklara dökülmüştür. Irak hükümeti ise bu antlaşmanın imzalanması için Kurucu Meclis'i oluşturmuş ve bu meclis için seçim düzenlemiştir. Hem antlaşmaya hem de seçimlere karşı çıkan bazı din adamlarını İran'a sürgün ederken bazısının başına polis dikmek suretiyle durumu kontrol altına almaya çalışmıştır.²¹⁰

Şair “Çiviler”²¹¹ adını verdiği bu kasidesinde hükümetin şiddetli tavrını, halkın ise bu tavır karşısında sessiz kalışını eleştirmektedir. [Tavîl]

- 1 عَلَى شَجَرِ الصَّفْصَفِ زَقَزَقَ عُصْفُورٌ فَقَالَ غَيِّ الْقَوْمِ قَدْ نُفِخَ الصُّورُ
- 2 أَرَى الْقَوْمَ طَارَتْ مِنْ صَفِيرِ قُلُوبُهُمْ وَجَبْنَ أَبْطَالَ الْعِرَاقِينَ زُنْبُورُ
- 3 مَتَى وَجَدْتُ فِي الْقَوْمِ لِلْجُبْنِ ثَلَمَةً فَلَا خَنْدَقٌ يُجِدِي وَلَا يَنْفَعُ السُّورُ
- 4 تَصَوَّرْتُ وَالنَّادِي حَقِيبَةً رَاسِمٍ زُفُوفًا عَجَابًا وَالرَّجَالُ تَصَاوِيرُ
- 5 تَمَائِيلُ نَاسٍ مِنْ صُخُورٍ تَحَطَّمَتْ بِهَا مِنْ نُفُوسِ النَّابِغِينَ قَوَارِيرُ
- 6 وَمَا أَسْفَى إِلَّا عَلَى الثُّورِ إِنَّهَا فَطَائِعُ فِيمَا بَيْنَهَا أَتَنَسَّرَ الثُّورُ
- 7 فَيَا مُوقِدِينَ الْكَهْرِبَاءِ تَشَوَّفُوا إِلَى الْأَن عِنْدَ الْقَوْمِ يُوقَدُ بَعُورُ
- 8 تَعَوَّدْتُ مِنْ سَرِّ الْمَشَاهِيرِ هَارِبًا فَإِنَّ شَيَاطِينَ الْعِرَاقِ الْمَشَاهِيرُ
- 9 مَزَامِيرَ بَغْدَادٍ عِرَاقَكَ مُطْرِبٌ وَيُضْحِكُنِي أَنَّ الرِّجَالَ مَزَامِيرُ
- 10 عَقِيمٌ مِنَ الْإِنْتَاكِ رَأْيِي لِعَرْسِهِ يُصَفِّقُ أَفْرَادُ وَيَلْطُمُ جُمْهُورُ
- 11 أَبْعَادُ لِلدَّهْمَاءِ فِيكَ تَمَوُّجٌ غَفِيرٌ وَلِلْأَبْطَالِ نَفْيٌ وَتَسْفِيرُ
- 12 هَلِ الْهَيْكَلُ الْمَنْجُورُ يَعْرِفُ شَكْلَهُ إِذَا انْتَرَعَتْ مِنْ جَانِبَيْهِ الْمَسَامِيرُ
- 13 حَمَامَاتِ أَغْصَانِ الْعِرَاقِ تَهَامِسِي فَقَدْ أَسَكْتَ الْأَصْوَاتَ حَجْرٌ وَتَحْجِيرُ
- 14 خُذِ الشَّعْرَ مِنْ عَفْوِ الْقَرِيحَةِ إِنَّهُ إِفَاضَاتٌ وَحْيٍ لَا اغْتِصَارُ وَتَقْطِيرُ
- 15 وَكُلُّ كِتَابٍ لَا يَتِمُّ بِهِ الْهَدَى إِذَا جَارَ تَأْوِيلٌ عَلَيْهِ وَتَفْسِيرُ

1. Söğüt ağacı üzerinde kuş öttü, kavmin ahmağı sûra üfürüldüğünü söyledi.

²¹⁰ el-'Anbekî, *Târîhu 'l- 'Irâki 's-Siyâsiyyi 'l-Mu 'âşır 1914-1968*, 84-89.

²¹¹ eş-Şarkî, *'Avâtîf ve 'Avâşîf*, 193.

2. *Bir ıslıktan kavmin kalplerinin uçtuğunu, bir yaban arısının Irak'ın kahramanlarını korkuttuğunu görüyorum.*
3. *Ne zaman ki kavimde korkaklık için gedik bulunmuşsa, işte o zaman ne hendek fayda verir ne sur!*
4. *Meclisi bir ressamın çantası gibi tasavvur ettim, harika raflar, adamlar ise heykel.*
5. *Bunlar, kayalardan yapılmış insan heykelleri gibidir; dâhilerin ruhlarından meydana gelen şişeler onlara çarpıp kırılmıştır.*
6. *Üzüntüm sadece aydınlıktır, onların arasında mezalim vardır, bu durumda ışık yayılır mı?*
7. *Ey elektrik yakanlar bakın! Şu ana kadar halk hayvan gübresi yakmakta!*
8. *Meşhurların şerrinden kaçarak Allah'a sığındım, meğer Irak'ın şeytanları meşhurlarmış.*
9. *Ey Irak'ın çalgıları(çalgıcıları)! Irak'ınız pek eğlendirici. Adamların çalgı aletine dönüşmüş olması beni asıl güldüren şeydir.*
10. *Düğün dernekle, bir grup insanın (kutlama yaptığı) o düşünce, aslında sonuç verme konusunda kısırdır; bazıları alkışlarken geniş halk kitleleri onun yüzünden dövünmektedir.*
11. *Ey Bağdat! Avamın sende yoğun dalgalanması varken, kahramanlara sürgün ve gönderme vardır.*
12. *Çivileri iki yanından sökülüp çıkarıldığında yontulmuş, düzeltilmiş bir bina kendi şeklini tanıyabilir mi?*
13. *Ey Irak'ın dallarının güvercinleri, fısıldaşın! Çünkü alıkoyma ve yasaklama sesleri susturdu.*
14. *Kendiliğinden gelen şiiri al, çünkü o ilham taşmalarıdır, zorla suyu sıkılıp damlatılan değil.*
15. *Kendisiyle hidayet hâsıl olmaz, üzerinde tevil ve tefsir yapılabilen her kitapla.*

Şair halkı ve ileri gelenleri belki de siyasîleri korkak olmakla eleştirmektedir. Nitekim yapılan sürgünlere karşı herhangi bir tepkide bulunulmamıştır. Ayrıca halka cesur olması konusunda tavsiyede bulunmaktadır. Adeta; “ey halkım! Korkak olursanız sizi ne hendek ne

de surlar koruyabilir,” demektedir. Irak'ın kahramanlarını, ileri gelenlerini, siyâsîlerini heykellere benzetmek suretiyle olan bitene karşı sessiz kalmalarından ötürü tekrar eleştirmektedir. Değersiz insanlar yüzünden değerli insanların kırılıp parçalandığını dile getirmektedir. Burada kayadan yapılan heykelleri sessiz halk, onlardan kırılan cam şişeleri ise sürgün edilen, özgürlük için çabalayan insanlar olarak anlamak mümkündür. 6. beyitte şair nur kelimesini birinci ve ikinci mısra da zikrederek reddü'l-'acûz 'ale's-şadr sanatını kullanmış ve sözünü güzelleştirmiştir. Bazı kimselerin elektrik kullanarak müreffeh bir hayat yaşarken halkın yoksul olduğunu dile getirmektedir. eş-Şarkî şiirlerinde elektrik, araba, bomba gibi modern döneme ait kelimeler kullanmaktan çekinmemiştir. 8. beyitte meşâhîr kelimesini ilk ve ikinci mısra da kullanmak suretiyle reddü'l-'acûz 'ale's-şadr sanatını kullanarak söze güzellik katmıştır. Irak'ın ileri gelenlerini şeytan olmakla niteleyerek onlardan beri olduğunu ifade etmek suretiyle eleştiride bulunmaktadır. Adamlar kelimesiyle yine Irak'ın kahramanlarını kastederek onlarla alay etmektedir. Çünkü onları çalgıcı olarak görmektedir. Avamdan insanlar rahatça yaşamına devam ederken özgünlüğü ve bağımsızlığı isteyen kahramanlar sürgün edildiği için Bağdat'a sitem etmektedir. 12. beyitte çivileri söküldüğünde bir yapının sahip olduğu şekli kaybedeceğini dolayısıyla bir ülkenin kahramanları sürgün edildiğinde eskisi gibi olamayacağını bildirmektedir. Irak'ı heykele, sürgün edilen kahramanlarını da sökülen çivilere benzetmektedir. Burada benzeyen (Irak ve kahramanlar) hazfedildiği ve sadece kendisine benzetilen (iskelet ve çiviler) kullanıldığı için istiâre-i taşrîhiyye kullanılmış olmaktadır. Son olarak hükümeti yasaklarla susturduğu için, halkı da bu baskıya boyun eğdiği için eleştirmektedir.

2.2. Tasvirde Bulunduğu Siyâsî Şiirleri

Vasf sözcüğü وصف fiilinin masdarı olup bir şeyin süsünü ve özelliklerini belirtmek anlamına gelmektedir.²¹² Istılahi anlamda ise bir şeyi içerisinde bulunduğu hâl ve biçimiyle zikretmektir.²¹³ İbn Raşîk el-Ğayravânî şiirin az bir kısmını istisna ederek şiirin vasftan ibaret olduğunu dile getirmektedir. Ona göre vasfın en güzeli, bir şeyi işiten kişiye onu görüyormuşçasına somutlaştırarak anlatmaktır.²¹⁴

²¹² Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, 2003, IV/376.

²¹³ Ebu'l-Ferec Kudâme b. Ca'fer, *Nağdu's-Şi'r*, thk. Muhammed 'Abdulmun'im el-Hafâcî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1995), 130.

²¹⁴ Ebû Ali el-Hasen İbn Reşîk el-Ğayravânî, *el-'Umde fî Mehâsini's-Şi'r ve Âdâbih ve Nağdih*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid (Mısır: Matba'atu's-Sa'âde, 1955), II/294.

eş-Şarkî siyâsî şiirlerinde kaside ve muvaşşah türlerinde vâsf şiirinin güzel örneklerini vermiştir. Doğanın salt tasvirini yapmamış, duygu ve düşüncelerini halka aktarmak için vâsfî bir araç olarak kullanmıştır. Başta I. ile II. Dünya Savaşı olmak üzere savaşların ardında bıraktığı yıkımı, kullanılan silah ve bombaların insan üzerinde bıraktığı korku ve dehşeti tasvir etmiştir. Bir taraftan halkın sefaletini gözler önüne sererken, öte taraftan bağımsız bir geleceğin tasvirini yapmıştır.

2.2.1. Savaşlarla İlgili Tasvirleri

Tarih boyunca savaşların şiir üzerinde etkisi olmuştur. Şairler mensup oldukları kabilenin, milletin veya topluluğun zaferlerine ve hezimetlerine dair şiirler nazmetmişlerdir. Bu şiirlerde askerlerin ve komutanların yiğitliklerini ve cesaretlerini dile getirmişlerdir. Savaşların ardında bıraktığı yıkım ve kıyım, insanların yüzüne yansıyan korku ve dehşeti tasvir etmişlerdir.²¹⁵

Trablusgarp savaşı başta olmak üzere Balkan ve I. Dünya Savaşı'nda Arap şairler Osmanlı Devleti'ni destekleyen şiirler nazmetmişlerdir. Abdulmuhsin el-Kâzîmî, er-Rusâfî, ez-Zehâvî ve Muhammed Hüseyin Âli Kâşîf el-Ğîtâ bu şairlerdendir. İnsanları Müslümanlık bayrağı altında toplanmaya davet ederek birliği sağlamaya çalışmışlardır. Bazı şairler ise İtalya'nın Trablusgarp'a saldırmasına karşı çıkmış ve üstü kapalı olarak düşmanla savaşılması gerektiğine vurgu yapmıştır. Muhammed Rıza eş-Şebîbî ve Ali eş-Şarkî bu şairlerdendir.²¹⁶ Nitekim eş-Şarkî İtalya'nın Trablusgarp'a saldırması üzerine 1911'de "Ruhların Kanat Çırpışı"²¹⁷, 1912'de ise "Felaketler"²¹⁸ adlı kasideyi nazmetmiştir.

"Ruhların Kanat Çırpışı" adlı kaside şöyle başlar: [Hafif]

- 1 كَيْفَ أَصْبَحْتَ أَفْصَحِي يَا بِلَادُ فَيْكِ مَا يُخْرِسُ الرِّطَابُ الْفَصَاحَا
- 2 أَسْكُونُ كَمَا هَدَاتِ مَسَاءً أَمْ صَجِجُ كَمَا انْتَبَهَتْ صَبَاحَا
- 3 قَدْ لَمَسْنَا مِنَ الْحَوَاضِرِ شَكْوَى تَتَعَالَى فَهَلْ لَمَسْنَا جِرَاحَا
- 4 وَقَرَأْنَا عُثْوَانَ كُلِّ شُجُونٍ نَسَرْتُهُ لَنَا الْفَرَى الْوَاخَا

²¹⁵ er-Râvî, *eş-Şi'ru's-Siyâsî fi'l-'Irâki'l-Hadîs*, 87-89.

²¹⁶ İzzeddin, *eş-Şi'ru'l-'Irâkiyyu'l-Hadîs ve Eşseru't-Teyyârâtî's-Siyâsiyye ve'l-İctimâ'îyye fih*, 49-56.

²¹⁷ eş-Şarkî, *'Avâtîf ve 'Avâşîf*, 183.

²¹⁸ eş-Şarkî, *Dîvân*, 94.

- 5 رَا ح ذَاكَ الطُّمُوحُ وَاللَّمْعُ الْعُرُ تَوَلَّتْ وَذَلِكَ الصَّرْحُ طَاخَا
- 6 يَا صَرِيحَ الْأَمَالِ حَوْلَكَ حِرْنَا إِنْ بَعَثْنَا الرَّجَا دَفَنْتَ النَّجَاحَا
- 7 كُلَّمَا قُلْتُ قَدْ نَشَرْنَا جَنَاحَا نَتَعَالَى بِهِ طَوَيْتَ الْجَنَاحَا
- 8 وَإِذَا قَادَنَا الْجِمَاحُ لِمَجْدٍ وَرَكُضْنَا لَهُ كَبَحْتَ الْجِمَاحَا
- 9 زَيْنَ الدَّارِجُونَ مِنْكَ بِلَادَا يَوْسَامِ الْحِمَى فَعَادَ مُبَاحَا
- 10 آه مَا أَكْثَفَ الْحِجَابُ، يَقِينَا رَفَرُفُوا حَوْلَ ثَعْرِهَا أَرْوَاحَا
- 11 لَيْتَهَا قَدْ تَجَسَّدَتْ أَوْ عَسَاهَا قَدْ تَدَانَتْ فَصَافَحَتْ أَشْبَاحَا
- 12 يَا رِكَابَ الْأَرْوَاحِ قَبْلَكَ رَكُبْ رَائِحِ أَنْتَ فَاسْتَنْ أَيْنَ رَاخَا
- 13 لَمْ يُجْلُوكِ عُقْدَةً تُشْغِلُ الْفِكْرَ فَهَلْ لَزِمَ السَّرَى أَمْ أَرَاخَا
- 14 تَفَضَّحَ الْعَذَلُ لَا تَسَلْ حَاثِرَ الرُّوحِ أَفْسُرَا أَعْطَى بِهَا أَمْ سَمَاحَا
- 15 مَا أَصَلَ الْإِنْسَانَ يَنْتُرُ فِي الْأَرْضِ بُدُورَ الشَّقَا وَيَرْجُو الْفَلَاحَا
- 16 عَظَمَتْهُ قَسَاوَةٌ وَبَلَاءٌ لَقَبُوهَا شَجَاعَةً وَسِلَاحَا
- 17 لَمْ تُزِنْهُ الْيَدَانِ إِلَّا لِيَهْدِي لِإِخِيهِ تَصَافُحًا لَا صِفَاحَا
- 18 حُلْمٌ خَدَّرَ الْمَشَاعِرَ مِنْهُ فَتَلَاشَى تَنَازَعًا وَكِفَاحَا
- 19 سُلِبَتْ رَحْمَةُ الْقُلُوبِ أَمَانِ أَلْبَسُوهَا صَوَارِمًا وَرِمَاحَا
- 20 تَأْمَنُ الشَّاةُ فِي السَّرَاحِ وَبَيْنَ النَّاسِ لَا يَأْمَنُ الضَّعِيفُ سَرَاحَا
- 21 إِنْ دَعَوْنَا أَرَائِكَ الْجُورِ طَاحَتْ يَا دَمَ الْأَبْرِيَاءِ كُنْتُ الْمَطَاحَا
- 22 مَا لِرُومَا فَلَا اسْتَوَى عَرْشُ رُومَا فَتَلَّتْ ذَيْلَهَا وَعَجَّتْ نُبَاحَا
- 23 جَبُنْتُ عَنْ نِصَالٍ كُلِّ قَوِيٍّ فَأَعَارَتْ عَلَى الرِّوَايَا اكْتِسَاحَا
- 24 نَطَحْتُ بُرْقَةً وَبُرْقَةً وَاحَاتُ مِنْ النَّخْلِ مَا عَرَفَنَ النَّطَاحَا
- 25 أَبْنِي الْعُرْبِ لَا بَرَاحَ عَنِ الْحَرْبِ وَإِلَّا عَنِ الْفَخَارِ بَرَاحَا
- 26 وَرِمَالِ الصَّخْرَاءِ لَا تُزْهِبُ الْأَشْبَاحُ إِنْ جُلْنَ جِيئَةً وَرَوَاحَا

1. *Nasıl oldun ey vatan açıkça anlat! Çünkü sende en akıcı ve fasih konuşan hatipleri bile dilsiz bırakan(öyle acılar) var ki.*
2. *Gece sakın olduğundaki gibi bir sessizlik mi var, yoksa sabah uyandığın ki gibi bir gürültü mü?*
3. *Metropollerden yükselmekte olan bir şikâyet bize dokundu, Acaba yaraları da hissedebildik mi?*
4. *Her üzüntünün başlığını okuduk, köyler ve vahaların yayınladığı.*
5. *O emeller çekip gitti, o parlak ihtişam kayboldu, o görkemli yapı yıkıldı.*
6. *Ey umut mezarı! Senin etrafında tereddütte kaldık, eğer ümidi gönderirsek sen zaferi defnedersin.*
7. *Her ne zaman kendisiyle yükseğe çıkacağımız kanatlar serdik desem sen o kanatları dürdün.*
8. *Dikbaşlılık bir saygınlık için bize yol gösterdiğinde ve biz de onun için koştüğümüzda sen onu dizginlersin.*
9. *Senin içinden çıkan bazı kimseler ülkeyi "vatanı koruma" nişanlarıyla süsleyip durdular; fakat sonuçta yurt herkesin el uzatabildiği sahipsiz bir yer hâline geldi.*
10. *Ah! (Hakikat ile gözlerimiz arasındaki) perde ne kadar da kalın; fakat şüphesiz ruhlar onun eşiğinde kanat çırpılmaktadır.*
11. *Keşke ete kemiğe bürünseydi ya da yaklaşıp hayaletlerle tokalaşsaydı.*
12. *Ey ruhların peşinden giden senden önce giden kervan var, sen araştır nereye gitmiş.*
13. *Fikri meşgul eden bir problemi sana çözdürmediler, bu sırrı devam mı ettirdi yoksa seni kurtardı mı?*
14. *Adaleti ortaya çıkar, adaleti zorla mı verdi yoksa güzellikle mi diye ruhu tereddütte olana sorma.*
15. *İnsan ne kadar da dalalet içerisinde! Yeryüzüne kötülük tohumları ekiyor ve felahı umuyor.*
16. *Cesaret ve silah diye lakap taktıkları acımasızlık ve bela insanı yüceltti.*
17. *İki el kardeşiyle karşılıklı tokalaşsın diye kendisini süsler, tek taraflı el uzatmak için değil.*
18. *Bir hayâl ki ondaki duyguları uyuşturdu, derken çekişme ve savaşlar sebebiyle o hayâl yok oldu.*

19. *Kalplerin merhameti yağmalandı, güvenlik sebebiyle merhamete kılıç ve mızrak giydirdiler.*
20. *Salıverildiğinde koyun kendini güvende hisseder, zayıf kimse ise, serbest bırakıldığında insanlar arasında kendini güvende hissetmez.*
21. *Şayet bizi zulüm tahtlarına davet ederlerse o tahtlar yok olmuştur, ey masumların kanı! Yok olmanın mekânı sensin.*
22. *Roma'nın nesi var? Tahtı doğrulmasın! Kuyruğunu бүktü ve her yeri havlamayla doldurdu.*
23. *Her güçlü olanla mücadele etmekten korktu, böylece kuytu yerleri yağmalayarak saldırdı.*
24. *Barka'ya tos attı, Barka ki hurma ağaçlarının oluşturduğu vahalardan meydana gelir ve o tos atmaya bilmez.*
25. *Ey Arap oğulları savaşa ara vermek yok, aksi halde övünmeniz elden gider.*
26. *Hayaletler git gel yapıp dolaştığında çölün kumlarını korkutmazlar.*

eş-Şarkî bu şiirde İtalya'nın Trablusgarp'a saldırmasını dolaylı bir anlatımla tasvir etmektedir. Kasidenin sonunda Arapları İtalya'ya karşı koymaları için cesaretlendirmektedir.

Vatana seslenerek ne durumda olduğunu, gece olduğundaki gibi bir sükûnetin var olup olmadığını sorar. Şehir ve köylerden bir şikâyetin gitgide arttığı haberinin olduğunu söyler. Ancak sözü geçen şehirlerin Trablusgarp olduğuna dair bir emare bulunmamaktadır. Fakat Trablusgarp hakkında yazılan bir şiir olduğu için Trablusgarp olarak yorumlanabilir. Netice olarak bu kötü haberlerin İtalya'nın saldırması üzerine Trablusgarp'tan geldiği sonucuna varılabilir. Umudun var olduğuna ve gereği yapıldığı zaman zaferin elde edileceğine vurgu yapmaktadır. Rüzgârların şehirleri koruma nişanı bıraktığından bahsetmektedir. Daha sonra sınır şehirlerinde ruhların dolaştığından söz ederken adaletin ortaya çıkarılması gerektiğini ifade eder. İnsanın dalalet içerisinde olduğunu, acımasızlık ve beladan beslendiğini, yeryüzüne kötülük tohumları ekip felahı beklediğini dile getirmektedir. İnsanların birlik olması gerektiğini ancak savaş ve çekişmelerin kalplerdeki merhameti yok ettiğinden hatta merhamete kılıç ve mızrak giydirildiğini tasvir etmektedir. İnsanların bir koyun kadar güvende olmadığını bununla beraber zulme ortak olmayacağını ifade eder. Roma'ya seslenmekte ve ona beddua etmektedir. Ardından Roma'yı kuyruğunu бүküp havlayan bir köpeğe benzeterek teşbîh yapmaktadır. Roma'nın korkak olduğunu güçlü kimselerle savaşmayarak Trablusgarp gibi güçsüz olan bir yere saldırdığını ifade etmektedir. Trablusgarp'ta bulunan ve küçük bir yer olan Barka'ya bir hayvanın tos atarak saldırdığı gibi

saldırdığını dile getirmektedir. Araplara seslenerek savaşa devam etmeleri gerektiğini aksi halde şereflerinin elden gideceğini ifade ederek savaş için çağrıda bulunmaktadır. Buradan eş-Şarkî'nin diğer şairler gibi İtalya'ya karşı Osmanlı Devleti'ni desteklediği söylenebilir. Son olarak hayaletlerin çöl kumlarını korkutmayacağını dolayısıyla çöle alışkın olan Trablus halkının düşmandan korkmaması gerektiğini dile getirmektedir.

Ali eş-Şarkî'nin Trablusgarp Savaşı'nı dolaylı bir anlatım kullanarak tasvir ettiği, İtalya'yı eleştirip Arapları Osmanlı Devleti'ne destek vermeleri için cesaretlendirdiği “Felaketler”²¹⁹ adlı kasidesinde ise şöyle demektedir: [Basîl]

19 خَلَّتِ الْهَلَالَ ضَعِيفًا مُدَّ بَصُرَتْ بِهِ حَابَتْ مَسَاعِيكَ لَكِنْ لَمْ تَنْلُهُ يَدُ

19. Onu gördüğünden itibaren hilali zayıf zannettin ancak tüm çabaların boşa gitti, hiçbir el onu ele geçiremedi.

Toplam 33 beyitten oluşan bu kasidede eş-Şarkî 19. beyitte hilal kelimesi ile Osmanlı Devleti'nin bayrağını kastetmektedir. Bu beyitte İtalya'nın Osmanlı Devleti'ni zayıf gördüğünü ve ona saldırmak için fırsat kolladığını, ancak, ona hiç kimsenin güç yetiremeyeceğini dile getirmektedir.

26 تَزُومُ أَبْنَاءُ رُومًا أَنْ تُنَاضِلَهُمْ هَيْهَاتَ لَا يَسْتَوِي الطَّلِيَانُ وَالْأَسَدُ

27 دُونَ النَّزَالِ تَرَى أَرْوَاحَهَا صَعِدَتْ خَوْفًا وَفِي وَدَّهَا لَا يَصْعَدُ الْجَسَدُ

28 فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ أَشْبَاحُ مُرْفَرَفَةً لَهَا الْمُحِيطُ رَقِيبٌ وَالْقَصَا رَصْدُ

29 زَرْعُ لِرُومَةٍ أَهْدَنُهُ طِرَابُلسَا فَاهْزَمَ الْمَحْلُ أَبْنَاهَا بِمَا حَصَدُوا

30 فِي كُلِّ يَوْمٍ لَهَا أَمْثَالُهُمْ مَدَدُ مَهْلًا فَعَمَّا قَلِيلٍ يَنْتَهِي الْمَدَدُ

31 يَا رَحْمَتَاهُ لِيَسْمَلَ الْكُونِ تَنْزَعُهُ سِيَاسَةً شَأْنَهَا التَّفْرِيقُ وَالْبَدَدُ

32 كَأَنَّمَا النَّاسُ قَدْ مَاتَتْ عَوَاطِفُهَا فَأَفْرَعُوا الصَّدْرَ لَا قَلْبَ وَلَا كِبْدُ

33 أَمَا كَفَى بِضَحَايَا الْجَهْلِ مَجْزَرَةً فَقَامَ يَجْزُرُ فِينَا الْبُغْضُ وَالْحَسَدُ

26. Roma'nın oğulları onlarla mücadele etmek istiyor, heyhat ceylan yavrusuyla aslan bir olmaz.

²¹⁹ eş-Şarkî, *Dîvân*, 94.

27. *Savaşmadan korku sebebiyle ruhlarının yükseldiğini görürsün fakat sevgisinden ceset yükselmez.*
28. *Yerde ve denizde kanat çırpın hayaletler vardır, okyanus ve uzay onları gözlemekte.*
29. *Trablus'un Roma'ya sunduğu bir tohumdu bu savaş; ama ektiklerini biçmeye kalktıklarında, yokluk onların oğullarını yenilgiye uğrattı.*
30. *Her gün Roma'ya onların emsali gibi yardım gelmektedir, hey, yavaş! Yakında yardım sona erecektir.*
31. *Ey rahmeti evreni bir arada tutan! Bu birliği özelliği tefrika ve bölücülük olan bir siyaset gidermektedir.*
32. *Sanki insanların duyguları ölmüş, sadırlarını boşaltmışlar; ne kalp var ne ciğer!*
33. *Cehalet kurbanlarını kıymak yetmez mi? Derken nefret ve haset bizde katliam yapmaya başladı.*

“Roma'nın oğulları onlarla mücadele etmek istiyor, heyhat ceylan yavrusuyla aslan bir olmaz,” beytinde Roma'nın çocuklarının korkaklık bakımından ceylan yavrularına, Trablus'ta savaşan mücahitlerin ise cesaret bakımından aslanlara benzetilmektedir. Bu teşbihte benzetme örtük ve dolaylı bir biçimde yapıldığı için teşbih-i zımnîye güzel bir örnek oluşturmuş. الْمُخْلِ kelimesi hem kıtlık hem de hile, desise anlamları taşımaktadır. Dolayısıyla şair Roma'nın Trablusgarp'a hile ve desise tohumları ektiği yani oraya savaş getirdiği anlamında kullanmış olabilir. Roma'ya sürekli yardım geldiğini ve yakında bu yardımın kesileceğini dile getirerek umut aşılamaktadır. Evrende var olan merhameti siyasetin yok ettiğini, insanların duygularının öldüğünü, kalp ve ciğerlerinin köreldiğini ifade etmektedir. En son beyitte ise insanların cehalet sebebiyle kurban gittiklerini ve en nihayetinde ise nefret ve hasedin katliam yaptığını, insan hayatına son verdiğini dile getirmektedir.

II. Dünya Savaşı'nda 1945 yılında Japonya'ya iki adet atom bombası atılmıştır. Bunlardan ilki 6 Ağustos 1945'te Hiroşima'ya ikincisi ise 9 Ağustos 1945'te Nagazaki'ye

atılmıştır. Bu bombaların atılmasıyla savaşın seyri değişmiş ve savaş sona ermiştir.²²⁰ Atılan bombalar sebebiyle her iki şehirde de büyük bir yıkım ve insan kayıpları olmuştur. Yanmış bedenler, yıkılmış ev ile binalar ve oluşan radyoaktivite bu silahın ne kadar tehlikeli olduğunu göstermiştir.²²¹ Atom bombasının sebep olduğu bu trajedi dünya çapında büyük bir yankı uyandırmıştır. Bu yankının akisleri edebiyata da yansımıştır. Şair ve ediplerin şiirlerinde yer bulmuştur. Bu şairlerden biri de Ali eş-Şarkî'dir.

“Gecelerin İlhamı”²²² adını verdiği kasideyi 1945 yılında II. Dünya Savaşında atılan atom bombasının oluşturduğu dehşet üzere kaleme almıştır. Toplam 33 beyitten oluşan bu kasidede eş-Şarkî, atom bombasının insan ve çevre üzerindeki etkisini tasvir etmektedir. Teşbîhlere başvurarak atılan atom bombasını kükreyerek saldıran çıldırmış cehenneme benzetmektedir. Bu cehennem canlı-cansız, insan-hayvan fark etmeksizin değdiği her şeyi kasıp kavurmaktadır. [Basît]

1 فِي لَيْلَةِ الْقَمْرِ اسْتَمْتَعْتُ مُبْتَهِجًا قَدْ تَصَدَّأَ الرُّوحُ إِلَّا لَيْلَةَ الْقَمْرِ

1. *Mehtaplı bir gecede neşeli vakit geçirdim, mehtaplı gece haricinde ruh pas tutar.*

Şair bu kasidenin matla'ında şatırların ikisinde de haber cümlesi kullanmıştır. Tasrî'e başvurmadan ve konuya doğrudan giriş yapmadan mehtaplı bir geceden bahsederek ilerleyen beyitlerde betimlemeler yapmaktadır. Bu yönüyle mukaddime klasik mukaddimeyi anımsatmaktadır.

22 يَا طَاقَةَ الذَّرَّةِ الْمَجْهُولِ عَالَمَهَا أَرَكَبْتُ عَالَمَنَا أَرْجُوحَةً الْقَدَرِ

23 قُلْ لِلْمُغْنَيْنِ فِي النَّصْرِ الَّذِي رَبِحُوا كَمْ تَضْرِبُونَ عَلَى عَوْدٍ بِلَا وَتَرٍ

24 تَشْدُونَ لِلْعِيدِ وَالصَّارُوخِ حَوْلَكُمْ هَيْهَاتَ أَنْ يُنْقَلَ الْأَضْحَى إِلَى صَفَرٍ

25 هَلْ يَلْبَثُ السَّرُّ مَكْتُومًا بِعِفْوَتِكُمْ وَقَدْ تَوَسَّطَ بَيْنَ السَّمْعِ وَالْبَصَرِ

26 وَئِيلُ الْعَوَاصِمِ إِنْ بُنْتُ قَتَابِلُهُ وَكُلُّ قُنْبَلَةٍ فِي كَفِّ مُنْتَجِرٍ

²²⁰ Suna Altan, “Atom Bombasının Türk Basınındaki Akisleri”, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi* 14/Türkiye-Japonya İlişkileri 100. Yıl Özel Sayısı (2024), 160.

²²¹ Hümeysra Türedi, “Representation Of Atomic Bomb In Turkish Press (1945-1946)”, *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 5/2 (2021), 335.

²²² eş-Şarkî, ‘*Avâtîf* ve ‘*Avâşîf*, 185.

- 27 سَيَرْجِعُ الْقَوْمُ بِدْوَا فِي مَقَاوِزِهِمْ وَيُصْبِحُ الْعِلْمُ لِلتَّارِيخِ وَالسَّيْرِ
28 أَذَرَّةً يَنْسِفُ الدُّنْيَا تَفَكُّكُهَا تَطْوِي وَتَجْرِفُ لَمْ تُبْقِ وَلَمْ تَذَرِ
29 كَأَنَّمَا سَقَرُ لَفَتْ بِعَاصِفَةٍ هَوَجَاءَ لَوَاحَةٍ بِالسَّرِّ وَالسَّرْرِ
30 جُنَّتْ جَهَنَّمُ فَاجْتَاخَتْ مُزْمَجِرَةً لَا فَرْقَ بَيْنَ مُسِيٍّ عِنْدَهَا وَبَرٍّ
31 أَلْبُرُّ فِي الْبَحْرِ لَا يَذْرِي مُزْخَرِفُهُ هَلْ غَاصَ فِي الْمَاءِ أَمْ قَدْ غَاصَ فِي السُّعْرِ

22. *Ey âlemi bilinmeyen atom enerjisi, dünyamızı kader tahterevallisine bindirdin.*
23. *Kazanç elde ettikleri zaferde şarkı söyleyenlere söyle, telsiz kaç ud çaldınız?*
24. *Bayrama hazırlık yapıyorsunuz hâlbuki etrafınızda füzeler var, heyhat! Kurban bayramının safer ayına taşınması ne kadar da imkânsız!*
25. *Sır sizin muhitinizde gizli kalır mı, hâlbuki o işitme ile görmenin ortasında kaldı.*
26. *Bombalar yayılırsa şehirlerin vay haline, her bomba bir kamikazenin elinde.*
27. *Millet zaferiyle görünerek geri dönecek, ilim ise tarih ve siyerin olacak.*
28. *Bir atomun çözülüp dağılması dünyayı havaya uçurur mu? Dürer ve süpürüp götürür, geriye hiçbir şey bırakmaz.*
29. *Sanki cehennem coşkun bir kasırgayla sarmalanmış kötülük ve kötülükleri kızartır.*
30. *Cehennem çıldırdı ve kükreyerek saldırdı, onun yanında kötü ile iyinin bir farkı yok.*
31. *Denizde toprağa şekil veren kişi bilmez, suya mı daldı, yoksa gitgide alevlerin içinde mi kayboldu?*

Şair “âlemi bilinmeyen atom enerjisi”, sözü ile o günün şartlarında yeni bir teknoloji olan atom bombasının bu kadar güçlü olduğunun bilinmediğini kastetmektedir. Zira atom bombası ilk defa II. Dünya Savaşı'nda kullanılmıştır. Bu bombanın kaderlerini değiştirdiğini ve dünyalarını sarstığını dile getirmektedir. Atom bombasının uzaklardan işitildiğini ve görüldüğünü ifade etmektedir. Bombalar atılırsa şehirleri büyük bir yıkımın beklediğini, bu bombaların her birinin intihar uçuşu yapacak olan kamikazelerin ellerinde olduğundan söz

etmektedir. Ancak her şeye rağmen savaşın biteceğini ve bütün olup bitenlerin tarih ve siyer kitaplarında kalacağını haber vermektedir. Atom bombasının ne kadar şiddetli bir patlamaya sebep olduğunu ifade etmek için; "dünyayı havaya uçurur mu?", sorusunu sormaktadır. Ardından sormuş olduğu soruyu cevaplandırarak her şeyi silip süpürdüğünü geriye hiçbir şey bırakmadığını dile getirmektedir. 29. beyitte atom bombasının patlama anında oluşturduğu görüntüyü coşkun bir kasırga ile sarmalanmış cehenneme benzeterek teşbîh üslubundan yararlanmaktadır. Bu coşkun kasırganın kötülükleri ve kötülükleri kasıp kavurduğunu tasvir etmektedir. En sonda tekrar teşbîhe başvurarak atılan atom bombasını kükreyerek saldıran delirmiş bir cehenneme benzetmektedir. Bu cehennem için yani bu atom bombası için iyi-kötü, canlı-cansız, insan veya hayvan fark etmez, hepsine zarar vermektedir.

Ali eş-Şarkî, “Fırtına” isimli şiirini Hitler’in Almanya topraklarının Almanlara yetmediği ve yeni yaşam alanı elde etmek istemesi üzerine gelişen olaylar ve II. Dünya Savaşı’nda ortaya çıkan dehşetli görüntüler sebebiyle 1942 yılında kaleme almıştır. Toplam 47 beyitten oluşan bu kasidede II. Dünya savaşını okuyucuya tasvir etmektedir.²²³

Hitler yaşam alanının dar olması, Yahudi düşmanlığı ve saf ırk gibi söylemlerle Avrupa’yı Almanlaştırmaya çalışmıştır. Bu sebeplerle II. Dünya Savaşı’nda Avrupa’da fırtına estirmiştir.²²⁴ eş-Şarkî bu kasidesine insanoğlunu cahil olması sebebiyle eleştirerek başlar: [Remel]

1	رَيَّعَتِ	الْأَرْضُ	فَقَالَتْ	لِلْقَمَرِ	سَعِدَ	الطَّالِعُ	كَمْ	يَشْقَى	الْبَشَرُ
2	جَهْلُهُ	قَدْ	كَانَ	شَرًّا	وَاجِدًا	وَابْتَلَاهُ	عِلْمُهُ	فِي	أَلْفِ
3	كَرَمَتْ	طِينَتُهُ	لَوْ	دُخِرَجَتْ	عَوَضًا	عَنْهُ	حَصَاةً	أَوْ	حَجَرًا
4	كُلَّمَا	أَسْلَسَتْ	الدُّنْيَا	لَهُ	حَرَشَ	الْفِتْنَةَ	فِي	كَرٍّ	وَقَرٍّ
5	كُلُّ	هَذَا	الْوَيْلِ	يَا	بَاعِثُهُ	لَعْنِ	(الدُّنْيَا)	مِنْ	أَجَلٍ
15	سُحْبٍ	تَهْطِلُ	بِالنَّارِ	فَهَلْ	أَنشَأَ	الْعِلْمُ	سَحَابًا	مِنْ	سَقَرٍ
16	وَعَمَامٍ	فِي	الْوَعَى	مُنْهَمِرٍ	بِسِلَاحٍ	وَعَتَادٍ	وَحَقَرٍ		

²²³ eş-Şarkî, 'Avâtîf ve 'Avâşîf, 216.

²²⁴ Aziz Tutsak, “Hitler Almanyası’nın Yayılmacı Politikası ve İkinci Dünya Savaşı (1932-1945)”, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi* 63 (2017), 205.

17	عَصْرُنَا	الطَّامِحُ	مِنْ	جُرْأَتِهِ	جَعَلَ	الْمَرِيخَ	لِلْجَيْشِ	مَقَرَّ
42	وَرَعِيمٌ	هَادِيٌّ	أَعْصَابُهُ	مِنْ	حَدِيدٍ	بُنِيَتْ	أَوْ	مِنْ
43	وَلَدٌ	الثَّوْرَةِ	لَبَّى	أُمَّهُ	بِالرِّفَاقِ	الْعُرَّ	لِلْيَوْمِ	الْأَعَزَّ
44	وَفَتَاةٌ	الْحَيِّ	فِي	زَعْرَدَةٍ	تَلْهَبُ	الْعُزَمَ	إِذَا	الْحَيِّ
45	أَسْأَلُ	الْأَكْرَبِينَ	عَنْ	نِسْوَتِهَا	حِينَ	حَامَ	النَّسْرِ	وَاللَّيْثُ
46	نَزَلْتُ	لِلْحَرْبِ	فِي	مِعْصِمِهَا	وَتَخَلَّتْ	عَنْ	دَلَالٍ	وَبَطْرُ
47	شَدَّتِ	الْجُرْحَ	بِكَفِّ	لُطْفُهَا	يَجْبُرُ	الْعَظْمَ	إِذَا	الْعَظْمُ

1. Toprak yükseldi ve aya dedi ki, yükselen memnun oldu, beşer ne kadar kötü!
2. (İnsanoğlunun) Cehaleti bir şerdi, ilmi ise onu bin şerle imtihan etti.
3. Onun çamuru değerlidir, ona karşılık olarak bir çakıl taşı ya da taş yuvarlansaydı.
4. Her ne zaman dünya ona boyun eğse, vurup kaçmakla fitneyi kızıştırır.
5. Ey bu kedere sebep olan! Bir geçit için “Danzig’e”²²⁵ lanet edildi.
15. Ateş yağdıran bulutlar, yoksa ilim cehennemden bir bulut mu oluşturdu?
16. Bir bulut ki savaşta bardaktan boşanırcasına silah, mühimmat ve savaşçı yağdırmaktadır.
17. Tamahkâr asrımız cüretinden Mars’ı orduya karargâh kıldı.
42. Sakin bir lider, sinirleri demirden oluşmuş veya kayadan.
43. Devrimin oğlu annesinin çağrısına kulak verdi, seçkin arkadaşlarla en sıcak gün için.
44. Mahallenin kızı bir zılgıtla azmi alevlendirir, mahalle savaşa girdiğinde.
45. Saldıranlara hanımları hakkında sorarım; kartal havada süzülüp aslan kükrerken ne yaptılar diye?

²²⁵ Polonya’ya bağlı olan Danzig, II. Dünya Savaşı’nda Hitler’in Almanlara yaşam alanı oluşturma argümanı bebebiyle saldırı düzenlediği yerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tutsak, “Hitler Almanyası’nın Yayılmacı Politikası ve İkinci Dünya Savaşı (1932-1945)”, 190-208.

46. *O hanımlar kollarıyla savaşa indiler, işve ve gururlarından vazgeçerek.*
47. *O hanımlar elleriyle yarayı bağlarlar, onların şefkati kırık kemiği iyileştirir, şayet kemik kırılmışsa.*

Şair toprağın ay ile konuştuğunu ve insanoğlunun ne kadar kötü olduğunu dile getirmektedir. Burada beyan üluplarından istiâre-i mekniyye ile sözünü güzelleştirmiştir. Ay müsteâr leh, insan müsteâr minh, konuşma fiili ise karinedir. İnsanoğlunun ilminin arttıkça iyi olması yerine daha da kötü bir yaratığa dönüştüğünü ifade etmektedir. Dünya ona ne zaman boyun eğerse fitneyi kızıştırdığından ve bozgunculuk yaptığından bahsederek savaşın tasvirini yapmaktadır. Ateş yağdıran, bardaktan boşanırcasına silah, mühimmat ve savaşçı yağdıran bulutları gözler önüne sermektedir. Burada şair savaş uçaklarını buluta benzetmektedir. Ayrıca yaşanan asrın ne kadar tamahkâr ve açgözlü olduğunu ifade etmek için Mars'a karargâh yapıldığı ifadesini kullanmaktadır.

42. beyitte kastettiği lider SSCB'nin lideri Stalin'dir.²²⁶ Bu beyitte Stalin'in sakin biri olduğunu sinirlerinin demir ve kaya kadar sert olduğunu dile getirmektedir. Daha sonra düşmanın kartal gibi gökyüzünde süzüldüğünü ve aslan gibi kükrediğini söyleyerek teşbîh sanatına başvurmuştur. Savaş esnasında kadınların görev aldığını, şefkatleriyle yaralıları iyileştirdiklerini okuyucunun hayal dünyasında canlandırarak kasideyi bitirmektedir.

eş-Şarkî'nin II. Dünya Savaşı tasvirlerinin bir diğer örneği ise “Akârî Vadisi” isimli kasidesidir. 1942 yılında kaleme aldığı bu kaside toplam 38 beyitten oluşmaktadır. 1942 yılında el-Alameyn Muharebesi'nde Almanya'nın komutanı Erwin Rommel (1891-1944) yenilmiş ve geri çekilmek zorunda kalmıştır. Daha sonra Libya'da Vadi'l-'Akarit mevkiinde tekrar çatışmaya girmiştir.²²⁷ eş-Şarkî bu kasidede sözü geçen çatışmayı tasvir etmiştir. [Basîl]

1 لَا تُمَعِّنْ بِتَوْبِيخٍ وَتَبْكِيَةٍ أَلْقَوْمٌ قَدْ شَرُّوا مِنْ نَهْرِ طَالُوتِ

2 إِنْ شِئْتَ أَوْ لَمْ تَشَأْ فَالْصَّحْبُ قَدْ فُتِنُوا وَأَنْتِ يَا لَيْلِي كُونِي كَمَا شِئْتَ

1. *Azarlayıp ayıplamada aşırıya gitme, kavim Tâlût nehrinden içti.*
2. *İstesen de istemesen de dostlar fitneye düştü ve sen ey gecem nasıl istersen öyle ol.*

²²⁶ eş-Şarkî, *Dîvân*, 251.

²²⁷ eş-Şarkî, 'Avâtîf ve 'Avâşîf, 219.

Şair matla‘da konuya doğrudan giriş yapmıştır. Matla‘da telmîh sanatına başvurarak Kur'an'da anlatılan Tâlût ile Câlût kıssasına gönderme yapmaktadır. Buna ilave olarak ilk beyitte tasrî‘ yapmıştır. İkinci beyitte dostların savaş sebebiyle fitneye düştüğünü söyledikten sonra geceye seslenmektedir.

11 تَحَجَّرَ الْبَشَرُ الْحَسَّاسُ مَوْجِدَةً فَلَا يُبَالِي بِمَا يَأْتِي وَمَا يُوتِي

12 وَقَائِعٍ لَا يُطِيقُ النَّطْقَ شَاهِدُهَا إِلَّا بِتَغْتَعَةٍ مِنْهُ وَتَغْنِيتٍ

13 وَادِي الْعَكَارِيتِ مَا خَصَّنَكَ مِحْنَتُهَا فَالْأَرْضُ أَجْمَعُهَا وَادِي الْعَكَارِيتِ

11. Hassas beşer duygusal olarak taş kesildi, gelene de gidene de aldırış etmez.
12. Öyle olaylar ki onlara şahit olan ancak kekeleyerek ve zorlanarak konuşabilir.
13. Bu olayların çilesi sadece sana mahsus değildir Vadi'l-'Akarit, yeryüzü tümüyle Vadi'l-'Akarit'tir.

İnsanoğlunun yaşanan savaşlar ve kıyımlar karşısında duygularını yitirerek hissizleştiğini ifade etmektedir. II. Dünya Savaşı'nın sadece Vadi'l-'Akarit ile sınırlı kalmayarak tüm dünyayı mahvettiğini dile getirmektedir. Özellikle Vadi'l-'Akarit mevkiinde gerçekleşen çatışmaya şahit olanın nutkunun tutulduğunu söylemektedir.

21 كُلُّ يُحَفِّرُهُ كَبْتُ يَحْزُرُ بِهِ فَرَاحٌ يَفْتِكُ مَكْبُوتٌ بِمَكْبُوتٍ

22 قَالُوا لِبَيْدَائِهَا يَا جَنَّتْهَا ابْتِعِدِي عَنْ الطَّرِيقِ وَيَا أَغْوَالَهَا مُوتِي

23 صَالَتْ مَعَ اللَّيْلِ أَحْيَانًا وَأَوْنَةً حَامَتْ مَعَ النَّسْرِ أَوْ عَامَتْ مَعَ الْخُوتِ

24 حَزَبُ الشَّيَاطِينِ فِي الْوَاخَاتِ حَزْبُهُمْ وَفِي الثَّلَالِ اشْتَهَوْا حَزَبَ الْعَقَارِيتِ

25 تَخَالَطُوا وَعَجَّاجُ الْحَزْبِ نَكَّرَهُمْ حَتَّى تَصَادَمَ مَبْهُوتٌ بِمَبْهُوتٍ

21. Her birini bir baskı kamçılıyarak harekete geçirir, böylece baskılanmış biri öbür baskılanmış öldürmeye başlar.
22. Sahrasına söylediler; ey (sahranın) cinleri yoldan uzaklaşın ve ey (sahranın) gulyabanileri ölin.
23. Bazen aslanla beraber saldırıya geçti, bazen de kartalla beraber havada süzüldü veya balinayla beraber suda yüzdü.

24. *Şeytanların vahalardaki savaşı onların savaşıdır, tepelerde ise ifritlerin savaşını arzuladılar.*
25. *Birbirine karıştılar ve savaşın tozu dumanı onları gizledi, ta ki şaşkın başka bir şaşkınla çarpıştı.*

Ölüm korkusu askerler üzerinde bir baskı uygulamakta ve her biri bu baskı sebebiyle karşısındakini öldürmeye çalışmaktadır. Çöldeki cinlerin ve gulyabanilerin bile ölüm tehdidi altında olduğunu dile getirerek yeryüzünün, gökyüzünün ve denizin yırtıcıları gibi savaştıkları tasvir edilmektedir. Sahrada iki ordunun çarpıştığını ve bu esnada tozun dumana karıştığını ifade ederek askerlerin şaşkın bir şekilde savaştığını tasvir etmektedir.

37 أَحِيطَ جَيْشٌ بِجَيْشٍ قَدْ أَحِيطَ بِهِ لَقَاءَ وَطَوْقَ مَبْغُوتٍ بِمَبْغُوتٍ

38 فَكَمْ يُدَاوِرُ مَأْسُورٌ بِأَسْرِهِ وَكَمْ يُهْدَدُ مَوْصُولٌ بِمَبْغُوتٍ

37. *Bir ordu başka bir orduyla çepeçevre kuşatılmış ve bir gafil başka bir gafili kuşattı.*
38. *Nice esir kendisini esir edeni tuzağa düşürür ve nice bağlı, bağlı olmayanı tehdit eder.*

Orduların birbirini çepeçevre kuşattığını ve birbirini gafil avladığını gözler önüne sermektedir. Esirlerin esaretten kurtulmak için kendilerini yakalayanı tuzağa düşürmeye çalıştıklarını ve türlü yollara başvurdıklarını ifade etmektedir. Şair tüm kasideyi özetlemeyen bir hâtimeyle kasideyi bitirmiştir.

eş-Şarkî “Avrupa” adını verdiği muvaşshahtaki II. Dünya Savaşı başlamadan önce Avrupa’nın durumunu tasvir etmektedir. Avrupa’nın fitnenin müsebbibi olduğunu ve nihayetinde bu fitnenin kendisine de dokunduğunu dile getirir. Bu fitnenin körükleyicisi olarak da Hitler’i görür. İnsana değer veren eş-Şarkî bombalar altında ve büyük panzerler karşısında insanların nasıl bir korkuya kapıldığını ve yaşadıkları yıkımı gözler önüne sermektedir. “Avrupa”²²⁸ adlı bu muvaşşah matla‘ ile 10 devirden toplam 41 beyitten oluşup 1941²²⁹ senesinde kaleme alınmıştır. [Hezec]

²²⁸ eş-Şarkî, ‘Avâtîf ve ‘Avâşîf, 114.

²²⁹ 1953 tarihli matbu’ divânda eş-Şarkî muvaşşahın yazım tarihini 1944 olarak düşerken, divânın tahkikli baskısında muhakkikler tarihin yanlış düşüldüğünü ve 1941 senesinde yazıldığını not etmişlerdir. eş-Şarkî, *Divân*, 325.

1	أَوْرَبَا	رَبِّهُ	الشَّعْرِ	أَتَى	يَنْدُبُكَ	الشَّعْرِ
2	أَلَا	يَا	جَنَّةَ	الدُّنْيَا	عَدَاكَ	الْمَسُّ
3	فَتَنَّتِ	الْكُؤْنَ	فَامْتَدَّتْ	إِلَيْكَ	شُعْلُهُ	الْفِتْنَةُ
4	هَنِيئًا	مِخْنَةً	الْعَالَمِ	مَا	لَا قَيْتِ	مِنْ
5	فَكَيْفَ	الْخَوْفُ	فِي	الْأَمْنِ	وَكَيْفَ	النَّارِ
						فِي الْجَنَّةِ

1. Avrupa, ilham perisi! Şiir sana gelip hayıflanmakta.
2. Ey dünyanın cenneti! Senin dışındaki her şey delilik ve cinnettir.
3. Mevcudatı fitneye uğrattın, böylece fitnenin ateşi sana da uzandı.
4. Dünyanın musibeti mübarek olsun, sen herhangi bir çile görmedin.
5. Güven içerisindeyken korku nasılmış! Cennette ateş nasılmış!

Bu muvaşşahta eş-Şarkî kıtaları birbirini tamamlayıcı olarak kullanır. Şair muvaşşahını her bir kıtanın bir öncekini tamamladığı, açıkladığı fikir silsilesine böler. Böylece en son kıtada (harce) fikir bütünlüğü sağlanmış olur.

eş-Şarkî Avrupa'ya hitap etmekte ve fitnenin başı olduğunu dile getirmektedir. Ancak yarattığı fitnenin kendisine de dokunduğunu ifade etmektedir. Nitekim II. Dünya Savaşı bunun kanıtıdır. Daha sonra emniyette olan Avrupa'nın korkuyu tattığını dile getirmiştir. Birinci beyitte الشَّعْرِ kelimesi, üçüncü beyitte الْفِتْنَةُ kelimesi (aynı kökten iştikak etmiştir), dördüncü beyitte مِخْنَةً kelimesi tekrar ederek reddü'l-'acûz 'ale's-şadr sanatına örnek oluşturmuştur. Bu tekrarların şiire güzel bir ahenk kattığını söylemek yerinde olacaktır. Ayrıca Avrupa'ya hitap ederken aslında Avrupa ülkelerini kastetmektedir. Dolayısıyla mecâz-ı mürsel üslubunu kullanmaktadır. eş-Şarkî tasvire şöyle devam eder:

10	سَلِي	الْهُدْهُدَ	عَنْ	بَارِيسَ	لَا	عَنْ	قَصْرِ	بَلْقِيسِ
11	أَفِي	تُفَاحَةٍ	الْجَنَّةِ	يَبْدُو	كَيْدُ	إِبْلِيسِ		
12	سَلِي	هَلْ	نُتِرَ	الْوَرْدُ	عَلَى	نَشْرَةٍ	ظَاوُوسِ	
13	أَمْ	الْقَصْفُ	عَلَى	رَأْسِ	عَرُوسِ	حَوْلَ	عَرِيسِ	
14	فَتَاةٌ	تَرْهَبُ	النَّارَ	فَلَا	تَمْسِكُ	ثَقَابَهُ		

10. Hüdüh'd'e Paris'i sor, Belkıs'ın sarayını değil.
11. Cennetin elmasında mı görünür, iblisin tuzağı.
12. Sor, güller mi serpiştirildi, tavusun kanatlarını yayması üzerine,
13. Yoksa damadın etrafında, gelinin başı üzere bombardıman mı?
14. Genç bir kız ateşten korkar, ateşi tutuşturanı yakalayamaz,
15. Ateşi yakıp alevlendiren dev onu panzerle belaya uğrattı.

eş-Şarkî “Hüdüh'd'e Paris'i sor Belkıs'ın sarayını değil,” derken Kur'an-ı Kerim'de geçen Belkıs ile Hz. Süleyman kıssasına, 11. beyitte de iblisin Hz. Âdem'e elma ile tuzak kurması kıssasına gönderme yaparak telmîh sanatını kullanmıştır. Daha sonra istifhama başvurarak nasıl bombardıman yapıldığını tasvir etmektedir. Genç bir kız üzerinden insanların tanklarla yüz yüze geldiğini ve nasıl korktuklarını tasvir etmektedir.

22	دَوْتُ	صُقَّارَةُ	الْإِنْدَارِ	بَيْنَ	الْقَصْرِ	وَالْقَصْرِ
23	فَكَانَتْ	نَفْحَةً	الصُّورِ	وَكَاثَتْ	سَاعَةً	الْحَشْرِ
24	وَبَاتَ	الطُّفْلُ	فِي	فُطِرَ	وَأُمُّ	الطُّفْلِ
25	وَرَبُّ	الْأَفْرِعِ	الشَّامِخِ	ضَبِيفُ	الضَّبِّ	فِي
26	بَانَ	قَدْ	خَلَى	الْحَيِّ	فَمَا	فِي
27	وَلَمَّا	هَدَأَ	الْقَصْفُ	وَعَادَ	الْأَهْلُ	وَالْجَارُ
28	مِنْ	الْأَنْقَاضِ	بِالْأَكْوَامِ	فِي	تَشْخِصِهِمْ	حَارُوا
29	أَتَيْتُكَ	الدَّارُ	يَا	جِيرَانُ!..	لَا	بَلْ هَذِهِ الدَّارُ!..

22. Siren çaldı saray ile saray arasında,
23. Bu, sûrun üfürülmesi ve haşrin saatiydi,
24. Çocuk bir bölgede kaldı, çocuğun annesi başka bir bölgede,
25. Uzun boylu kimse ise bir delikte kertenkeleye misafir oldu.
26. Bir an mahalle ıssızlaştı, mahallede kimse kalmadı.

27. *Bombardıman durulup da aile ve komşu geri döndüğünde,*
 28. *Enkazdan yığınlar içerisinde teşhis etmekte tereddütte kaldılar,*
 29. *Ev bu mu ey komşu? Hayır, bilakis ev bu!*

Savaş için sirenler çaldığı zaman insanların kaçıştığını, annelerin evladından ayrı düştüğünü, mahşer gibi toplanılan sığınaklara sığınmadıklarını, uçakların yaptığı bombardıman sonucunda ise oluşan yıkımları ve insanların çaresizliğini tasvir etmektedir.

37 بِهَا هِتْلَرُ شَوَاءٌ وَكُلُّ الْأَرْضِ تَنْوُرُ

37. *Hitler kızartıcı, yeryüzünün tamamı ise fırındır.*

Şair, Nazi Almanya'sının lideri Hitler'i kızartıcıya yeryüzünü ise fırına benzetmektedir. Sadece benzeyen ile kendisine benzetilen kullanıldığı için teşbîh-i belîge örnektir.

38 حُصُونُ الْجَوِّ تَنْحَطُّ عَلَى غَوَاصَةِ الْبَحْرِ

39 فَيَا مَمْلَكَةَ الْخَوْتِ وَيَا مَمْلَكَةَ النَّسْرِ

40 كَذَا الدُّنْيَا وَأَهْلُوهَا تَصُكُّ الشَّرَّ بِالْشَّرِّ

41 وَمَنْ يَنْجُ مِنْ الْبَحْرِ فَلَا يَفْلُتُ مِنْ الْبَرِّ

38. *Gökyüzünün kaleleri denizaltıları üzerine alçalır.*
 39. *Ey balina krallığı ve ey kartal krallığı!*
 40. *Dünya ve ehli böyledir, kötülüğü kötülükle kapatır.*
 41. *Denizden kurtulan karadan kaçamaz.*

38. beyitte şair savaş uçakları için gökyüzünün kaleleri sıfatını zikretmiş ancak savaş uçaklarının kendisini zikretmemiştir. Dolayısıyla mevsuftan kinaye üslubuna başvurmuştur. Savaşın denizde, havada ve karada vukû bulduğuna dikkat çekmektedir. Denizin temsilcisi balinaya ve gökyüzünün temsilcisi olarak da kartala hitap ederek insanoğlunun şerri şerle kapattığına vurgu yapmaktadır. En son olarak savaşın vahametini dile getirmek ve savaşın havada, karada ve denizde cereyân ettiğini tasvir etmek için “denizden kurtulan karadan kaçamaz,” demektedir. Böylece harceyi tasvir ve betimlemeyle bitirmektedir.

eş-Şarkî Filistin ile ilgili “Sarsıntı”²³⁰ adını verdiği muvaşşahı kaleme almıştır. Bu muvaşşahta acılı bir Filistin kadını üzerinden Filistin trajedisini tasvir etmektedir. Kadının üzerine yıkılan acıları ve çektiği felaketleri gözler önüne sermektedir.²³¹ Modern Arap edebiyatına bakıldığında şairlerin Filistin konusunu şiirlerinde çokça işlediği görülmektedir. Mahmud Derviş, Nizâr Kabbânî ve Emel Dunkul bu konuda öne çıkan simalardan olmuştur.²³²

1947 yılında kaleme aldığı bu muvaşşah toplam 47 beyitten oluşmaktadır. eş-Şarkî bu muvaşşahta ilzâma bağlı kalmış ve konu bütünlüğünü başarılı bir şekilde sağlamıştır. Kâfle şeklini alan her parçadan sonra muvaşşahın konusuna delalet eden “ لَطَمْتُ خَدِّي يَدَ مَغْلُولَةٍ آه لَوْ ” (Zincirli bir el yanağıma tokat attı, Ah! Ne olurdu bana bilezikli bir el tokat atsaydı) beyti nakarat olarak tekrar etmektedir. [Remel]

1	صَوْرٌ	مَغْلُومَةٌ	مَجْهُولَةٌ	طُفْنٌ	فِي	لَيْلَى	فَصَاحَتْ	الْمَتْنِي
2	لَطَمْتُ	خَدِّي	يَدَ	مَغْلُولَةٍ	آه	لَوْ	ذَاتُ	سَوَارٍ
3	فِي	فَمِ	الشَّادِي	وَعَيْنِ	الْمُجْتَلِي	نَعَمَ	يُشْجِي	وَأَشْبَاحَ
4	لَسْتُ	أَذْرِي	مَا	بِصُدْرِ	الْمَحْفَلِ	هَمَمَ	مُغْتَقَلَاتِ	أُمَ
5	مَجْلِسُ	مَا	فِيهِ	سَالٍ	أَوْ	خَلِيٍّ	فَهُوَ	بِالْأَشْوَاقِ
6	هَمَسْتُ	لَيْلَى	بِأُذُنِ	الْبُلْبُلِ	لَيْتَهَا	أَوْدَعَتْ	السَّرَّ	كَتُومَ
7	لَطَمْتُ	خَدِّي	يَدَ	مَغْلُولَةٍ	آه	لَوْ	ذَاتُ	سَوَارٍ
8	مَجْلِسُ	يَمْلَأُهُ	النَّايُ	حَنِينُ	رَفَرَفَتْ	فِيهِ	فُلُوبُ	وَشُعُورُ
9	كَالْأَصَامِيمِ	قَرِينُ	لِقَرِينِ	وَالْهَوَى	قَدْ	خَفَّ	بِالنَّادِي	الْوُقُورُ
10	زَهْرَتِي	فِي	كُلِّ	يَوْمٍ	تَذْبُولِي	مَا	الَّذِي	نَالِكِ
11	أَفْصَحِي	لَيْلَى	بِمَادَا	تُفَكِّرِي	فَأَقَافَتْ	وَأَجَابَتْ	بِقُورُ	
12	لَطَمْتُ	خَدِّي	يَدَ	مَغْلُولَةٍ	آه	لَوْ	ذَاتُ	سَوَارٍ

²³⁰ eş-Şarkî, 'Avâtîf ve 'Avâşîf, 117.

²³¹ 'Alvan, Te'avvuru 'ş-Şi'ri 'l-'Arabiyyi 'l-Hadîs fi 'l 'Îrâk, 463.

²³² Ahmet Kazım Ürün, “Modern Arap Edebiyatında Öne Çıkan Bazı Temalar / Some Prominent Themes in Modern Arab Literature”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 0/35 (2016), 139.

- 13 فِثْنَةٌ فِي الْقَصْرِ شَبَّتْ أُمُّ فَتَاةَ سَامَهَا الْحُبُّ فَأَغْلَاهَا الدَّلَالُ
- 14 رَجَلَتْ شِعْرًا وَقَالَتْ لِلْعَوَاةِ هَكَذَا فَلْيَكُنْ الشَّعْرُ إِرْتِجَالُ
- 15 كَثُرَ الْوَرْدُ وَقَدْ هَمَّ الْجَنَاهُ أَتَرَى الْقُطْفَ حَرَامًا أَمْ حَلَالُ
- 16 جَفَلَتْ لَيْلَى فَنَادَتْهَا اللَّدَاتُ مَا جَرَى قَالَتْ وَمَا أَشْجَى الْمَقَالُ
- 17 لَطَمْتُ خَدِّي يَدٌ مَغْلُولَةٌ آه لَوْ دَاثَ سِوَارٍ لَطَمْتَنِي
- 18 لَقَّهَا اللَّيْلُ بِجِلْبَابٍ سَمَرُ وَشَّحُوهُ بِشَرَابٍ وَرَبَابُ
- 19 وَالْقَتَانِي كُلَّمَا رَنَّ الْوَتَرُ تَفْتَدِيهِ بِرُؤُوسٍ وَرِقَابُ
- 20 مَجْلِسٌ يُمْتَعُ سَمْعًا وَنَظَرُ مَرَحَتْ فِيهِ غَوَانٍ وَشَبَابُ
- 21 هَوَمْتُ لَيْلَى وَفَرَّتْ بِحَذَرٍ قُلْتُ مَا حَلَّ فَقَالَتْ بِإِرْتِيَابُ
- 22 لَطَمْتُ خَدِّي يَدٌ مَغْلُولَةٌ آه لَوْ دَاثَ سِوَارٍ لَطَمْتَنِي
- 23 انْقَضَى اللَّيْلُ بِأَمْنٍ وَوَجَلُ كُلُّ أَحْلَامِي فِي لَيْلَى تَضَادُ
- 24 هِيَ كَالنَّحْلَةِ لَسْعُ وَعَسَلُ وَهِيَ كَالْفَجْرِ بَيَاضُ وَسَوَادُ
- 25 أَلَمْ حَوَرَهُ الْحُبُّ أَمَلُ يَتَرَاءَى بَيْنَ قُرْبٍ وَبِعَادُ
- 26 قُلْ لِمَنْ قَدْ صَادَ وَرَاً وَوَعِلْ أَصْبَحَ الصَّبْدُ شُعُوبًا وَبِلَادُ
- 27 لَطَمْتُ خَدِّي يَدٌ مَغْلُولَةٌ آه لَوْ دَاثَ سِوَارٍ لَطَمْتَنِي
- 28 لَسْتُ مِنْ لَيْلَى وَلَا مِنْ قَوْمِهَا آلَهُوَى قَوْمِي وَلَيْلَايَ هُمْ
- 29 يَا رُبُوعًا لِسَوَى قَيْصُومِهَا أَنَا لَا أَبْيَ وَلَا أَبْتَسِمُ
- 30 قَارِهِ فِي صَحْوِهَا أَوْ غَيْمِهَا لَمْ أَقُلْ خَابَ وَطَابَ الْمَوْسِمُ
- 31 أَنَا إِنْ لَمْ أَشْرِكْ فِي ضَمِيمِهَا لِعُرُوقِي يَتَشَكَّانِي الدَّمُ
- 32 لَطَمْتُ خَدِّي يَدٌ مَغْلُولَةٌ آه لَوْ دَاثَ سِوَارٍ لَطَمْتَنِي
- 33 يَا فِلِسْطِينَ وَيَا أَرْضَ الْجُدُودِ أَنْتِ أَمْجَادُ وَبَعْتُ وَشُعُورُ
- 34 حَرَرْنَا مِنْ عَهْدٍ عَادٍ وَتَمُودُ فَرَعُ أَشْجَارِكَ مِنَّا وَالْجُدُورُ

35	كَمْ حَوَيْنَاكِ جُنُودًا وَبُنُودَ وَسَكَنَّاكِ قُصُورًا وَقُبُورَ
36	أَصْبَحَ الْمَبْكِي لَنَا لَا لِلْيَهُودِ دَالَتِ الدَّوْلَةُ فَالْعَيْشُ غُرُورُ
37	لَطَمْتُ خَدِّي يَدٌ مَغْلُولَةٌ آه لَوْ ذَاتُ سِوَارٍ لَطَمَتْنِي
38	أَصْحَرْتُ أَوْ أَبْحَرْتُ قَافِلَةٌ تَحْسَبُ الدَّوْلَةَ شِعْرًا أَوْ حُطْبَ
39	دَوْلَةَ الْيَوْمِ يَدٌ عَامِلَةٌ شَدَّ زَنْدِيهَا حَدِيدٌ أَوْ ذَهَبُ
40	يَا رِفَاقِي إِنَّهَا نَازِلَةٌ أَذْهَبَتْ لَمْعَةً أَيَّامِ الْعَرَبِ
41	لَاجِئٌ فِي كَفِّهِ زَامِلَةٌ يَأْخُذُ السَّلَّةَ مِنْكُمْ وَالْعَنْبَ
42	لَطَمْتُ خَدِّي يَدٌ مَغْلُولَةٌ آه لَوْ ذَاتُ سِوَارٍ لَطَمَتْنِي
43	مَعْمَلٌ أَوْ مَصْنَعٌ أَوْ مُخْتَبَرٌ إِنَّهَا أَفْضَلُ مِنْ أَلْفِ إِحْتِجَاجِ
44	سَفْهًا تَقْذِفُ قَوْمًا بِالْأَكْزِ فِتْنَةٌ تَسْكُنُ بَيْتًا مِنْ رُجَاجِ
45	ثَوْرَةٌ الشَّعْبِ جُهْدٌ لَا سَمَرَ وَجَلَادٌ مُسْتَجِرٌّ لَا عَجَاجِ
46	إِنْقِلَابٌ شَامِلٌ دَرَّةَ الْخَطَرِ عَنْ بِلَادِي لَا اهْتِرَازٌ وَارْتِجَاجِ
47	لَطَمْتُ خَدِّي يَدٌ مَغْلُولَةٌ آه لَوْ ذَاتُ سِوَارٍ لَطَمَتْنِي

1. *Mahum-meçhul görüntüler Leylâ'yı dolaştı, Leylâ o görüntüler bana acı verdi diye haykırdı.*
2. *Zincirli bir el yanağıma tokat attı, Ah! Ne olurdu bana bilezikli bir el tokat atsaydı.*
3. *Şarkıcının dilinde ve bakanın gözünde, endişelendiren nağme ve uçan hayaletler,*
4. *Bilmiyorum meclisin göğsünde ne var, tutuklanmış gayret mi yoksa dertler mi?*
5. *Bir meclis ki onda cereyân eden veya boş kimse yoktur, o meclis özlemle su yüzeyinde batmadan durur.*
6. *Leylâ bülbülün kulağına fısıldadı, keşke sırrı ağzı sıkı birine verseydi.*

7. *Zincirli bir el yanağıma tokat attı, Ah! Ne olurdu bana bilezikli bir el tokat atsaydı.*
8. *Özlem çeken meclisi ney doldurmaktadır, onun için de kalpler ve duygular kanat çırpıttı.*
9. *At topluluğu gibi birbirine yakın, hasret vakur kulüp sayesinde hafıfladı.*
10. *Çiçeğim! Her gün solmaktasın, öbür çiçekleri etkilemeyip de seni etkileyen nedir?*
11. *Anlat Leylâ! Ne düşünüyorsun? (Leylâ) kalkıp durgun bir şekilde cevap verdi.*
12. *Zincirli bir el yanağıma tokat attı, Ah! Ne olurdu bana bilezikli bir el tokat atsaydı,*
13. *Bir fitne tutuştu sarayda veya bir genç kız, aşkın kendisini yüceltip cilvenin methettiği.*
14. *İrticalen bir şiir söyledi ve kıskırtanlara dedi ki şiir böyle irticalî olsun.*
15. *Güller çoğaldı ve canilerin ilgisini çekti, ne düşünüyorsun gülü koparmak haram mı helal mi?*
16. *Leylâ irkildi, çocuklar ona seslendi ne oldu diye, dedi ki konuşmak ne kadar da endişe verici!*
17. *Zincirli bir el yanağıma tokat attı, Ah! Ne olurdu bana bilezikli bir el tokat atsaydı.*
18. *Gece onu sohbet elbisesi ile sarmaladı, öyle elbise ki onu şarap ve kemeçe ile süslediler.*
19. *Şişeler, tel ne zaman tınladıysa onun için kafalar ve boyunlar feda eder.*
20. *Ses ve görüntü olarak eğlendiren meclis, onda güzel kızlar ve erkekler keyiflendi.*
21. *Uyukladı Leylâ ve endişeyle fırladı, sordum ne oldu? Şüpheyle cevapladı.*
22. *Zincirli bir el yanağıma tokat attı, Ah! Ne olurdu bana bilezikli bir el tokat atsaydı.*
23. *Gece emniyet ve korkuyla sona erdi, Leylâ'ya olan tüm hayallerim tezat içerisinde.*

24. *O arı gibi sokmak ve baldır, yine o fecir gibi beyaz ve siyahtır.*
25. *Bir acı ki aşk onu umuda tebdil etti, yakın ile uzak arasında gözüken.*
26. *Kaz ve dağ keçisi avlayana söyle, av; halkları ve ülkeleri avlamaya dönüştü.*
27. *Zincirli bir el yanağıma tokat attı, Ah! Ne olurdu bana bilezikli bir el tokat atsaydı.*
28. *Ne Leylâ'dan ne de Leylâ'nın kavmindenim, kavmim aşktır Leylâ'm da onlardır.*
29. *Ey altın sarısına denk evler, ben ne ağlar ne de gülerim.*
30. *Hava açık olduğunda da bulutlu olduğunda da sevinçlidir, mevsimin hüsrana uğradığını ve hoş olduğunu demedim.*
31. *Onun adaletsizliğine ortak olmazsam, kan beni damarlara şikâyet eder.*
32. *Zincirli bir el yanağıma tokat attı, Ah! Ne olurdu bana bilezikli bir el tokat atsaydı.*
33. *Ey Filistin! Ey engebesiz toprak! Sen şeref, diriliş ve duyguların mekânısın,*
34. *Âd ve Semud zamanından beri toprağını işledik, ağaçlarının dalları ve kökleri bizdendir,*
35. *Nice zamandır askerler ve anlaşmalarla sana sahip olduk, seni saraylar ve kabirlerle mesken edindik,*
36. *Ağlama yeri bizim oldu Yahudilerin değil, şans döndü böylece yaşamak aldatıcıdır.*
37. *Zincirli bir el yanağıma tokat attı, Ah! Ne olurdu bana bilezikli bir el tokat atsaydı.*
38. *Bir kafilè çölde yola çıktı veya denize açıldı, devleti şiir veya nutuk zanneder.*
39. *Bugünün devleti çalışan bir eldir, iki kolunu ya demir ya da altın güçlendirmektedir.*
40. *Ey dostlarım! O bir felaket, Eyyâmü 'l- Arab'ın parıltısını gideren.*
41. *Elinde yük olan bir mülteci, alır sizden sepetle üzümü.*

42. *Zincirli bir el yanağıma tokat attı, Ah! Ne olurdu bana bilezikli bir el tokat atsaydı.*
43. *Atölye, fabrika, laboratuvar bin protestodan daha iyidir.*
44. *Bir kavme aptalca top fırlatır, camdan bir evde oturan bir topluluk.*
45. *Halkın devrimi gayrettir konuşmak değil, hür olmak isteyen bir cellat bağırıp çağıran değil.*
46. *Kapsamlı inkılap tehlikeyi savuşturdu ülkemden, sarsıntı ve sallantı değil.*
47. *Zincirli bir el yanağıma tokat attı, Ah! Ne olurdu bana bilezikli bir el tokat atsaydı.*

Bu muvaşşahın matla'ını ilk iki beyit yani kâfle oluşturmaktadır. Toplam 9 devirden oluşan bu muvaşşahta eş-Şarkî her devirde farklı bir kafiye kullanmıştır. “ لَطَمْتُ حَدِّي يَدٌ مَغْلُولَةٌ ” (Zincirli bir el yanağıma tokat attı, Ah! Ne olurdu bana bilezikli bir el tokat atsaydı)” kâflesini her devirden sonra tekrar etmekle beraber harce adı verilen ve muvaşşahın özeti konumundaki son kâfleda de kullanmıştır. Genellikle şarap, medih konularının işlendiği muvaşşahta eş-Şarkî siyâsî bir konuda; Filistin hakkında, Filistinli bir kadının trajedisini tasvir etmek suretiyle alışılmışın dışına çıkmıştır.

Birinci beyitte geçen Leylâ Filistin kadınıni temsil etmektedir. Filistin kadınıni eli kelepçeli olarak tasvir etmekte ve onun kendisine tokat attığını dile getirmektedir. Ardından bu kelepçeli elin diğer kadınlar gibi bilezik yerine kelepçe takıyor olmasından ötürü hayıflanıp üzülmektedir. 3. beyitte şair leff-ü neşir sanatını kullanmıştır. Önce şarkıcı ve bakan kişiyi zikretmiş (leff) daha sonra bu iki unsurun her birine ait bir özellik; şarkıcı için nağme bakan kişi için de uçan hayaletler zikretmiştir (neşr). Böylece mufassal leff-ü neşrin mürettep olanını kullanarak anlama güzellik katmıştır. İstifhama başvurarak insanların kalbi üzerine dertler ve tasaların mı yoksa düşmana karşı koymak için gayretin mi oturduğunu sormaktadır. 8. beyitte meclisin hüznü ve özlem içerisinde olduğunu dile getirmektedir. Meclisi ney doldurdu sözünü söylerken aslında neyin sesi doldurdu demek istemektedir. Böylece mecâz-ı mürsel üslubunu kullanmıştır. 10. beyitte remz sanatına başvurarak çiçeğe seslenmiş, dolaylı bir anlatım tercih etmiştir. Filistin kadınına; Filistin halkına yapılan zulmü bildiği halde çiçek üzerinden soru sorarak (tecâhül-i ârif) diğer dünya kadınlarının başına gelmeyip de onun başına gelenleri kendisinden duymak istemektedir. Kadınları güllere benzetmekte ve canilerin onların canına kıymak için niyetlendiğini dile getirmektedir. Gecenin sohbet elbisesiyle Leylâ'yı sarmalaması, elbisenin şarap ve kemeçle süslenmesi

başarılı bir tasvir örneği sunmaktadır. 24. beyitte Leylâ'yı iki zıt kutba sahip arıya ve sabaha benzetmek suretiyle onun özelliklerini saymaktadır. Böylece siyâkatu'l-aded sanatını kullanmaktadır. Arının bir kutbunda bal öteki kutbunda iğne vardır. Fecrin bir kutbunda karanlık öteki kutbunda ise aydınlık vardır. Beyaz-siyah kelimelerini zikrederek tıbak sanatını kullanması siyâkatu'l-aded sanatını daha güzel sözü daha ahenkli yapmıştır. 33. beyitle beraber Leylâ ile olan diyalogunu bitirerek Filistin'e yönelmektedir. Filistin topraklarının çok eski zamanlardan beri, Âd ve Semud kavimleri zamanından beri sahibi olduklarını ve kimsenin (Yahudiler) bu topraklar üzerinde hak iddia edemeyeceğini dile getirmektedir. Öyle ki ağaçlarının bile kendilerini tanıdığını hatta kendilerinden olduğunu ifade etmektedir. Sonuç olarak Kudüs'ün Müslümanlara ait olduğunu ifade etmektedir. Kafilenin zannettiği gibi devletin şiir ve nutuktan ibaret olmadığını, bugünün devletin gücünü demir ile altından yani sanayi ile ekonomiden aldığını ifade etmektedir. Burada halkı çalışmaya ve ülkesini ileriye taşımak için gayret etmeye teşvik etmektedir. Nakarat olarak kullandığı beyti harcede de zikrederek muvaşşahı bitirmiştir. eş-Şarkî bu muvaşşahta malum-meçhul, helal-haram, emniyet-korku, siyah-beyaz, yakın-uzak, ağlamak-gülmek kelimelerini zikretmek suretiyle tıbak sanatına başvurmuştur. Böylece sözü daha ahenkli ve güzel kılmıştır.

2.2.2. Halkın Geri Kalmışlığıyla İlgili Tasvirleri

eş-Şarkî “Kırbaçlar” adlı kasidede Irak’ın Kurucu Meclis ve İngiliz-Irak Antlaşması ile meşgulken onun geri kalmışlığını aşağıdaki beyitlerle tasvir etmiştir.²³³ [Müctes]

5	يُهَوِّلُنِي	مَا	أَرَى	فِي	الْعِرَاقِ	مِنْ	إِنْجِطَاطِ
6	يَا	أُمَّةً	فِي	إِحْتِيَاجٍ	لِلْأَبْرَةِ		الْخَيْطِ
7	لَا	فِي	حَزِيرَانَ	رِيحُ	لَهَا	وَلَا	فِي شُبَاطِ
12	وَكَمْ	رَأَيْنَا	شُعُوبًا	تَجْتَاوُرُ	أَلْفَ		سِرَاطِ

5. *Irak'ta görmekte olduğum geri kalmışlık beni dehşete düşürmektedir.*
6. *Bir ümmet ki terzi iğnesine muhtaç,*
7. *Ne Haziran'da rüzgârı var ne de Şubat'ta.*
12. *Nice halklar gördük, bin yol aşan,*

²³³ eş-Şarkî, 'Avâtîf ve 'Avâşîf, 169.

Halkına değer veren eş-Şarkî Irak'ın geri kalmışlığına üzüntüsünü dile getirerek bu geri kalmışlık karşısında dehşete düştüğünü ifade etmektedir. Geri kalmışlığı tasvir etmek için iğneye dahi muhtaç olduğunu, yüzünün hiç gülmediğini dile getirmektedir. Irak bu haldeyken öbür devletlerin çok yol katederek geliştiğini söylemektedir.

eş-Şarkî 1924 yılında “İç Geçirmeler” adlı kasidesini İngiliz komutanı Lee Stack'ın (1868-1924) Mısır'da suikaste uğraması ve sonuçları sebebiyle kaleme almıştır. 19 Kasım 1924'te Lee Stack Kahire'de suikaste uğramıştır. İngiltere'nin hem Sudan valisi hem de Mısır ordu komutanı olan Lee Stack suikast sonucu ölmüştür. Olay neticesinde Mısır başbakanı Sa'd Zağlûl (1857-1927) istifa ederken²³⁴ Mısır'a yaptırım uygulanmıştır.²³⁵ Gerçekleşen bu suikast Mısır basınında yankı bulmuştur.²³⁶

eş-Şarkî aşağıdaki beyitlerde ahlâkın sömürüye maruz kalarak çöktüğünü, ahlâkı sömürge olan bir milletin bağımsız olamayacağını ve Mısır'ın geri kaldığını tasvir ederek şöyle betimlemektedir:²³⁷ [Remel]

8	صُدِّمَتْ	فَانْهَدَمَتْ	أَخْلَافُنَا	قَبْلَ أَنْ يُبْعَثَ فِي الشَّرْقِ بُنَاءٌ
9	عَبْنًا	تَسْعَى إِلَى	اسْتِقْلَالِهَا	أُمَّةٌ أَخْلَاقُهَا مُسْتَعْمَرَاتٌ
10	كَمْ وَكَمْ	عَاشَتْ وَمَاتَتْ	فِكْرَةٌ	أَتَرَى أَنْ لَيْسَ لِلْعِلْمِ ثَبَاتٌ
11	تَرْجِعُ	النَّاسُ إِلَى	أَخْلَاقِهَا	كُلَّمَا قَدْ أَخْرَجْتُهَا الْأَزْمَاتُ

8. *Sarsılıp çöktü ahlâkımız, Doğu'da yapıcılar gönderilmeden önce.*
9. *Ahlâkı sömürge olan bir milletin, bağımsızlık için çabalaması boşunadır.*
10. *Bir düşünce nice ve nice yaşayıp öldü, acaba ilmin sebatı mı yok?*
11. *İnsanlar kendi ahlâkına döner, bunalımlar onu darlığa düşürdükçe.*

eş-Şarkî ahlâkî çöküntü olduğunu dile getirerek ahlâkî açıdan geri kalındığını söylemektedir. Ahlâkın sömürüldüğünü ve sömürge altından kurtulmak gerektiğini ifade etmektedir. كَمْ (ne kadar) sözünü iki kez tekrar ederek sözünü kuvvetlendirmiş ve düşüncenin defalarca öldüğünü zihinde iyice yerleştirerek betimlemiştir.

²³⁴ Hilal Görgün, “Mısır”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), XXIX/569-575.

²³⁵ eş-Şarkî, *‘Avâtîf ve ‘Avâşîf*, 189.

²³⁶ Ü. Gülsüm Polat, “Geçmişin Gölgesinde Türk-İngiliz İlişkileri: Mısır’ı ‘Ayaklandırma’ Algısı ve Türk Basını (1924-1927)”, *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 7/2 (2020), 436.

²³⁷ eş-Şarkî, *‘Avâtîf ve ‘Avâşîf*, 189.

- 15 تِلْكَ مِصْرُ مُدَّ سَعَتْ فِي أَمْرِهَا سَنَةً قَدْ أَخْرَوْهَا سَنَوَاتٍ
 16 فُوجِئْتُ مِصْرُ فَكَانَتْ شَهَقَةً فِي الْفَصَا كَمْ فِي الْفَصَا مِنْ شَهَقَاتٍ
 17 صَرِيَّةٌ قَدْ قُوبِلَتْ فِي صَرِيَّةٍ وَنِكَاتٌ صَارَعُوهَا بِنِكَاتٍ
 18 قَطْرَاتٌ مِنْ دَمٍ قَدْ نُثِرَتْ سَعْدٌ مَا أَثْمَنَ تِلْكَ الْقَطْرَاتِ

15. Bu Mısır, kendi için bir sene çalıştığından beri, onu senelerce geri alırlar.
 16. Mısır şaşa kaldı, uzayda bir iniltiye dönuştü, uzayda ne kadar iniltiler var?
 17. Bir darbe başka darbeye karşılandı, zerreleri zerrelerle savaştırdılar.
 18. Kandan katreler serpiştirildi, Sa'd, o damlalar ne kadar değerli!

Mısır'ın ne zaman ilerlemek ve gelişmek için çaba harcasa sömürgeci devletlerin onu gerilettiklerini dile getirmektedir. Bir sene ileri gitmişse bunun mukabilinde onu daha eski yıllarına belki de daha aciz ve güçsüz olduğu yıllara döndürürler. Mısır'ın darbe üstüne darbe yiyerek geri kaldığını ve onun uzaydaki bir iniltiden ibaret olduğunu dile getirmektedir. Kandan damlaların etrafa yayıldığını tasvir ederek onların ne kadar değerli olduğunu vurgulamaktadır. Bunu yaparken de قَطْرَاتٌ (damlalar) kelimesini ilk ve ikinci mısırda tekrar ederek reddü'l-'acûz 'ale's-şadr sanatını kullanmıştır. Burada şair Lee Stack'ın kanını kastetmesi muhtemeldir. Nitekim onun suikaste uğramasının ağır bir sonucu olmuştur. Bu damlaların ne kadar değerli olduğunu ifade ederken Sa'd'a hitap etmektedir. Hitap ettiği kişinin Mısır başbakanı Sa'd Zağlûl olması kuvvetle muhtemeldir.

2.2.3. Bağımsız Bir Gelecek Tasviri

eş-Şarkî "Hayaller"²³⁸ adlı muvaşşahı 1926 senesinde kaleme almıştır. Bu muvaşşahta Irak'ın kadîm geçmişinden Ninova'dan, Sâsânîler'den, Medâin'den, Abbâsîler'den, Moğollar'dan, Tatarlar'dan ve Osmanlı Devleti'nden kısaca betimlemeler yapar. Ardından aşağıdaki beyitlerde Irak için özgür bir geleceğin hayâlini tasvir eder. [Hafîf]

- 19 بَعْدَ تِلْكَ الرَّعَازِ الْحَزِيَّةِ نَوْمُنًا السِّيَاسَةَ الْأَجْنَبِيَّةِ
 20 فَحَلَمْنَا بِدَوْلَةٍ عَرَبِيَّةٍ وَبِعَيْنٍ وَنَائِبٍ وَوَزِيرٍ

²³⁸ eş-Şarkî, 'Avâtîf ve 'Avâşîf, 99.

21 قَدْ بَنَيْنَا بَيْتًا لَهُ أَلْفُ بَابٍ وَاحْتَفَلْنَا بِدَوْلَةٍ الْأَلْقَابِ

22 أَوْ هَذِي سِيَاسَةُ الْإِنْتِدَابِ لَا سَقَى اللَّهُ حَزَنَهَا مِنْ بُدُورِ

19. *O savaş sarsıntularından sonra, ecnebî siyaseti bizi uyuttu.*
20. *Bir Arap devleti hayal ettik; ileri gelen, vekil ve bakan hayal ettik.*
21. *Bin kapısı olan bir ev inşâ ettik, lakaplar ülkesi için tören yaptık.*
22. *Ya da bu manda siyaseti, bu toprağı sürülen tohumlara Allah su vermesin.*

Şair çalkantılı bir süreçten sonra bağımsız bir Arap devleti hayal ettiklerini ancak ecnebî siyasetinin kendilerini uyuttuğunu dile getirir. Burada ecnebî siyasetiyle kastettiği İngiliz siyasetidir. Nitekim Irak Yirmi Devrimi'ni İngilizlere karşı yapmıştır.

21. beyitte bin kapısı olan ev betimlemesiyle Kurucu Meclis'i kastetmektedir. Ne var ki bu muvaşşahın yazılma tarihi Kurucu Meclis'in faaliyete geçmesinden iki sene sonraya tesadüf etmektedir.²³⁹ Bakanları, vekilleri olan bir devlet kurma hayalinden söz etmektedir. eş-Şarkî'nin vurguladığı gibi Irak İngiltere'nin mandası olmuştur. Sonrasında ise bağımsız olmak için mücadele etmiştir. Böylece şair halka gelecek için özgür bir geleceğin tasvirini yapmıştır.

2.3. Övgüde Bulunduğu Siyâsî Şiirleri

Övgü/medih sözcüğü مَدَح filinden türemiştir. Medih, hicvin zıttı olup güzel övgü anlamına gelmektedir.²⁴⁰ İstilahî anlamda ise medih, övgü şiiri demektir. Medih sadece insanları övmekle sınırlı değildir. Toplum, vatan, bayrak, doğa vb. yi güzel sıfatlarla nitelemek de medih şiire dâhildir.²⁴¹ Kudâme b. Ca'fer, medihin olabilmesi için dört temel erdem olan akıl, adalet, cesaret ve iffetin kullanılması gerektiğini dile getirir. Bir insanı bu erdemlerden en az biriyle bile nitelemek övgü için yeterlidir.²⁴² Çeşitli amaçlarla söylenen medih şiirine yöneticilerden maddi menfaat elde etmek amacıyla çokça başvurulmuştur.²⁴³

Ali eş-Şarkî siyâsî şiirlerinde Şerif Hüseyin'i hürlerin babası ve kavmin lideri olarak niteleyerek övmüştür. Şerif Hüseyin'in üçüncü oğlu Kral Faysal tahta geçtiğinde onu aslana

²³⁹ el-'Anbekî, *Târîhu'l- 'Irâki's-Siyâsiyyi'l-Mu'âşır 1914-1968*, 82-86.

²⁴⁰ Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l- 'Ayn*, 2003, IV/126.

²⁴¹ İsmail Durmuş, "Methiye", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), XXIX/406-408.

²⁴² Kudâme b. Ca'fer, *Naḳdu's-Şi'r*, 96.

²⁴³ Muhammet Tasa, *Ahmed b. Şâhin el-Kıbrîsî ve Şiirleri* (Konya: Aybil Yayınları, 2014), 87.

benzeterek cesaret erdemi üzerinden methetmiştir. Bununla beraber eş-Şarkî Irak bayrağının izzetli olduğunu, kartalın kanatları gibi heybetli olduğunu ve tavus kuşu gibi olduğunu ifade ederek güzel meziyetlerle bayrağı övmüştür.

1920 yılında gerçekleşen halk ayaklanması Şevratu'l-İşrîn sonrası İngiliz hükûmeti, kendisine bağlı bir Irak Devleti kurma yoluna giderek Prens Faysal'ı (1883-1933) kral ilan etmiştir.²⁴⁴ Böylece Mekke Emiri Hüseyin b. Ali el-Hâşimî (1853-1931) bilinen ismiyle Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal, 23 Ağustos 1921 tarihinde Bağdat'ta Saat Kulesi meydanında taç giymiştir.²⁴⁵ Ali eş-Şarkî bu yeni kralın taç giymesi münasebetiyle Mekke'de Hamîdiye kalesinde düzenlenen törene katıldığını belirtmiştir. Bu törende “Arap Bayrağını Selamlama” adını verdiği kasidesini Kral I. Faysal'ın babası Şerif Hüseyin'in önünde okumuştur. Anlaşıldığı kadarıyla eş-Şarkî bu kasideyi tören esnasında değil öncesinde yazmıştır. Bu kasidede eş-Şarkî Irak bayrağını, Şerif Hüseyin'i ve Kral I. Faysal'ı övmüştür.²⁴⁶ [Kâmil]

1	أَعْلَاكَ رَبِّي مَا أَعَزَّ وَأَشْرَفَا	عَلَّمَا عَلَى الْمَلِكِ الْأَعَزِّ مُرْفَرَفَا
2	عَلَّمْ كَجَنَحِ النَّسْرِ يَخْفِقُ هَيْبَةً	وَكَنْشَرَةِ الطَّائِفِ مَاجٍ مُقَوَّفَا
3	حَبْلُ الْوَرِيدِ يَمُدُّ حَبْلَكَ فَازْتَفِغْ	فَوْقَ الرُّؤُوسِ مُعْظَمًا وَمُنَوَّفَا
4	إِنَّ الْبِلَادَ بِشَعَارِهَا وَفَخَارِهَا	عَلَّمْ عَلَى اسْتِفْلَالِ أُمِّيهِ صَفَا
5	إِسْمَعْ مُعِزُّ الدِّينِ رَنَّةَ مُغُولٍ	يَا لِلرَّمَانِ السُّوءِ كَيْفَ تَصَرَّفَا
6	أَمْدِيَّتُهُ فِي إِثْرِ أُخْرَى تُسْتَبَى	وَطَرِيقُهُ فِي إِثْرِ أُخْرَى تُعْتَقَى
7	حَتَّى لَقَدْ رَجَعْتُ دِيَارَ رَبِيعَةٍ	وَتَرَعَزَعْتُ أَرْضَ الْحِجَازِ تَخَوُّفَا
8	وَالشَّامُ قَدْ أَوْدَتْ وَأَوْدَى أَهْلُهَا	إِلَّا قَلِيلًا وَالْعِرَاقُ عَلَى شَفَا
9	حَسْبُ الْجَزِيرَةِ حَيْفُهَا وَجَفَافُهَا	أَوْ مَا كَفَى صَيِّمُ الْبِلَادِ أَمَّا كَفَى
10	عِلَلُ أَطَاحَتْ بِالْبِلَادِ وَطَوَّحَتْ	لِكِنَّمَا هِمَمُ الرِّجَالِ هِيَ الشَّفَا
11	مَا بَيْنَ مَرْوَةٍ وَالصَّفَا لَكَ مَوْقِفٌ	نَسَعَى لَهُ مَا بَيْنَ مَرْوَةٍ وَالصَّفَا

²⁴⁴ Ali A. Allawi, *Irak Kralı I. Faysal*, çev. Hakan Abacı (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016), 458-460.

²⁴⁵ el-Hüseynî, *Târîhu 'l-Vizârâti 'l-'Irâkiyye*, I/39-41; el-'Anbekî, *Târîhu 'l-'Irâki's-Siyâsiyyi 'l-Mu'âşır 1914-1968*, 68-69.

²⁴⁶ eş-Şarkî, *'Avâtîf ve 'Avâşîf*, 165.

12	لَبَّيْكَ فِي بَطْحَاءِ مَكَّةَ هَاتِفًا	لِسَدَادٍ تَغْرِ صَاغَ أَوْ دَيْنِ عُنْفَى
13	هِيَ لَهْفَةُ الْقَلْبِ الْخَفُوقِ لَفْظَتَهَا	فَتَجَاوَبَتْ كُلُّ الْبِلَادِ تَلَهْفًا
14	هَذَا الْعِرَاقُ وَقَدْ آتَاكَ رَعِيلُهُ	يُغْطِيكَ بَيْعَتُهُ الْمَمَاتِ أَوْ الْوَفَا
15	لَكَ شِيعَةٌ حَوْلَ الْفُرَاتِ وَدِجَلَةٍ	بِسَوَى الْحُسَيْنِ مُتَوَجًّا لَنْ تَهْتِفَا
16	أُمِلْتُ سِجِلٌ وَلَايِكُمْ وَمُدُّ انْطَوَى	ظَرَحُوا الْيَزَاعَةَ وَاسْتَمَلُّوا الْمُرْهَفَا
17	هَبَّتْ كَعَادَتِهَا حَمِيَّةٌ يَغْرُبُ	وَأَبَتْ نَقِيبَتُهَا الرُّضُوحَ عَلَى الْجَفَا
18	الْعِرْقُ أَكْرَمُ وَالْأُنُوفُ حَمِيَّةٌ	مِنْ أَنْ تُجَاسَ بِلَادُنَا أَوْ تُخْطَفَا
19	كَمْ حَلَبَةٍ رَخَصَ السَّبَابُ بِسُوقِهَا	يَتَسَاقُطُونَ مُهْفَهَقًا فَمُهْفَهَقَا
20	مَالَتْ عَلَى شَاطِئِ الْفُرَاتِ كَانَتْهَا	الْأَغْصَانُ مَائِلَةٌ عَلَيْهِ تَعْطَفَا
21	آهٍ دِمَشْقُ وَقَدْ سَبَقَتْ بِمِثْلِهَا	قَدَمَا قَدْ اسْتَبَدَلَتْ بِالْوَجْهِ الْقَفَا
22	الْعَرْشُ عَرْشُكَ مَا وَقَفْتَ بِجَنْبِهِ	وَالْتَّاجُ تَاجُكَ مَا تَرَصَّعَ بِالْوَفَا
23	أَسْفَى عَلَى الْأَخْزَارِ قَلَّ حِفَاظُهُمْ	لَوْ كَانَ يُجْدِي الْحَرُّ أَنْ يَتَأَسَّفَا
24	فَاجَأَتْ عَزَمَ النَّاهِضِينَ بِفَتْرَةٍ	كَالسَّيْلِ سُدَّ طَرِيقُهُ فَتَوَقَّفَا
25	فَلْيُحْفَظْ التَّارِيخُ فِعْلَكَ إِنَّهُ	صَامَ الْعِرَاقَ الْمُسْتَشْشِيطَ وَأَثْلَفَا
26	وَعَدَوْتَ فِي حَبْلِ الْمَوَدَّةِ عُقْدَةً	حَارَ الدَّهَاءُ بِحَلِّهَا وَتَكَلَّفَا
27	هَزْنُكَ وَاعِيَةُ الْعِرَاقِ فَلَمْ تَنَمْ	حَتَّى نَصَيْتَ لَهُ بِشَبْلِكَ مُسْعِفَا
28	الْتَّغُرُ مُبْتَسِمٌ لَهُ وَكَأَنَّهُ	أَمَلٌ نَمُدُّ لَهُ الرِّقَابَ تَشْوُفَا
29	وَأَبُوكَ قَبْلَكَ كَانَ مُنْقَدَّ قَوْمِهِ	فَاسْلَمْ لِقَوْمِكَ مُنْقَدًّا وَمُؤَلَّفَا

1. Soylu kral üzerinde dalgalanan bayrak, ne kadar da izzetli ve şereflişin, Rabbim seni yüceltsin.
2. Öyle bir bayrak ki kartalın kanat çırpışı gibi heybetle, tavus kuşunun kanatlarını sermesi gibi çizgili bir şekilde dalgalandı.
3. Şah damarı senin ipini uzatır, böylece sen de başlar üzerinde ihtişamla ve azametle yüksel.

4. *Şüphesiz ki bir ülkenin şıartı ve iftiharı, milletin istiklâli üzerinde uzanan bir bayraktadır.*
5. *Ey Mu'izzeddin! Şikâyet edenin çığlığını dinle. Ah! Kötü zaman, nasıl da davranmış!*
6. *“Bir şehir diğerrinin hemen akabinde esir alınır mı? Bir yöntemin hemen akabinde diğerrini uygulamak için uğraşılır mı?*
7. *Ta ki korkudan Diyar Rabî'a ile Hicaz toprakları şiddetle sarsıldı.*
8. *Şam helak oldu, halkının azı hariç perişan oldu, Irak ise yok olmanın eşiğinde.”*
9. *Cezîre'nin zulmü ve nefreti yeter. Yahut yetmedi mi, ülkeye haksızlık yetmedi mi?*
10. *Hastalıklar ülkeyi devirdi ve helak etti, ancak erkeklerin gayretindedir şıfa,*
11. *Merve ile Sefa arasında bir yerin vardır, o yer için sa'y ederiz Merve ile Sefa arasında.*
12. *Mekke'nin ortasında emret diye neşeyle bağırarak, kaybolan insanların yerini doldurmak ya da bağışlanmış bir borcu kapatmak için.*
13. *O, atan kalbin özlemidir ki sen onu dile getirdin, bunun üzerine tüm ülke özlemle cevap verdi.*
14. *Bu Irak ki ileri gelenleri sana gelmiş, sana ölüm biatı ya da sadakatini veriyor.*
15. *Fırat ile Dicle arasında taraftarların vardır, Hüseyin'den başka hiçbir taç giyene tezahürat etmeyecek.*
16. *Yöneticilerinizin sicili dikte etti ve sicil dürrüldüğünden beri kalemi attılar ve kaleminden sıkıldılar.*
17. *Ya'rub'un hamiyeti âdeti üzere harekete geçti ve hamiyet'in lideri nefrete boyun eğmeyi reddetti.*
18. *Ülkeye ayak basılmasından ya da gasp edilmesinden soydaşlık daha asildir, soyluluk ise hamiyettir.*
19. *Nice arena vardır ki gençlerin canı onun pazarında ucuzdur, uçuşarak yavaş yavaş düşüverirler.*

20. *Fırat kıyısına meyletti, sanki dallar üzerine şefkatle eğilmiş gibi.*
21. *Ah Dimaşk! Geçmişte bir benzerini yaşamıştı, yüzü ense ile değiştirmişti.*
22. *Yanında durduğun taht senin tahtındır, vefa ile işlenmiş taç senin tacındır.*
23. *Üzüntüm ahrâradır ki onların koruması azaldı, şayet hür olana esef etmek fayda verseydi (esef duyardık).*
24. *Bir müddet ayağa kalkanların kararlılığını gafıl avladın, yolu kapatılan selin durması gibi.*
25. *Tarih bu yaptığını kaydetsin, (bu yaptığın) infial içinde olan Irak'a zarar verip mahvetti.*
26. *Dostluk bağında bir düğüm oluşturdun, dehânın(dâhinin) bu düğümü çözmede kafası karıştı ve zorlandı.*
27. *Irak'ın feryadı seni sarstı, böylece uyuyamadın, öyle ki ilk yardım eden olarak yavru aslanınla onu dinledin.*
28. *Ağızlar ona tebessüm eder, sanki o bir umuttur da özlemle boyunlarımızı ona uzatırız.*
29. *Senin baban senden önce kavminin kurtarıcısıydı, sen de yaşa! Sağ ol, kavminin kurtarıcısı ve birleştiricisi olarak.*

İlk dört beyitte şair kralın soylu olduğundan ve bayrağın ne kadar izzetli olduğundan bahsetmektedir. Bayrağı heybet bakımından kartalın kanatlarını çırpmasına, çizgileri ve dalgalanması bakımından tavus kuşunun kanatlarını sermesine benzetmiştir. Şair vech-i şebahi terkip olarak kullandığı için bu teşbîh temsîlî teşbîhe örnek oluşturur. Bu kullanımla şair sözüne ahenk ve güzellik katmakla beraber bayrağın övgüsünü pekiştirmiştir. Bir ülkenin övünç kaynağının, üzerinde dalgalanan bayrakta olduğunu dile getirmiştir. Böylece yeni olan Irak bayrağını ve tahta çıkan Irak kralını övmüştür. 6, 7 ve 8. beyitleri İbn Hânî el-Endelüsî'den alıntı-tazmîn²⁴⁷ yapmıştır.

Muhammed İbn Hânî el-Ezdî el-Endelüsî (937?-972), Arap şiirini ve ahhârını hıfz etmiş, batının Mütenebbî'si olarak şöhret kazanmış bir şairdir. Şiirlerinde Fâtımî halifesi el-

²⁴⁷ İbn Reşîk el-Ğayravânî, *el-'Umde fî Meḥâsini's-Şi'r ve Âdâbih ve Nakḍih*, II/84; İsmail Durmuş, "Tazmin", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 07 Kasım 2024).

Muiz Lidînillâh'ı (931-975) çokça methetmiş, onun saray şairi olmuştur.²⁴⁸ Böylece eş-Şarkî İbn Hânî'nin yaptığı gibi 5. beyitte Muiz Lidînillâh'a hitap etmekte, ardından İbn Hânî'nin şiirinden üç beyit zikretmektedir. Bu üç beyitte şehirlerin peşpeşe düşmanın eline geçtiğinden, başka şehirleri de kaybetmemek ya da onları geri almak için farklı metotlar denendiğinden söz etmektedir. Korkudan Diyar Rabî'a ile Hicaz topraklarının şiddetle sarsıldığını, Şam'ın helak olduğunu ve Irak'ın yok olmanın eşiğinde olduğunu dile getirmektedir. Burada eş-Şarkî kendisini İbn Hânî'ye, Kral I. Faysal'ı da el-Muiz Lidînillâh'a benzetmek suretiyle memleketin içinde bulunduğu durumu dile getirmektedir. Çekilen zulüm ve haksızlığa doyduklarına, insanların gayretiyle bu zulüm ve haksızlığa dur denilebileceğine vurgu yapmaktadır.

11 ile 12. beyitte Kralın Sefa ile Merve arasında bir mevkiinin olduğunu ve kendilerinin o mevkiye ulaşmak için sa'y ettiklerini söyleyerek kralı yüceltmektedir. Mekke'nin merkezinde lebbeyk nidâsını kral için söylediklerini dile getirerek ona tazimde bulunmaktadır.

13 ile 14. beyitte *“O, atan kalbin özlemidir ki sen onu dile getirdin, bunun üzerine tüm ülke özlemle cevap verdi”* sözüyle özlemle İngiliz mandasından kurtulmak istediklerini ve kralın başa geçmesiyle bunu gerçekleştirmek için bir adım atıldığını ifade etmektedir. *“Bu Irak ki ileri gelenleri sana gelmiş, sana ölüm biatı ya da sadakatini veriyor”*, sözü ile de halkın kendisine biat ettiğini dile getirmektedir. Kral I. Faysal taç giyip kral olmadan önce içişleri bakanlığı tarafından her köy, kasaba ve şehre halkın biat etmesi için birer heyet görevlendirilmiştir. Kerkük ile Süleymaniye vilayetleri biat etmezken Erbil ile Musul vilayetleri bazı şartlar ileri sürmüştür.²⁴⁹ Dicle ile Fırat arasında Şerif Hüseyin'e bağlı bir halk kitlesinin olduğunu, hamiyetin ve soydaşlığın harekete geçerek Irak halkını birbirine yaklaştırdığını, bu asabiyet yakınlığının düşmanın vatana ayak basmasından daha iyi olduğunu aktarmaktadır. *“Yanında durduğun taht senin tahtındır, vefa ile işlenmiş taç senin tacındır”*, diyerek kralın tahtın sahibi olduğunu, tacının ise vefa dolu olduğunu söyleyerek krala övgüde bulunmaktadır. Irak'ın feryadına Şerif Hüseyin'in dayanamadığını ve yavru aslanıyla ona yardım ettiğini ifade ederek Şerif Hüseyin ile üçüncü oğlu Faysal'ı aslana benzetmektedir. Sadece kendisine benzetilen zikredildiği için bu kullanım istiâre-i taşrîhiyye üslubuna örnek oluşturur. Böylece ikisini de cesaret erdemini haiz olmaları sebebiyle övmektedir. Halkın onları özlemle beklediğini ve onlar uğrunda can vereceklerini

²⁴⁸ Muhammed İbn Hânî el-Ezdî el-Endelüsî, *Dîvân İbn Hânî el-Endelüsî* (Beyrut: Dâru Beyrut, 1980), 5-6.

²⁴⁹ el-Hüseynî, *Târîhu 'l-Vizârâti 'l-'Irâkiyye*, I/38-39.

söylemektedir. Kral I. Faysal’a hitaben babasının kavminin kurtarıcısı olduğunu, kendisinin de bu vasıf üzere bir kurtarıcı olmasını temenni ederek kasideyi bitirmektedir.

eş-Şarkî 1926 yılında kaleme alıp “Mücrimler”²⁵⁰ adını verdiği kasidenin aşağıdaki beyitlerinde Şerif Hüseyin’e övgüde bulunmaktadır. [Müctes]

22	قَالُوا	النَّفِيرُ	فَمَا جِثُ	عَمَائِمُ	الْأَنْصَارِ
23	قَالُوا	الرَّعِيمُ	فَقُلْنَا	هَذَا	أَبُو الْأَخْزَارِ
24	قَالُوا	النَّعَارُ	فَقُلْنَا	بِوَحْدَةٍ	لِلشَّعَارِ
25	حَتَّى	إِنْتَصَرْنَا	وَبَاءَ	الْعُدُوْ	بِالْإِنْدِحَارِ

22. Topluluğu sordular, yandaşların sarıkları dalgalandı.
23. Lideri sordular, dedik ki bu, hürlerin babasıdır.
24. Çığırtkanı sordular, dedik ki birlik sloganı(atmakta).
25. Ta ki zaferi elde ettik, düşman da hezimete uğradı.

eş-Şarkî, bu beyitlerde Arap İsyanı’nın nasıl gerçekleştiğini ikili diyalog içerisinde ve soru cevap şeklinde dile getirmektedir. Birlik olmak ve Arapları tek bayrak altında toplamak için sloganlar atıldığını ifade etmektedir. Şerif Hüseyin liderliğinde zafer elde ettiklerini söylemekte ve onu hem lider hem de hürlerin babası olarak nitelemek suretiyle övmektedir.

eş-Şarkî’nin dîvânını tahkik eden muhakkikler; şairin bu kasidede Şerif Hüseyin İsyanı’nı ve sonuçlarını ele aldığını not etmişlerdir.²⁵¹ Bu sebeple sözü edilip övülen kişinin Şerif Hüseyin olduğu sonucuna varılmaktadır.

2.4. Mersiye Temalı Siyâsî Şiirleri

Mersiye, sözlükte ^{تَجَزَّ} fiilinden türemiş olup ölen birinin ardından ağlayarak ağıt yakmak ve övmek anlamına gelmektedir.²⁵² Mersiyede şair, bir kişinin vefat ettiğini dile getirerek duyduğu kederi ve üzüntüyü dile getirir. Vefat edenin meziyetlerini zikretmek suretiyle ona övgüde bulunur.²⁵³ Mersiye sadece insanlar için değil, insanların hayatında

²⁵⁰ eş-Şarkî, ‘Avâtif ve ‘Avâşif, 171.

²⁵¹ eş-Şarkî, Dîvân, 180.

²⁵² el-Ḥalîl b. Ahmed, Kitâbu ‘l-‘Ayn, II/97.

²⁵³ Mustafa Sâdik er-Râfi‘î, Târîhu Âdâbi ‘l-‘Arab (Beyrut: Dâru ‘l-Kutubi ‘l-‘İlmiyye, 2000), III/81.

vazgeçilmez bir unsur, bir yoldaş olan hayvanların ölümünden ötürü de yazılmıştır.²⁵⁴ Klasik mersiye ağlama (nedb, navh), övgü (te'bîn) ve teselli (azâ') bölümlerinden oluşmaktadır.²⁵⁵

Ali eş-Şarkî'nin siyâsî şiirleri incelendiğinde sadece “Abdulmuhsin es-Sa'dûn Hatırası” adlı mersiye kaleme aldığı tespit edilmiştir. eş-Şarkî bu mersiye dönemin başbakanı Abdulmuhsin es-Sa'dûn için yazmıştır.²⁵⁶ Kaleme almış olduğu bu mersiye klasik mersiye uygun olduğu söylenebilir. Nitekim nedb, te'bîn ve azâ' bölümlerini ihtiva etmektedir.

Vatanı için çalışan Abdulmuhsin es-Sa'dûn'un İngiltere'nin imzalanmasını istediği askeri ve ekonomi anlaşmasını şiddetli bir şekilde reddetmesi ve anlaşma maddelerinin Irak'ın lehine değiştirilmesini istemesi mecliste infial yaratmıştır. Bu sebeple İngiliz Yüksek Komiseri tarafından azarlanmıştır. Gelişen bu olaylar ve Irak'a yapılmak istenenler sebebiyle es-Sa'dûn 13 Kasım 1929'da intihar etmiştir.²⁵⁷ Vasiyetini yazdıktan sonra tabancasıyla göğsüne ateş ederek kendi hayatına son vermiştir. Bir sene sonra 1930'da es-Sa'dûn'un Bağdat'ta heykeli yapılması üzerine eş-Şarkî, 45 beyitten oluşan bu mersiye kaleme almıştır.²⁵⁸ [Remel]

1 نَعَرَ الْجُرْحُ فَأَذَى قَلَمِي وَدَمُ الْأَمْجَادِ يُرَى بِالْدَمِ
2 عَنْ فَمِ الْجُرْحِ وَمَا أَفْصَحُهُ سُورَةُ حَمْرَاءُ تُثَلِّ بِفَمِي

1. Yara öfkesinden kudurdu ve kalemimi kanattı. Şereflilerin kanı için kanla yas tutulur.
2. Yaranın ağzından (yası tutulur) ki o, ne kadar da fasihtir, kırmızı sûre ağzımda okunur.

Matla'da istiâre-i mekniyye üslubuna başvurarak yaranın kalemini kanattığını söylemektedir. Yara insana benzetilmiş ancak yara zikredilip insan zikredilmemiştir. Karine olarak da insanın levazımından olan öfke yaraya nisbet edilmiştir. Ardından şerefli kimseler için kanla yas tutulduğunu ifade ederek es-Sa'dûn için yas tuttuğunu belirtmektedir.

²⁵⁴ Fatih Yavaş, “Arap Şiirinde Hayvanlar İçin Yazılmış Mersiyeler”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 65/1 (Mayıs 2024), 431.

²⁵⁵ M. Faruk Toprak, “Mersiye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), XXIX/215-217.

²⁵⁶ eş-Şarkî, 'Avâtîf ve 'Avâşîf, 207.

²⁵⁷ el-'Anbekî, *Târîhu'l-'Irâki's-Siyâsiyyi'l-Mu'âşır 1914-1968*, 176-178.

²⁵⁸ eş-Şarkî, 'Avâtîf ve 'Avâşîf, 207.

Aşağıdaki beyitlerde es-Sa'dûn'un intiharı nasıl gerçekleştirdiğini anlatmaktadır.

- 11 تَرَكَ النَّدْوَةَ مَا فِيهَا سِوَى صَفْقَةِ الْخُسْرِ وَقَرِيعِ النَّدَمِ
12 وَأَتَى الْقَصْرَ الَّذِي رَزَعَهُ بِالْجَلَالِ الْعَامِرِ الْمُتَهَدِمِ
13 دَوَّتِ الطَّلَقَةُ فِيهَا جَفْلَةً تَهْبُ السَّمْعَ دُحُولَ الصَّمَمِ
14 يَا زَنَادًا نَزَعْتُهُ كَفُّهُ كَيْفَ مِنْ رَوْعِكَ لَمْ تَنْقِصِمْ

11. İçinde sadece hüsrân antlaşması ve pişmanlık olan meclisi terk etti.
12. Şiddetle sarstığı köşke geldi, büyük bir ihtişamla çökmüş olan (köşke).
13. İştimize sağırlık şaşkınlığı veren, içinde irkilme olan silah sesi yankılandı.
14. Ey eliyle çektiği tetik! Nasıl oldu da korkudan çatlamadın?

eş-Şarkî, es-Sa'dûn'un meclisten ayrılarak köşküne gittiğini ve evinde bulunan silahın tetiğini çekerek intihar ettiğini anlatmaktadır. Hüsrân antlaşması ve pişmanlık sözüyle İngiltere'nin imzalanmasını istediği antlaşmayı, dolayısıyla intihar sebebini aktarmaktadır.

- 19 مَا كَفَى شَعْبَكَ مَا يُوجِعُهُ فَتَوَافِيهِ بِهِذَا الْمَأْلَمِ
20 جَدُّدُوا لِلْفُطْرِ فِي تَذْكَارِهِ مَأْتَمَ الْعِيدِ وَعِيدَ الْمَأْتَمِ

19. Halkına acı veren şeyler yetmedi de sen ona bu acıyı reva görüyorsun.
20. Onun anısına ülkede bayram matemini, matem bayramını yenileyin.

Mersiyede ölen kişiye duyulan üzüntü ve kederin dile getirildiği bölüme nedb adı verilmektedir.²⁵⁹ eş-Şarkî bu beyitlerde es-Sa'dûn için duyulan üzüntüden bahsetmektedir. مَأْتَمَ (bayram matemini matem bayramı) sözleriyle bedî' sanatlarından akis sanatını kullanarak sözü güzelleştirmiştir.

- 18 يَا عَظِيمًا كُلَّمَا أَفْخَصُهُ مِنْ نَوَاحِيهِ بَدَا فِي أَعْظَمِ
28 لَمْ يَخْنُهَا صَبْرُهُ أَوْ صَدْرُهُ سَاعَةً عِنْدَ اشْتِدَادِ الْأَرْمِ

²⁵⁹ Şevkî Dayf, *Funûnu'l-Edebî'l-'Arabî el-Fennu'l-Ginâi 2: er-Risâ* (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.), 12.

18. *Ah yüce (şahsiyet)! Her ne zaman onu çevresinde araştırsam daha yüce görünür.*

28. *Ne sabrı ne de gönlü ona bir saat bile ihanet etmedi, bunalımlar şiddetlendiği vakit.*

Mersiyede vefat eden şahsın meziyetlerinden bahsedilerek övüldüğü kısma te'bîn adı verilmektedir.²⁶⁰ eş-Şarkî Abdulmuhsin'in yüce bir şahsiyet olduğunu, sabırlı ve metanetli olduğunu dile getirmektedir. En sıkıntılı zamanlarda dahi vefalı olduğunu ve vatanına asla ihanet etmediğini ifade etmektedir.

31 هَذِهِ الصُّورَةُ رَمُزٌ خَالِدٌ لِشِعَارِ الْوَطَنِ الْمُحْتَرَمِ

31. *Bu fotoğraf ölümsüz bir simgedir, şerefli vatanın şiarı için,*

Mersiyede ölenin ardında kalanlara sabrın tavsiye edildiği bölüme 'azâ' denir.²⁶¹ eş-Şarkî es-Sa'dûn'un sevenlerine tesellide bulunmaktadır. Bağdat'a es-Sa'dûn'un heykeli yapılmasıyla "bu fotoğraf ölümsüz bir simgedir, şerefli vatanın şiarı için", sözleriyle şerefli vatan için ölümsüz bir kare olduğunu, artık hüznün geride bırakılması gerektiğini dile getirmektedir. Toplam 45 beyitten oluşan bu mersiye'nin son 12 beyitinde heykelden ve Irak heykel sanatından bahsetmektedir.

2.5. Sosyal Temalı Siyâsî Şiirleri

Her devrin kendine has bir üslubu ve temaları vardır. Ortaya konan bir eser hem şair/yazar hem de şairin yaşadığı devir hakkında malumatlar verir. Şiirin şairin ve içinde bulunduğu çağın aynası olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim dönemin ruhu şairin ruhuna, şairden de eserine/şiirine yansır.²⁶²

Ali eş-Şarkî siyâsî şiirlerinde sosyal temalara sıklıkla yer vermiştir. Köylü ve köylünün çektiği ızdıraplardan, çiftçinin altında ezildiği vergilerden şiirlerinde bahsetmiştir. Bunun yanında milliyetçilik ve vatanseverlikten de bahsederek bu duyguları halka aktarmaya çalışmıştır. Bu şiirlerinde Irak halkı için temenni ve dileklerde bulunarak bağımsız bir gelecek elde etmesini istemiştir.

²⁶⁰ Dayf, *Funûnu'l-Edebi'l-'Arabî el-Fennu'l-Ginâî 2: er-Risâ*, 54.

²⁶¹ Dayf, *Funûnu'l-Edebi'l-'Arabî el-Fennu'l-Ginâî 2: er-Risâ*, 86.

²⁶² Muhammet Vehbi Dereli, *Osmanlı Dönemi Bedîyyât Şairlerinden Âişe el-Bâûniyye ve Peygamber Methiyeleri* (Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2014), 7.

Ali eş-Şarkî “Çiftçinin Tırpanı” adını verdiği kasidesini 1925 senesinde kaleme almıştır. Toplam 29 beyitten oluşan bu kasidede Iraklı köylü ile çiftçinin vergiler ve borçlar altında ezildiğini, sıkıntı içerisinde yaşadığını ve zenginlerle köylüler arasında yaşam bakımından bir uçurum olduğunu aktarmaktadır. “Çiftçinin Tırpanı”²⁶³ adlı şiiri şöyledir: [Hafif]

- 1 أَتَرَانِي بَيْنَ الْقُرَى وَالصَّوَاغِي طُفْتُ ظَهْرًا وَفِي يَدَي مِصْبَاجِي
- 2 إِنْ تُفَتِّشْ عَنْ ارْتِيَاكِ بِلَادٍ فَتَفْقَدُ شُؤْنَهَا فِي النَّوَاغِي
- 3 وَإِذَا ارْتَاَحْتَ الْبِلَادُ تَبَدَّتْ فِي قُرَاهَا غَلَائِمُ الْإِرْتِيَاكِ
- 4 أَزْهَقْتَ شِدَّةَ الْمَظَالِمِ جِيلِي فَإِذَا هُمْ جِيلٌ مِنَ الْأَشْبَاحِ
- 5 مَا لِهَذَا الْفَلَّاحِ فِي الْأَرْضِ رُوحٌ أَهْوَى مِنْ مَعَشَرٍ بِلَا أَرْوَاحِ
- 6 هُوَ فِي جَنَّةٍ يَنَالُ عَذَابًا وَهُوَ تَحْتَ الْأَشْجَارِ أَجْرَدُ صَاحِ
- 7 وَفُزِيَ النَّمْلُ لَهْفَ نَفْسِي أَتَرَى مِنْ قُرَاهُ إِلَّا مِنْ الْأَتْرَاحِ
- 8 إِنْ رَعَتْ حَوْلَ بَيْتِهِ بَقَرَاتٌ جَاوَبَتْهَا كِبَاشُهُ بِنِطَاحِ
- 9 وَإِذَا لَمْ تُفِدْهُ أَلْوَاخُ زُرْعٍ فَبِمَاذَا تُفِيدُهُ أَلْوَاخِ
- 10 سَعْدُ إِنِّي قَدْ أَطْرَحْتُ يَرَاعِي وَتَنَاوَلْتُ مِصْبَعِ الْجَرَّاحِ
- 11 لَا رَعَى اللَّهُ مَعَشَرًا مَدَنِيًّا أَفْسَدُوا عَيْشَ عَامِلٍ لِصَلَاحِ
- 12 رَبِّ قَصْرِ مِنْ فَوْقِ دِجْلَةٍ كَالطَّائِفِ لِلزَّهْوِ نَاشِرًا بِجَنَاحِ
- 13 أَتَرَاهُ مَدَنُهُ دِجْلُهُ أَنْفًا حِينَ فَاحَتْ رَوَائِحُ الْقَدَّاحِ
- 14 نَصَبُوهُ كَمَنْبَرٍ مِنْ وَرُودٍ فَالْمُرَاقِي مِنْ سُوسِنٍ وَأَقَاحِ
- 15 لَوْ كَشَفْنَا أَطْبَاقَهُ عَنْ أَسَاسٍ لَوَجَدْنَاهُ مِنْجَلِ الْفَلَّاحِ
- 16 يَا ضَعِيفًا أَرَى الْوَلَاةَ عَلَيْهِ أَعْرَضْتُ عَنْ نَصَائِحِ النَّصَّاحِ
- 17 أَزْهَقْتُهُ صَرَائِبَ بَاهِظَاتٍ وَدُيُونُ ثَقِيلُهُ الْأَرْتَاحِ

²⁶³ eş-Şarkî, 'Avâtîf ve 'Avâşîf, 163.

18 لَمْ يُفِيدْهُ سِلَاحُهُ فَهُوَ لَيْثٌ قَتَلُوهُ صَبْرًا بَغِيرِ سِلَاحٍ
 19 لَوْ نَفَذْنَا عَنْ قَلْبِي ذَاكَ الْمَعْنَى لَوَجَدْنَاهُ مُثَخَّنًا بِالْجِرَاحِ
 20 خُصَّ مِنْ نَهْرِهِ وَمِنْ شَاطِئِهِ بِخَسِيسِ الْمَرْعَى وَبِالضَّخْصَاحِ
 21 فِي مُرُوجٍ مِنْ حَوْلِهَا قَدْ تَنَاعَتْ كُلُّ صَدَاحَةٍ إِلَى صَدَاحِ
 22 يَا رُبُّوعًا حَيَوَانُهَا يَتَغَيَّى بِسُرُورٍ وَأَهْلُهَا فِي نِيَاحِ
 23 وَمَرَاعٍ سُرُوحُهَا إِنْ تَنَاعَتْ جَاوِبَتْهَا رُعَاتُهَا بِصِيَاحِ
 24 كَمْ عَلَى أَرْضِهَا نَكْتُ بُعُودِي وَعَلَى أَهْلِهَا صَفَقْتُ بِرَاجِي
 25 تَسْعُدُ الشَّاهُ فِي الْمَرَاحِ وَرَاعِي الشَّاهُ يَلْقَى شَقَاءَهُ فِي الْمَرَاحِ

1. Köylerde ve kenar mahallelerde dolaştığımı görür müsün, öğle vaktinde elimde lambayla?
2. Bir ülkenin hoşnutluğunu araştırırsan, incele onun kuytulardaki işlerini.
3. Bir ülke memnun olmuşsa köylerde görünür memnuniyetinin nişaneleri.
4. Zulümlerin şiddeti kuşağımı yordu, öyle ki onlar hayaletlerden bir kuşak oldu.
5. Çiftçinin yeryüzünde bir ruhu yok, yoksa o ruhsuz bir topluluktan mı?
6. O, bahçesinden azap elde etmekte ve ağaçların altında kel kalmış, güneş görmekte.
7. Yazık ki karınca köyleri üzüntü haricinde onun köylerinden daha zengindir.
8. Evinin etrafında inekler böğürürse koçlar tos atma ile onlara cevap verir.
9. Dikim tabletleri kendisine fayda vermemişse, benim tabletlerim ona ne gibi fayda sağlayabilir?
10. Sa'd! Ben kalemimi fırlatıp attım, cerrah neşteri aldım.
11. Allah şehirli topluluğu gözetmesin, ıslah için çalışan birinin hayatını bozan.
12. Nice saray Dicle üzerinde tavus kuşu gibi, büyüklenmek maksadıyla kanadını serer.

13. *Dicle'nin kendisine burun uzattığını gördün mü? Çakmağın kokuları etrafa yayıldığında.*
14. *Çiçeklerden bir minber gibi onu diktiler, akıtılan ise zambak ve papatyadan.*
15. *Aslında onun tabaklarını kontrol edersek, çiftçinin tırpanı olarak görürüz.*
16. *Ah zayıf kimse! Üzerindeki yöneticiler nasihat verenlerin nasihatinden yüz çevirmiş.*
17. *Ağır vergiler ve kazancı çok olan borçlar onu ezdi.*
18. *Silahu kendisine fayda vermedi, o bir aslandır, onu silah olmadan sabırla öldürdüler.*
19. *Bu cefalının kalbine nüfuz edersek, kalbinin yaralarla yoğunlaştığını görürüz.*
20. *Nehrin ve iki sahilinin adi merası ve sığ suyu kendisine tahsis edilmiş.*
21. *Etrafındaki otlaklarda bütün şakıyanlar birbiriyle cilveleşti.*
22. *Ah araziler! Hayvanları mutlulukla terennüm ederken sahipleri ise dövünmektedir.*
23. *Meranın sürüleri melediğinde, çobanlar çığlıkla ona karşılık verir.*
24. *Sopayla ne kadar onun yerine çizgi çizdim, ehline de ne kadar el çırpım.*
25. *Koyunlar çayırda mutlu olurken çoban çayırda sıkıntı çeker.*

eş-Şarkî matla‘a istifhamla yani inşâ cümlesiyle başlamıştır. İnsanın muhayyilesini harekete geçiren, merakını celbeden bir soruyla kasideye başlamıştır. Cümle yapısı olarak ikinci şatır birinci şatırın devamı niteliğindedir. Ardından bir ülkenin mutlu olup olmadığını araştıran bir kimsenin köylere bakması gerektiğini ifade etmektedir. eş-Şarkî'nin matla‘da konuya doğrudan giriş yaptığı görülmektedir.

5.beyitte hüsn-i tehalluş bulunmaktadır. Öncesinde bir ülkenin memnuniyetinden bahsederken halkının memnun olmadığını ve hayalet gibi olduklarını söylemektedir. مَا لِهَذَا الفلاح sözleriyle güzel bir geçiş yaparak çiftçiden bahsetmeye başlamakta ve çiftçinin de ruhsuzlaştığını ifade etmektedir. Ayrıca tasrî‘ yapması da tehalluşun olduğuna delalet etmektedir.

eş-Şarkî kendi devrinde yaşayan insanların zulüm altında yetiştiğini dile getirerek hayalet gibi olduklarını ifade etmektedir. Çiftçinin büyük bir sıkıntı içerisinde olduğunu ifade etmekte ve onun yeryüzünde ruhsuz kaldığını söylemektedir. Çiftçinin alın terinin boşa çıktığını, bahçesinde boşa azap çektiğini, kendisini gölgelendirmesi gereken ağacın dahi kendisine gölge sağlamadığını ifade etmektedir. Çiftçinin ne kadar fakir olduğunu dile getirmek için onun halini karıncayla karşılaştırmakta ve karıncanın daha zengin olduğunu ifade etmektedir. 10. beyitte geçen Sa‘d ismi kafiyeyle tamamlamak gibi maksatlarla kullanılan hayalî isimlerden biri olabilir. Zengin kimselerin gösterişli evlerde kibir ve gurur içerisinde yaşadığını ifade etmek için onları tavus kuşunun kanatlarını açarken ki haline benzetmektedir. Onlar bu hal üzereyken köylü ve çiftçi yoksulluk içerisinde kıvrınmaktadır. Böylece eş-Şarkî zenginlerle köylüler arasındaki uçurumu gözler önüne sermektedir. 13. beyitte şair kinaye yapmaktadır. “Kendisine burun uzattığını gördün mü?”, derken kendisini kokulardan koruyacak mı demek istemektedir. Daha sonra zengin kimselerin çiftçinin sırtından zenginleştiğini dolaylı bir anlatımla okuyucuya aktarmaktadır. Köylünün ağır vergiler ve borçlar altında ezildiğini, çiftçinin ise yavaş yavaş eriyip gittiğini, vergi ve borca mahkûm edildiğini ifade etmektedir. 25. beyitte الْمُرَّاح kelimesini iki defa zikrederek reddü’l-‘acûz ‘ale’ş-şadr sanatını kullanmıştır.

Ali eş-Şarkî’nin 1929 yılında kaleme aldığı “Azarlamanın Dağlanması”²⁶⁴ adlı şiirin aşağıdaki beyitlerinde köylünün fakirlik içerisindeki çaresizliğini ele almaktadır. [Recez]

19 مَنْ يَسْأَلِ الْقَرْيَةَ عَنْ أَلَامِهَا فَكَمْ جُرُوحٍ فِي الْقَرْيِ وَكَمْ نُدْبٍ

20 فِي غَبَرَةِ الْفَقْرِ وَيَجْرِي حَوْلَهَا وَادِي الْفُرَاتِ الْعَذْبِ بَلْ وَادِي الدَّهْبِ

21 لَا مَذْهَبُ الْعَدْلِ يَزِدُّ ظِلْمَنَا عَنْ كُوخِهَا الْبَالِي وَلَا دِينَ الْكَذْبِ

22 مَا يَصْنَعُ الْفَلَّاحُ فِي عُرُوشِكُمْ إِنَّ رَاحَتِ السَّلَّةِ مِنْهُ وَالْعِنَبِ

19. Kim köye acıları hakkında sorar, köyde ne kadar yara ve ne kadar yara izi var!

20. Köylü yoksulluğun tozları içerisinde, hâlbuki etrafında tatlı Fırat ovası akmakta, bilakis altın ovası.

²⁶⁴ eş-Şarkî, ‘Avâtîf ve ‘Avâşîf, 149.

21. *Ne adalet mezhebi ne de edep dini köylünün eskimiş kulübesi üzerindeki zulmümüzü geri döndürmez.*

22. *Çiftçi sizin çardağınızda neylesin, sepetle üzüm elinden gitmişse.*

19. beyitte mecâz-ı mürsel yaparak köyün acılarından haberdar olup olunmadığını sorar. Devletin köylüyü yeteri kadar gözetmediğini sorgulamaktadır. Etrafında verimli Fırat ovası dururken köylünün sefalet içerisinde olmasına hayret etmektedir. Köylünün verimsiz arazilerde çalıştığını ve elinde avucunda ne varsa kaybettiğini ifade etmektedir. Böylece o dönemin köylüsünün sefalet içinde olduğunu gözler önüne sermektedir.

eş-Şarkî'nin kaleme aldığı “Yağmur Çiselemesi”²⁶⁵ adlı muvaşşahında Irak halkı için temenni ve dileklerde bulunmaktadır. Bu muvaşşah toplam 34 beyitten oluşup 1926 senesinde kaleme alınmıştır. [Hafif]

1	قِيلَ لِي نَثَّ السَّمَاءُ رَدَاذَا	قُلْتُ بُشْرَى لِلنَّبْتِ وَالْحَيَوَانِ
2	لَا أَرَى قَطُّ فِي الْعِرَاقِ الْبَدَاذَا	قَبْلَ أَنْ تُمَطِّرَ السَّمَاءُ بِالْأَمَانِي
3	قَبْلَ أَنْ تَمَلَأَ الْعِرَاقَ حَمَائِلَ	تَتَنَاعَى بِالْوَرَقِ وَالْعُنْدَلِيْبِ
4	أِهْ لَوْ تُمَطِّرُ السَّمَاءُ شَمَائِلَ	لِبِلَادٍ قَدْ آذَنْتَ بِالْهُبُوبِ
5	فَعَسَى تَنْبُتُ الْحُقُولُ سَنَابِلَ	تَتَدَلَّى زَهْوًا بِحَبِّ الْقُلُوبِ
6	وَتُرِيْنَا حَدَائِقًا لِلْفَضَائِلِ	قَامَ فِيهَا الْفَلَاحُ خَيْرَ خَطِيبِ
7	أِهْ لَوْ تُمَطِّرُ السَّمَاءُ مُرَوَّهَ	وَحَنَانًا عَلَى الْقُرَى وَالصَّوَاغِي
8	أَخَوِيَّ إِسْمَاعًا نِدَاءَ الْأُخُوَّةِ	يَتَعَالَى مِنْ أَنَّةِ الْفَلَاحِ

1. *Bana denildi ki gökyüzü çise sızdırdı, dedim ki bitkilerle hayvanlara müjde.*
2. *Irak'ta hiç tat göremiyorum, gökyüzü arzular yağdırmadan önce.*
3. *(Gökyüzü) Irak'ı ağaçlıkla doldurmadan önce, yapraklar ve bülbülle konuşur.*
4. *Ah, keşke gökyüzü karakterler yağdırsa! Kasırgaya müsaade eden bir ülke için.*
5. *Keşke tarlalar başaklar bitirse, kalplerin sevgisiyle ihtişamla sarkan.*

²⁶⁵ eş-Şarkî, 'Avâtîf ve 'Avâşîf, 102.

6. *Bize erdemlilerin tarlalarını gösterse, en hayırlı hatip olarak çiftçinin içinde durduğu,*
7. *Ah! Keşke gökyüzü köylere ve kenar mahallelere mertlik ve şefkat yağdırsa!*
8. *Köylünün iniltisinden yükselen kardeşlik nidâsını kardeşçe dinleyin.*

eş-Şarkî bu muvaşşahta “keşke gökyüzü yağdırsa” cümlesini her dört dizelik parçanın başında zikrederek Irak halkı için temenni ve dileklerde bulunmaktadır. Bir yandan gökyüzünün karakter yağdırmasını temenni ederken diğer yandan köylere ve varoşlara mertlik ile merhamet yağdırmasını istemektedir. Tabi burada Irak halkına üstü kapalı bir eleştiri söz konusudur. Nitekim insanlardaki karakter, mertlik ve merhamet gibi vasıfların yokluğu sebebiyle bunları dilemektedir.

11	آه لو تُمْطِرُ السَّمَاءُ شُعُورًا	فَأَقُولَنَّ فِي الْعِرَاقِ جَمَاجِمَ
12	إِنَّ كُوخَ الْفَلَّاحِ يَطْلُبُ نُورًا	بِالْطَّرَائِيشِ كَانَ أَمَّ بِالْعَمَائِمِ
13	أَفَلَا يَطْلُقُ النُّفُودُ أَسِيرًا	قَدْ صَبَغْنَا حُقُوقَهُ بِالْجَرَائِمِ
14	رَبِّ لَوْ تُمْطِرُ السَّمَاءُ شُهُورًا	إِنَّ هَذَا الْفَلَّاحَ غَارٍ وَعَادِمِ
15	آه لو تُمْطِرُ السَّمَاءُ بَصَائِرَ	فَعَسَى يُدْرِكُ الرَّفَاقَ إِهْتِدَاءَ

11. *Ah! Keşke gökyüzü duygular yağdırsa, o zaman derim ki Irak'ta kafatasları var.*
12. *Çiftçinin barakası ışık ister, fesli olsun veya sarıklı.*
13. *Yetki bir esiri özgür bırakmaz mı? Onun haklarını cürümlerle boyadık.*
14. *Rabbim! Keşke gökyüzü aylar yağdırsa, çünkü bu köylü çıplak ve yoksul.*
15. *Ah! Keşke gökyüzü basiret yağdırsa, böylece dostlara ihtida gelir.*

Şair köylüler ve çiftçiler için temennilerde bulunmaktadır. Çiftçinin karanlıkta kaldığından, haklarının gasp edildiğinden, çıplak ve yoksul olduğundan bahsetmektedir. Bu sebeple de gökyüzünün duygu yağdırmasını talep etmektedir ki köylüye merhamet edilsin.

19	آه لو تُمْطِرُ السَّمَاءُ إِرْتِيَاحًا	لِقُلُوبٍ مَا بَارَحَتْهَا الْهُمُومُ
20	قَدْ تَلَاشَى هَذَا الْقَطِيعُ نِطَاحًا	وَتَوَالَتْ عَلَى الرُّؤُوسِ الْكُلُومُ

21 بُبْلِي غَنَّتْ الطُّيُورُ صَبَاحًا وَعِرَاقِي يَعْشَاهُ لَيْلٌ بِهِمٍ

19. *Ah! Keşke gökyüzü memnuniyet yağdırsa, kederlerin halen ayrılmadığı kalpler için.*

20. *Bu sürü tos atmakla yok oldu, kafalara peş peşe yaralar geldi.*

21. *Bülbülüm! Kuşlar sabah öttü, Irak'ımı ise zifiri karanlık bir gece kaplamaktadır.*

Bülbüle seslenerek başka yerlere güneşin doğduğunu ancak Irak'ın halen zifiri karanlıkta kaldığını ifade eden şair, remz sanatını kullanarak dolaylı bir anlatıma başvurmuştur. Nitekim başka ülkelerin gelişip Irak'ın halen geri kalmasından yakınmaktadır.

23 آه لَوْ تُمَطِرُ السَّمَاءُ تَمَائِمَ تَقُولِي حِمَايَةَ الْأَطْفَالِ

23. *Ah! Keşke gökyüzü tılsımlar yağdırsa, çocukların himayesini üstlenecek.*

Önceki beyitlerde gökyüzünün merhamet, duygu, mertlik, memnuniyet ve karakter yağdırmasını temenni eden şair, bu beyitte çocukları himaye etmesi için tılsımların, nazar boncuklarının yağdırılmasını istemektedir. Burada çocukların güven içerisinde olmadıklarına işaret etmektedir.

31 آه لَوْ تُمَطِرُ السَّمَاءُ سِيَاسَةً فَيَدَارُ الْعِرَاقُ بِالْأَفْطَابِ

32 لَا تَجَسُّوا أَوْتَارَنَا الْحَسَّاسَةَ نَحْنُ لَا نَشْتَهِي غِنَاءَ الرِّبَابِ

33 كَمْ شَهِدْنَا مَعَامِعًا وَحَمَاسَةً وَرَأَيْنَا تَهَافُتَ الْأَحْزَابِ

34 لَمْ يُغَايِرْ هَذَا الْبِنَاءُ أَسَاسَهُ فَخَرَابُ نَشُدُهُ بِخَرَابِ!

31. *Ah! Keşke gökyüzü siyaset yağdırsa, böylece Irak liderlerle yönetilir.*

32. *Hassas (bam) telimize basmayın, biz kemençe nağmesini arzulamayız.*

33. *Nice yaygara ve hamâsete şahit olduk, partilerin de üşüşmesini gördük.*

34. *Bu bina aslını değiştirmede, fakat biz bir yıkımla başka bir yıkımı çekeriz.*

eş-Şarkî Irak'ın siyasetini ve siyasetçilerini beğenmediğini; “Ah! Keşke gökyüzü siyaset yağdırsa, böylece Irak liderlerle yönetilir” sözleriyle ortaya koymaktadır. Pek çok kargaşa ve hamâsete şahit olduklarını ifade ederken Irak Devleti'nin devlet olma yolunda yaşadığı süreç; I. Dünya Savaşı, İngilizlere karşı yapılan Yirmi Devrimi, Kral Faysal'ın tahta

geçmesi ve parlamentonun tesis edilmesi akla gelmektedir. Nitekim bu olay ve hâdiselerin tümü bu muvaşşahın yazılmasından önceki tarihlere tesadüf etmektedir. Son beyitte, “*bu bina aslını değiştirmedir*” sözüyle meclis binasını kastetmektedir. Zira meclis, halk yönetimini ve hür iradeyi temsil etmektedir.

eş-Şarkî 1926 yılında kaleme alıp “Mücrimler”²⁶⁶ adlı kasidesinde milliyetçilikle ilgili fikrini beyân etmektedir. eş-Şarkî Arap milliyetçiliğini savunmaktadır. Arapların tek bayrak altında toplanması fikrini desteklemektedir. [Müctes]

18. *Tüm düşünceleri aşan bir şeyi gerçekleştirmeyi deniyorduk.*

18	كُنَّا	نُحَاوِلُ	أَمْرًا	يَفُوقُ	كُلَّ	إِعْتِبَارٍ
19	أَهْدَاهُ	تَتَعَيَّ	بِوَحْدَةٍ	الْأَقْطَارِ		
20	نُرِيدُ	تَشْيِيدَ	صَرْحٍ	مِنْ	فَوْقِ	تِلْكَ السَّوَارِي
21	مَشَى	الْحِجَازُ	وَأَمَّتْهُ	سَائِرِ		الْأَمْصَارِي

19. *Hedefleri ülkelerin birlik olmasını terennüm eden (bir iş).*

20. *O sütunların üzerinde bir köşk inşâ etmek istiyoruz.*

21. *Hicaz, milletiyle beraber yürüdü, diğer milletler gibi.*

Bu beyitlerde Arapların Osmanlı Devleti’nden ayrılmasını ve kendi devletlerini kurmasını, “*Tüm düşünceleri aşan bir şeyi gerçekleştirmeyi deniyorduk,*” sözüyle dile getirmiştir. Hicaz’ın yürüdüğünü ve ardından Arap milletinin yürüdüğünü ifade ederken mecâz-ı mürsel sanatına başvurmuştur. Şerif Hüseyin İsyanı’ndan sonra Arapların tek devlet olarak var olması düşüncesini de ifade etmiştir.

eş-Şarkî “Dimaşk”²⁶⁷ adlı kasidesini II. Dünya Savaşı haberinin insanları tedirgin etmesi üzerine kaleme almıştır. Şair bu kasideyi kaleme alırken Şam’dan geçmektedir.²⁶⁸ Bu sebeple kasideye “Dimaşk” adını vermiştir. 1939 yılında kaleme aldığı bu kaside 40 beyitten oluşmaktadır.²⁶⁹ [Vâfir]

²⁶⁶ eş-Şarkî, ‘Avâtîf ve ‘Avâşîf, 171.

²⁶⁷ eş-Şarkî, ‘Avâtîf ve ‘Avâşîf, 146.

²⁶⁸ eş-Şarkî, *Dîvân*, 243.

²⁶⁹ eş-Şarkî, ‘Avâtîf ve ‘Avâşîf, 146.

9 عَرُوسٌ فِي السَّلَاسِلِ يَا شَامَ وَعُرْسٌ كُلُّ مَنْ فِيهِ هَلُوعٌ

9. *Zincirlerde bir gelinsin ey Şam! Herkesin korku içerisinde olduğu bir düğündür (bu düğün).*

eş-Şarkî sözü doğrudan söylemeyi pek tercih etmez. Bu sebeple remz ve tasvirlerle başvurarak dolaylı bir anlatım tercih eder. Bu durum kendisini muasırlarından ayırmaktadır. Burada da benzer bir yol izleyerek insanların II. Dünya Savaşı'nın yaklaşması üzerine korktuklarını ifade etmek için Şam'ın zincirli bir gelin olduğunu, düğündeki herkesin ise yani Şam halkının korku içerisinde olduğunu dile getirmektedir.

35 شِعَارُكَ يَا دِمَشْقُ فَكُلُّ رَهْطٍ أَصَاعَ شِعَارَ أُمَّتِهِ يَضِيعُ

36 هُنَا الْقَوْمِيَّةُ إِعْتَصَمَتْ وَأَثَّتْ أَصُولُ لِلْعُرُوبَةِ أَوْ فُرُوعُ

35. *Senin şiarın şudur ey Dimakş, Milletinin şiarını zayı eden her topluluk yok olur.*

36. *Burada milliyetçilik tutundu ve yetişti, Araplık'ın usulü veya furu'u vardır.*

eş-Şarkî Arap milliyetçiliğinin gelişerek usul ve fûrûa sahip olduğundan bahsetmektedir. Şam'ın milletinin şiarına sahip çıkması gerektiğine değinmektedir. Aksi halde yok olmaya mahkûm olacağını düşünmektedir.

SONUÇ

Ali eş-Şarkî, pek çok siyâsî hâdiseye tanıklık etmiş, kadı, siyaset adamı ve şair olarak temayüz etmiştir. İlim ve edebiyat çevresinde yetişen eş-Şarkî, Necef'te hâkim olan kadîm geleneğe göre ilim tahsil etmekle birlikte Irak sınırları dışına çıkarak ufkunu genişletmiştir. O, sadece Irak'ta değil aynı zamanda dünyada vukû bulan olayları yakından takip eden, bu olaylara karşı duygu ve düşüncelerini şiirleriyle ifade eden, duyarlı ve araştırmacı bir kişiliğe sahiptir. II. Meşrutiyet, Irak'ın İngilizlere karşı gerçekleştirdiği Şevratu'l-İşrîn, Trablusgarp Savaşı, I. Dünya Savaşı, II. Dünya Savaşı gibi cereyân eden olaylarla ilgili şiirler kaleme almış, tasvir ve betimlemelerle bu savaşların insan üzerindeki etkisini gözler önüne sermiştir. Çevresine karşı duyarlı olan eş-Şarkî, yazdığı şiirlerle geri kalmış olan Irak halkına yön vermeye çalışmıştır. Vatanını çok sevmiş, halkın her kesimine hitap etmiş ve Irak insanının acılarına ve emellerine şiirlerinde çokça yer vermiştir. O, halkı yönlendirmeye çalışmış; vatan sevgisi, kardeşlik, yurtseverlik, bağımsızlık, yoksulluk ve sosyal adalet gibi kavramları şiirlerinde işlemiş vatansever bir şairdir.

eş-Şarkî'nin küçüklüğünde kaleme aldığı ve duygu, vicdan, arkadaşlık, özlem gibi temaları işlediği birinci merhale, Irak Devletinin kurulduğu zamana tekabül eden ve siyaset ile ictimâî konuların ağır bastığı ikinci merhale ve daha çok rubâîlerini nazmettiği üçüncü merhale olmak üzere üç evrede şiir yazdığı tespit edilmiştir.

Şiirdeki yönelimi dikkate alındığında ise onun şiirini taklit evresi ile tecdid evresi olmak üzere iki evreye ayırmak mümkündür. Taklit evresi şiirlerini hayatının başında yazdığı şiirler oluşturmaktadır ve bu şiirler klasik şiirin ruhunu yansıtmaktadır. Bu şiirlerde fikir ve şekil bakımından önceki asırların şiirlerine bağlı kalmıştır. Yenilik evresinde ise şiirdeki bakış açısının değiştiği gözlenmiştir. Şiirlerinde şekil ve içerik olarak yeniliğe gitmiştir. Yenilik evresinde doğa ile tabiata olan bakış açısı değişmiştir. Salt doğanın tasvirini yapmak yerine onu duygularını ve düşüncelerini halka aktarmak için bir araç olarak kullanmıştır.

Nahda şairlerinden kabul edilen eş-Şarkî şiirdeki eski yönelimden, uzun kasidelerden uzak durarak şekil olarak daha kısa, konu bütünlüğü ve gayesi belli olan kaside, rubâî ve muvaşşahlara yönelmiştir. Şiirlerinde Fasih Arapçaya bağlı kalmak için özen göstermiştir. Bununla beraber eş-Şarkî Cahiliye devrinde kullanılan kelimelerin artık bugünün insanına hitap etmediğini, onun zihin dünyasını harekete geçirmede, dolayısıyla bir yazarın artık yanında bir sözlükle dolaşmak yerine devrin insanına hitap eden kelimeleri tercih etmesi

gerektiğini düşünmüştür. Bu sebeple şiirlerinde Irak'ın yerel dilinde (ammice) sıkça kullanılan atasözü ve darb-ı mesellere başvurmuştur.

eş-Şarkî'nin muvaşşah türünde kaleme aldığı siyâsî şiirleri incelendiğinde İnsan, vatan, var olma gibi temaları kadîm muvaşşah türüne uyarladığı görülmektedir. Dîvânında 12 muvaşşaha yer veren eş-Şarkî'nin muvaşşahları bazen ikili bazen de dörtlü kıtalardan oluşmuş ve kıtaların kafiyelerini gözetme konusunda başarılı olmuştur. Bazı muvaşşahlarda ilzâma bağlı kalmış, kâfle şeklini alan her parçadan sonra muvaşşahın konusuna delalet eden bir beyti nakarat olarak kullanmış ve konu bütünlüğünü daha iyi sağlamıştır. Bazen de kıtaları birbirini tamamlayıcı olarak kullanmıştır. Bu metotla yazdığı muvaşşahlarda her bir kıtanın bir öncekini açıklayarak tamamladığı fikir silsilesine bölmüştür. Böylece en son kıtada fikir bütünlüğünü sağlamayı başarmıştır. eş-Şarkî'nin başvurduğu bu yöntemler modern Irak şiirinin gelişimi bağlamında önem arz etmektedir.

eş-Şarkî'nin siyâsî şiirlerindeki matla', mukaddime, tehalluş ve hâtıme ele alındığında, genel olarak klasik Arap edebîyatındaki kasidelere benzemediği mülahaza edilmiştir. Bu durumun temel sebebi kasidenin ana konusuna doğrudan matla' ile beraber başlaması ve hâtıme kadar konuya bağlı kalmasıdır. Bunun neticesi olarak mukaddimeyi ve tehalluşu netleştirmek güçleşmiştir. Bütün kasideyi özetlemeyen hâtıme örnekleri görülmüştür. Öte yandan tehalluş örneklerinin bulunduğu yerlerde okuyucuya hissettirmeden konular arasında başarılı bir şekilde geçiş yapmıştır. Kasideyi özetler nitelikte olan hâtimelerde ise irsal-i mesel gibi sanatlara başvurarak şiiri etkileyici bir şekilde bitirmiştir. Bununla beraber bazı mukaddimelerde tasrî' yaparken bazılarında yapmamıştır.

eş-Şarkî'nin siyâsî şiirlerinde kullanmış olduğu dil ve üslûp incelendiğinde fasih bir dil kullandığı söylenebilir. Kullandığı kelimeleri özenle seçtiğini ve tekellüften uzak olduğunu söylemek mümkündür. Bununla beraber şiir zaruretinden dolayı bazı lafzî kusurlar olduğu da tespit edilmiştir. Kullandığı haber cümleleriyle olayları betimlerken, istifham ve nidâ gibi inşâ cümleleriyle şiire anlam derinliği kazandırmıştır.

eş-Şarkî'nin beyân ve bedî' sanatlarını bir usta gibi kullandığını söylemek mümkündür. Teşbîh başta olmak üzere istiâre, kinaye ve mecâz kullanımlarıyla şiirlerini zenginleştirmiştir. Bedî' sanatlarını da yerinde kullanmıştır. İktibaslarla sözünü kuvvetlendirirken, tazminlerle edebiyata hâkim olduğunu hissettirmiştir. Tıbak sanatıyla okuyucuya zıt kelimeleri birarada sunarken reddü'l-'acûz 'ale's-şadr, leff-ü neşir, ta'dîd gibi sanatlarla kelimelerle oynama kabiliyetini ortaya koymuştur.

eş-Şarkî'nin siyâsî şiirlerinin tema dağılımı incelendiğinde en çok tasvir temalı şiirler yazdığı görülür. Bu şiirlerde savaşlar ve savaşların sebep olduğu yıkım geniş yer tutar. Tasvir temalı şiirlerinde betimlemeler yaparken teşbîhlere çokça başvurduğu mülâhaza edilmiştir. eş-Şarkî yergi temalı siyâsî şiirlerinde yöneticiler, Irak parlamentosu, hükümet, milletvekilleri ve Irak halkını eleştirmiştir. Görevini yerine getirmeyen meclisi göreve davet ederken halkı da sessiz kaldığı için eleştirmiştir. Vatanını seven eş-Şarkî hem hükümeti hem de halkı harekete geçirmeye çalışmıştır. Övgü temalı siyâsî şiirlerinde ise maddi bir kazanç elde etme gayesi gütmemiştir. Şerif Hüseyin'i ve Kral I. Faysal'ı çeşitli benzetmeler yaparak cesaret erdemi üzerinden övmüştür. Siyâsî şiirleri içerisinde mersiye temalı sadece bir şiire ulaşılmıştır. Bir dönem Irak başbakanı olan Abdulmuhsin es-Sa'dûn için yazdığı bu mersiye klasik mersiye uyumludur. Nitekim nedb, te'bîn ve azâ' bölümlerini ihtiva etmektedir. Sosyal temalı siyâsî şiirlerinde ise köylü ve köylünün çektiği ızdıraplardan, çiftçinin altında ezildiği vergilerden bahsetmiştir. Bunun yanında milliyetçilik ve vatanseverlikten de bahsederek bu duyguları halka aktarmaya çalışmıştır. Bu şiirlerinde Irak halkına duyduğu sevgi ve şefkatin öne çıktığı net bir şekilde görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abd, Velid Hamdi - Ğanî, Şeyma Talib, “Luġatu’s-Suħriye fî Rubâ’iyyât Ali eş-Şarkî”, Bağdat: Câmî’atu’t-Teknolocya, 2014.
- Akdoğan, Onur, “Irak’ın İlk Askeri Darbesi: 1936 Bekir Sıdkı Darbesi”, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 8/2 (2021), 127-149.
- Algar, Hamid, “Âhûnd Molla”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, II/185-186, İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Âl-i Maħbûbe, Cafer Bâkır, *Mâdi’n-Necef ve Hâdiruha*, Beyrut: Daru’l-Adva’, 1989.
- Allawi, Ali A, *Irak Kralı I. Faysal*, çev. Hakan Abacı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1.baskı, 2016.
- Altan, Suna, “Atom Bombasının Türk Basınındaki Akisleri”, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi* 14/Türkiye-Japonya İlişkileri 100. Yıl Özel Sayısı (2024), 150-163.
- el-’Anbekî, Kahtan Hamid Kazım, *Târîhu’l-’Irâkî’s-Siyâsiyyi’l-Mu’âşır, 1914-1968*, Bağdat: el-Maṭba’atu’l-Merkeziyye, 2016.
- el-Asmaî, Ebû Saîd Abdûlmelik b. Kureyb, *Fuḥûletü’ş-Şu’arâ*, thk. C.C. Torrey, Beyrut, 1970.
- el-’Atîbî, Sera, “er-Ramziyye ve Tecelliyâtuhe fî’ş-Şi’ri’l-’Arabiyyi’l-Hadîş”, *IUG Journal of humanities Research* 25/2 (2016), 216-233.
- Aydın, Mustafa, “Müveşşah”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXXII/229-231, İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- el-Başîr, Muhammed, *Nahdatu’l-’Irâkî’l-Edebiyye fî’l-Ḳarni’t-Tâsi’i-’Aşera*, Bağdat: Maṭba’atu’l-Ma’ârif, 1946.
- Başrî, Mîr, *A’lâmu’l-Edeb fî’l-’Irâkî’l-Hadîş*, Dârû’l-Hikme, 1.baskı, 1994.
- el-Behâdilî, Ali Ahmet, *el-Havzetu’l-’İlmiyye fî’n-Necef*, Beyrut, 1992.
- Bulut, Ali, *Belâgat Meânî Beyân Bedî*, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 8.baskı, 2019.
- Buṭî, Rafael, *el-Edebu’l-’Aşrî fî’l-’Irâkî’l-’Arabî*, Muessesetu Hindavî, ts.
- Câsim, Ali Mut’ib, “Luġatu’ş-Şi’r fî Dîvân Ali eş-Şarkî”, *Mecelletu Diyâlâ* 64 (2014).
- el-Cevâhirî, Muhammed Mehdi, *Zikrayâtî*, Dimaşk: Dârû’r-Râfidîn li’t-Ṭibâ’a ve’n-Neşr ve’t-Tevzî’, 1988.
- Cevher, Mesut - Ünlü, Hale, “Modern Arap Edebiyatında Şiir ve Siyaset İlişkisi Ahmet Matar Örneği”, *Doğu Araştırmaları* 1/25 (2022), 74-93.
- Chadwick, Charles, *Symbolism*, Londra: Routledge, 1.baskı, 1971.
- Çalışkan, Yakup, *Muhammed Mehdi el-Cevâhirî ve Siyasi Şiirleri*, Şanlı Urfa: Harran Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Dayf, Şevkî, *Funûnu’l-Edebî’l-’Arabî el-Fennu’l-Ġinâî 2: er-Risâ*, Kahire: Dârû’l-Ma’ârif, 4.baskı, ts.
- Dereli, Muhammet Vehbi, *Osmanlı Dönemi Bediyyât Şairlerinden Âişe el-Bâûniyye ve Peygamber Methiyeleri*, Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2014.

- ed-Ducaylî, Abdülkerim, *el-Cevâhirî Şa'iru'l-'Arabiyye*, Necef: Matbaatu'l-Âdâb, 1972.
- Durmuş, İsmail, "Methiye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXIX/406-408, Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- , "Tazmin", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Erişim 07 Kasım 2024.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/tazmin--dil-edebiyat#1>
- el-Emîn, es-Seyyid Muhsin, *Sîretu A'yân ve A'lâmi's-Şî'â*, Beyrut: Dâru't-Te'âruf li'l-Maţbû'ât, 1986.
- el-Emînî, Muhammed Hâdî, *Mu'cem Ricali'l-Fikri ve'l-Edebi fi'n-Necef Hilâl Elf 'Âm*, Necef: Maţba'atu'l-Edeb, 1964.
- el-Endelüsî, Muhammed İbn Hânî el-Ezdî, *Dîvân İbn Hânî el-Endelüsî*, Beyrut: Dâru Beyrut, 1980.
- el-Fâhûrî, Hanna, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, Beyrut: el-Mektebetu'l-Bûlîsiyye, 12.baskı, 1987.
- el-Fir'avn, Muzhir, *el-Hakâiku'n-Nâşi'a fi's-Sevrati'l-'Irâkiyye Liseneti 1920 ve Netâicuhâ*, Bağdat, 1952.
- el-Fîruzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kamûsu'l-Muhtâ*, thk. Halil Me'mûn Şihâ, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 3.baskı, 2008.
- el-Ğarvî, es-Seyyid Muhammed, *el-Havzetu'l-'İlmiyye fi'n-Necefi'l-Eşref*, Beyrut: Dâru'l-Advâ', 1.baskı, 1993.
- Görgün, Hilal, "Mısır", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXIX/569-575, Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Haccâr, Tahir, *eş-Şi'ru's-Siyâsi fi'l-'Aşri'l-Abbâsî*, Küveyt: Müessesetü Câizati Abdülaziz Su'udu'l-Bâbiţîn li'l-İbdâ'i's-Şî'rî, 2014.
- el-Hafâcî, İbn Sinan, *Sırru'l-Feşâha*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1.baskı, 1982.
- el-Hâkânî, Ali, *Şu'arâu'l-Ğarî evi'n-Necefiyyât*, Kum: Âyetullahi'l-'Uzma'l-Mer'aşî en-Necefi, 1984.
- Halîl b. Ahmed, Ebû Abdurrahmân el-Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbu'l-'Ayn*, thk. Abdülhamid Hindâvî, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1.baskı, 2003, II-IV
- el-Halîlî, Cafer, *Hêkezâ 'Araftuhum*, Bağdat: Dâru't-Te'âruf, 1968.
- Heykel, Ahmet, *el-Edebu'l-Endelüsî mine'l-Fethi ilâ Sukûti'l-Hilâfe*, Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1985.
- el-Huseynî, Abdürrezzâk, *Târîhu'l-Vizârâti'l-'Irâkiyye*, Şaydâ: Maţba'atu'l-'İrfân, 2.baskı, 1953.
- el-'Arab, Talal Abdülkerim, "Min Şaydi'l-Hâtir: İze Zehebe'l-Himâru bi Ummi 'Amr", *al-Jarida*, 28 Temmuz 2023, Erişim 25 Temmuz 2025.
<https://www.aljarida.com/article/32267>
- 'Alvan, Ali Abbâs, *Tetavvuru's-Şi'ri'l-'Arabiyyi'l-Hadîs fi'l-'Irâk: İtticâhâtu'r-Ru'yâ ve Cemâliyyâtü'n-Nesîc*, Silsiletu'l-Kutubi'l-Hadîse, 1975.
- İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim, *eş-Şi'r ve's-Şu'arâ*, thk. Ahmet M. Şâkir, Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.
- İbn Manzûr, Cemâlüddîn Muhammed, *Lisânu'l-'Arab*, thk. Abdullah Ali el-Kebir vd. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts., III-V.

- İbn Reşîk el-Ğayravânî, Ebû Ali el-Hasen, *el-‘Umde fî Meḥâsini’ş-Şi‘r ve Âdâbih ve Nakḍih*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid, Mısır: Maṭba‘atu’s-Sa‘âde, 2.baskı, 1955.
- İnal, İbnülemin Mahmut Kemal, *Osmanlı Devrinde Son Sadriazamlar*, İstanbul: Dergah Yayınları, 1940.
- İzzeddîn, Yusuf, *eş-Şi‘ru’l-‘Irâkiyyu’l-Ḥadîs ve Eşeru’t-Teyyârâtî’s-Siyâsiyye ve’l-İctimâ‘iyye fih*, Bağdat: Maṭba‘atu Es‘ad, 1960.
- el-Ğazvînî, el-Haṭîb Celâluddîn Ebû Abdullâh Muhammed b. Sa‘duddîn b. Ömer, *Telhîsu’l-Miftâh fî’l-Me‘ânî ve’l-Beyân ve’l-Bedî’*, thk. Yasin el-Eyyûbî, Beyrut: el-Mektebutu’l-‘Aşriyye, ts.
- Kılıçlı, Mustafa, “Leylâ el-Ahyeliyye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXVII/156-157, Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Kimpel, Benjamin Franklin, *The Symbols of Religious Faith*, New York, 1954.
- Ğudâme b. Ca‘fer, Ebu’l-Ferec, *Nakḍu’ş-Şi‘r*, thk. Muhammed ‘Abdilmun‘im el-Ğafâcî, Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1995.
- Kürkçüoğlu, Ömer, *Osmanlı Devletine Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi 1908-1918*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982.
- el-Maarî, Ebu’l-‘Alâ, *el-Lüzûmiyyât*, thk. Emîn Abdü’l-Azîz el-Ğâncî, Kahire: Mektebetu’l-Ğâncî, ts.
- el-Mîhî, Faruk Ahmed, “Ali eş-Şarkî Beyne’t-Taḳlîd ve’t-Tecdîd”, *Mecelletu Külliyyeti’l-Luġati’l-‘Arabiyyeti bi’l-Manşura* 8 (1987), 89-113.
- el-Muhâcir, Cafer, “er-Râhil eş-Şeyḥ Ali eş-Şarkî: Şâ‘irul-Mu‘ânât ve’l Ḥub ve’n-Nuhûd”, *Edebiyat Ve Sanat, el-Ḥivâru’l-Mütemeddin*, ts. Erişim 03 Ocak 2024.
- Polat, Ü. Gülsüm, “Geçmişin Gölgesinde Türk-İngiliz İlişkileri: Mısır’ı ‘Ayaklandırma’ Algısı ve Türk Basını (1924-1927)”, *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 7/2 (2020), 426-440.
- er-Râfi‘î, Mustafa Sâdik, *Târîhu-Âdâbi’l-‘Arab*, Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1.baskı, 2000.
- er-Râvî, Habîb, *eş-Şi‘ru’s-Siyâsî fî’l-‘Irâki’l-Ḥadîs*, Beyrut: Amerikan Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1954.
- eş-Şâig, Abdulilah, “eş-Şa‘ir ve’z-Za‘im eş-Şeyḥ Ali eş-Şarkî el-Ğâkânî”, *Kültür-Edebiyat. akhbaar.org*, Erişim 01 Ocak 2024. <https://akhbaar.org/home/2007/10/37475.html>
- es-Se‘îdî, Vesnî Huseyn Leylo, “Ma‘âlim Ramziyye fî Rubâ‘iyyât Ali eş-Şarkî”, *Mecelletu Âdâb Zî Ķâr* 31 (2019), 46-71.
- Sluglett, Marion Farouk - Sluglett, Peter, “Irak”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XIX/95-99, İstanbul, 1999.
- Süzen, Ayşe Hümeýra - Tur, Salih, “Nazım Hikmet’in Sosyalist Arap Şairler Üzerindeki Etkisi”, *Uluslararası Dil Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 8/3 (Eylül 2025), 1568-1587.
- Şaban, İbrahim, *XIX. Yüzyıl Osmanlı Irak’ında Edebi ve Kültürel Çevre*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2011.
- eş-Şarkî, Ali, *Beytu’l-Umme ve Ṭabakâtuhâ*, thk. Musa el-Kerabâsi, Bağdat, 1989.

- , *Dîvân*, thk. İbrahim el-Vâilî - Musa el-Kerabâsî, Bağdat: Dâru's-Şu'uni's-Şekâfiyyeti'l-Âmme, 2.baskı, 1986.
- , *el-Ahlâm*, Bağdat: Şeriketu't-Tab'i ve'n-Neşri'l-Ehliyye, 1.baskı, 1963.
- , *el-'Arab ve'l-'Irâk*, Bağdat: Şeriketu't-Tab'i ve'n-Neşri'l-Ehliyye, 1.baskı, 1963.
- , *el-Elvâhu't-Târîhiyye*, thk. Musa el-Kerabâsî, Bağdat, 1988.
- , *en-Nevâdi'l-'Îrâkiyye*, thk. Musa el-Kerabâsî, Bağdat, 1989.
- , *'Avâţif ve 'Avâşif*, Bağdat: Maţba'atu'l-Ma'ârif, 1.baskı, 1953.
- , *Zikras-Sa'dun*, Bağdat: Maţba'atu's-Şa'b, 1929.
- eş-Şarkî, Talib Ali, “eş-Şeyh Ali eş-Şarkî ve Kasîdetuhu'l-Mefkude fî Risâi Âyetullahi'l-'Uzmâ eş-Şeyhu'l-Âhond Muhammed Kâzım el-Ĥorasânî”, *The islamic college university journal* 3 (2008), 303-310.
- eş-Şâyib, Ahmed, *Târîhu's-Şi'ri's-Siyâsî ilâ Muntaşafî'l-Ĥarnî's-Şânî*, Kahire: Mektebetu'n-Nahda'l-Misriyye, 1945.
- eş-Şemrî, Hamîs Ahmed Hammâdî, “Eşeru Şi'ri'l-Maarî fî Rubâ'ıyyât Ali eş-Şarkî”, *Mecelletu Dirâsât İslâmiyye Mu'âşira* 6 (2012), 11-52.
- Şensoy, Sedat, “Belâgat Geleneginde Aklî Mecaz Tartışmaları”, *İslam Araştırmaları Dergisi* 8 (2002), 1-37.
- , *Osmanlı Dönemi Arap Şâirlerinden Hasan el-Bûrînî ve Dinî Şiirleri*, Konya: Palet Yayınları, 2019.
- eţ-Ṭahrânî, Ağa-i Bozorg, *ez-Zerî'a ilâ Teşânîfî's-Şi'â*, Beyrut: Dâru'l-Advâ', 1986.
- Tasa, Muhammet, *Ahmed b. Şâhin el-Kıbrısî ve Şiirleri*, Konya: Aybil Yayınları, 2014.
- , *İbnu's-Semmân ve Şiirleri*, Konya: Adal Ofset, 1.baskı, 2007.
- et-Teftâzânî, Sa'duddin, *Muhtaşaru'l-Me'ânî*, Kum: Dâru'l-Fikr, 1.baskı, 1990.
- Temren, Belkıs, *Tasavvuf Düşüncesinde Demokrasi*, Ankara, 1995.
- Toprak, M. Faruk, “Mersiye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXIX/215-217, Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Turan, Abdülbaki, “İbn Mâlik et-Tâî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XX/169-171. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Tutsak, Aziz, “Hitler Almanyası'nın Yayılmacı Politikası ve İkinci Dünya Savaşı (1932-1945)”, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi* 63 (2017), 190-208.
- Türedi, Hümeýra, “Representation of Atomic Bomb in Turkish Press (1945-1946)”, *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 5/2 (2021), 319-340.
- Ürün, Ahmet Kazım, “Modern Arap Edebiyatında Öne Çıkan Bazı Temalar / Some Prominent Themes in Modern Arab Literature”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 0/35 (2016), 131-144.
- el-Vâilî, İbrahim, *eş-Şi'ru's-Siyâsiyyu'l-'Îrâkî fî'l Ĥarnî't-Tâsî'i-'Aşera*, Bağdat: Maţba'atu'l-Ânî, 1961.
- Yasuda, Anita, *Sinking of the Titanic*, Minneapolis: Core Library, 2014.

Yavaş, Fatih, “Arap Şiirinde Hayvanlar İçin Yazılmış Mersiyeler”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 65/1 (Mayıs 2024), 397- 434.

ez-Zeyyât, Ahmet Hasan, *Târîhu 'l-Edebi 'l- 'Arabî*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1993.

ez-Ziriklî, Hayreddin, *el-A 'lam: Qâmûsu 't-Terâcim li-Eşheri 'r-Ricâl ve 'n-Nisâ mine 'l- 'Arab ve 'l-Muste 'ribîn ve 'l-Müsteşrikin*, Beyrut: Dâru'l- 'ilim li'l-Melâyîn, 2002.

